

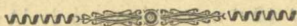
ΕΛΛΗΝ ΣΤΡΑΤΙΩΤΗΜ

1874.

ΕΤΟΣ Ε΄.

ΤΟΜΟΣ Ι΄.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ ΝΖ΄. ΑΘΗΝΗΣΙ. 30. ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ.

ΠΕΡΙ ΠΥΡΟΒΟΛΩΝ, ΕΜΒΟΛΩΝ ΚΑΙ ΝΑΥΚΛΑΣΤΡΩΝ,

ἧτοι, πραγματεία βραβευθεῖσα ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ πραγματευομένη περὶ τῆς θαλασσίου τακτικῆς, καθόσον ἐπιρρέαζεται ὑπὸ τῶν ὄπλων τούτων.

Πρόλογος τοῦ μεταφραστοῦ.

Ἡ εἰσαγωγή τοῦ ἀτμοῦ, ὡς κινητηρίας δυνάμεως τῶν πλοίων, ἀντὶ τοῦ ἀνέμου, ἀκολούθως δὲ ἡ ἐφεύρεσις θωρηκτῶν πλοίων, ἐμβόλων, ναυκλάστρων καὶ βαρέων πυροβόλων τοιαύτην ἐπιρροὴν ἔσχον ἐπὶ τῆς ναυτικῆς τακτικῆς, ὥστε ἀναπόφευκτος κατέστη εἰς ἅπαντα τὰ ναυτικὰ ἔθνη ἡ ῥιζικὴ ἀναδιοργάνωσις τῶν ἐν χρήσει πρὸ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν ἐφευρέσεων τούτων διαφόρων συστημάτων αὐτῆς. Αἱ κατὰ τὸ διάστημα τῶν εἴκοσι τελευταίων ἐτῶν εἰσαχθεῖσαι μεγάλαι ἐφευρέσεις αὗται τοσοῦτο μετέτρεψαν τὸν τοῦ ναυμαχεῖν τρόπον, ὥστε ἀναγκαίαν κατέστησαν τὴν εἰσαγωγὴν τακτικῆς, ἣτις οὐχὶ μόνον κάλλιστα νὰ χρησιμοποιῆ ἅπαντας τούτους τοὺς εἰσαχθέντας νεωτερισμοὺς, ἀλλὰ, συνάμα ὑποδεικνύη τοὺς καλλίστους τῶν ἐλιγμῶν καὶ σχηματισμῶν, δι' ὧν καὶ ἡ κατὰ τῶν αὐτῶν ὄπλων ἄμυνα νὰ καταστῆ δυνατὴ. Τοσαῦται εἶναι αἱ ἐπικρατοῦσαι ἰδέαι, τοῦ τί ἡ ναυμαχία τοῦ μέλλοντος θὰ

ἦναι καὶ ποῖον τῶν ἐν χρήσει ἀμυντικῶν καὶ ἐπιθετικῶν ὄπλων εἶναι τὸ κάλλιστον, ὥστε ἐν τῇ ἀβεβαιότητι ταύτῃ καὶ ἀλλεπαλλήλῳ διαδοχῇ νέων ἐφευρέσεων καὶ αὐτὸ εἰσέτι τὸ Ἀγγλικὸν Ναυαρχεῖον δὲν ἐλάβεν εἰσέτι μέτρα πρὸς ἀναδιοργάνωσιν τοῦ ἐν ἰσχύϊ ὑπάρχοντος συστήματος τακτικῆς (ὅπερ, νὰ δὲν ἀπατώμεθα, τροποποιηθὲν εἰσήχθη εἰς ἐνέργειαν τὸ 1867), καίτοι ὅ,τε τύπος καὶ ἐν γένει ἅπας ὁ ναυτικὸς κόσμος ἀναγνωρίζουσι τὴν ἀνάγκην τῆς ἀναδιοργανώσεως ταύτης καὶ σκέπτονται περὶ τῆς ταχείας πραγματοποιήσεως αὐτῆς.

Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ὁ ἐν Ἀγγλίᾳ ἐπιστημονικὸς σύλλογος τῶν νεωτέρων ἀξιωματικῶν τοῦ Ναυτικοῦ ἐξέδοτο διαγώνισμα ἐκ 1500 δραχμῶν διὰ τὴν καλλίστην πραγματείαν ἐπὶ τῶν χειρισμῶν καὶ συστήματος τακτικῆς τῶν πλοίων στόλου νεωτέρας κατασκευῆς, δι' ὧν ἐκάστη τῶν εἰσαχθεῖσῶν ἐφευρέσεων, δηλαδὴ, ἐμβόλων, βαρέων πυροβόλων, ναυκλάστρων κτλ. δυνήθῃ ἐν ναυμαχίᾳ νὰ ἐξασκήσῃ τὰ πλεονεκτήματα αὐτῆς.

Ἡ συναινέσασα ἐπιτροπὴ, ὅπως συσκεφθεῖσα ἀποφανθῇ περὶ τῆς ἀξίας τῶν διαφόρων πραγματειῶν, συνέκειτο ἐκ τῶν σπουδαιότερων ναυάρχων τῆς Ἀγγλίας, δηλαδὴ, τοῦ ναυάρχου «Sir Alexander Milne», μέλους τοῦ Ἀγγλικοῦ Ναυαρχείου, τοῦ ἀντιναυάρχου «A. P. Ryder», ναυτικοῦ ἀκολούθου παρὰ ταῖς Εὐρωπαϊκαῖς ἀύλας, καὶ τοῦ ἀντιναυάρχου «Sir Astley Cooper Key», τέως διευθυντοῦ τοῦ ναυτικοῦ πυροβολικοῦ· μετὰ τὴν ἐξέτασιν δὲ τῶν παρουσιασθεισῶν πολυαρίθμων πραγματειῶν ἀπεφάσισε νὰ χορηγήσῃ τὸ ἐκ 1500 δραχμῶν χρηματικὸν βραβεῖον εἰς τὸν ἀντιπλοίαρχον κύριον «G. H. U. Noel», ὅστις κατὰ τὴν δρόθυμον γνώμην τῆς ἐπιτροπῆς ἐξετάζει τὸ ἀντικείμενον τῆς ναυτικῆς τακτικῆς κατὰ τὸν μάλιστα θαυμάσιον καὶ κατάλληλον τρόπον.

Νομίζοντες, ὅτι πραγματεία τυχοῦσα τοῦ ἐπαίνου τοιούτων πεπειραμένων ἀνδρῶν, μεταφραζομένη δύναται νὰ καταστῇ παραγωγὸς ὠφελείας τοῖς ἀξιωματικοῖς τοῦ ἡμετέρου ναυτικοῦ, ἐπεχειρήσαμεν τὴν μετάφρασιν αὐτῆς, πεποιθότες, ὅτι οἰαδήποτε παρεσφρήσαντα λάθη, εἴτε κατὰ παραδρομὴν ἢ ἄλλως πως, ἔνεκα τῆς βραχύτητος τοῦ χρόνου καὶ τῆς βίας, μεθ' ἧς ἡ μετάφρασις ἐγένετο, θὰ τύχωσι τῆς συγγνώμης τῶν ἀναγνωστῶν.

Ἐο μεταφραστῆς

Α. Ι. ΓΑΡΟΥΦΑΛΙΑΣ,

ἀνθυποπλοίαρχος τοῦ Β. Ναυτικοῦ.

Γενικὴ ἀναθεώρησις τοῦ ἀντικειμένου τῆς
ναυτικῆς τακτικῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Πλεῖστοι εἰδῆμονες καὶ φήμην μετὰ βαρύτητος κεκτημένοι περὶ τοὺς χειρισμοὺς τῶν στόλων καὶ τὴν χρῆσιν τῶν διαφόρων πολεμικῶν ὄπλων ἐξέφρασαν τὴν ἄλλως τε λίαν καταφανῆ γνώμην, ὅτι, μέχρις οὗ ἀποκτήσωμεν πάλιν πείραν περὶ τὰς ναυμαχίας, αἱ ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τῆς τακτικῆς γινώμαι ἡμῶν πρέπει κυρίως νὰ πηγάζωσιν ἀπὸ τῶν ἡμετέρων φαντασιῶν. Ἐκ τῶν γενομένων πειραμάτων μετὰ πλοίων, πυροβόλων καὶ διαφόρων ὄπλων, κεκτῆμεθα ὀλίγα οὐσιώδη καὶ ἀξιόπιστα γεγονότα, ἱκανὰ, ἴσως, νὰ σχηματίσωσι βάσιν ἐπὶ τῆς ὁποίας νὰ ἐργασθῶμεν. Τὰ πειράματα, ἐν τούτοις, ταῦτα εἶναι ἀναγκαίως περιορισμένα, ὅτε δὲ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν φύσιν τοῦ παρόντος ἀντικειμένου, ὅπερ, τέλος πάντων, δὲν εἶναι εἰμὴ ὁ σκοπὸς, δι' ὃν πάντα, πλοῖά τε καὶ ὄπλα, ἐφευρίσκονται, δὲν δυνάμεθα ἢ νὰ αἰσθανθῶμεν τὴν μικρὰν ποσότητα δεδομένων, ἣν ἔχομεν, ὑφ' ὧν νὰ ὀδηγηθῶμεν.

Ὅπωςδήποτε, καίτοι πολὺ ὀλίγοι εἶναι αἱ πληροφορίες, ἃς δυνάμεθα ν' ἀθροίσωμεν ἀπὸ πειραμάτων πραγματικῶς μετὰ ναυμαχιῶν σχετιζομένων, ἃς πειραθῶμεν, ὅμως, νὰ ἴδωμεν, κατὰ πόσον ἡ μικρὰ αὕτη ποσότης δεδομένων ἀξίζει, τῇ βοηθείᾳ δὲ τῆς ἱστορίας τῶν ναυτικῶν ἀγώνων τοῦ παρελθόντος σχηματίζωμεν ἰδέαν τινὰ, τοῦ τί ἡ ναυμαχία τοῦ παρόντος θὰ ἦναι, ἐπὶ τίνων διαφόρων ἀρχῶν δύναται νὰ ἐκτελεσθῇ καὶ τίς τῶν ἀρχῶν τούτων θὰ τείνῃ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰς ἐπιτυχίαν.

Καὶ πρῶτον λοιπὸν ἀναφορικῶς πρὸς πυροβόλα.

Ἡ γνωστὴ καὶ πεπαλαιωμένη μετὰ πυροβόλων καὶ θώρακος διαμάχη, ἡ εἰς πολλοὺς νόας πιθανῶς εἰσέτι ἀναποφασιστος, ἀπέληξεν, ὡς μοὶ φαίνεται, ὑπὲρ τῶν πυροβόλων, καθόσον ἀφορᾷ ποντόπλοια θωρηκτὰ πλοῖα. Εἶμαι πεπεισμένος, ὅτι πυροβόλα δύναται ν' ἀρμοσθῶσιν ἐπὶ φρουρίων, οἷα τὰ ἀμύνοντα τὰς νοτίας ἀγγλικὰς ἀκτᾶς, μετὰ τοιοῦτου τρομεροῦ ἀποτελέσματος, ὥστε νὰ κωλύσῃ καὶ αὐτὰ εἰς τὰ μάλιστα παχέως ἐκ τῶν παρόντων τεθωρακωμένα θωρηκτὰ πλοῖα τοῦ νὰ παρέλθῃ, χωρὶς νὰ ὑποστῶσιν ὀλεθρίας ζημίας, κατὰ πολὺ, ὅθεν, ὀλιγώτερον δυνάμεθα νὰ ἐλπίζωμεν, ὅτι οἱ ὠκεάνιοι ἡμῶν διαδρομεῖς θὰ δυνηθῶσι ν' ἀντιστῶσι κατὰ τοῦ πυρὸς αὐτῶν.

Τὸ ἐγειρόμενον ἀκολούθως ζήτημα εἶναι ἡ χρῆσις πυροβόλων μετὰ στόλων. Εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ ἀντικειμένου τούτου ἔχομεν λίαν διάφορον ὕλην, ἣν ἐξετάζω πολὺ ἀπέχω τοῦ νὰ χρηγήσω τὴν δάφνην τῆς ὑπεραρχῆς εἰς τὸ βαρύτερον πυροβολικόν. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι τὸ ἀποτέλεσμα αὐτῶν εἶναι ὑπερβαλλόντως καταστρεπτικόν, ἐὰν τὸ σκοπούμενον ἀντικείμενον προσβληθῇ, ἀλλὰ ταιαῦτα τέρατα, ὅπως ἀρμοσθῶσιν, ἀπαιτοῦσι βαρῆα πλοῖα καὶ τότε δ'εἶ πολὺ ὀλίγα δύναται

ν' ἀρμοσθῶσιν. Ὡσαύτως, πρέπει νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν καὶ τὸν μικρὸν ἀριθμὸν τ. 0/0 βλημάτων, ἅτινα δύναται νὰ ἐπιφέρωσιν ἀποτέλεσμα, ὅτε οἱ διαμαχόμενοι κινουῦνται κατὰ τὴν ἤδη ἐν χρήσει ὑψηλὴν ταχύτητα. Ἡ ἐν τῷ ἀριθμῷ, ὅθεν, τῶν πυροβόλων ἐλάττωσις, συνδυαζομένη μετὰ τῆς ἐλαττώσεως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν βολῶν, ἃς τὰ βαρύτερα πυροβόλα δύναται νὰ ῥίπτῃσι, τείνουσιν οὐσιωδῶς κατὰ τοῦ συστήματος τοῦ διακινδυνεύειν τὸ πᾶν ἐν ὀλίγοις πυροβόλοις, ἔχομαι δὲ τῆς γνώμης, ὅτι ἡ μέλλουσα γενικὴ ναυμαχία θὰ δείξῃ, ὅτι μεγαλύτερος ἀριθμὸς πυροβόλων μικροτέρας ὀκλής θὰ ἦναι πολὺ χρησιμώτερος.

Ἀλλὰ μήτε ἔχομαι τῆς γνώμης, ὅτι ἐν γενικῇ ναυμαχίᾳ τὸ πυροβόλον θὰ ἦναι τὸ κύριον ὄπλον· ἐν περιστάσει, ὅμως, καθ' ἣν αἱ τοῦ πλοίου μηχαναὶ ἢ ὁ πηδαλιουχικὸς αὐτοῦ μηχανισμὸς ὑποστῶσι βλάβην τινὰ, τὰ πυροβόλα τότε τοῦ πλοίου θὰ ἦναι τὸ πᾶν. Τότε εἶναι ἡ κατάλληλος περίστασις, νὰ δείξῃ τὸ πλοῖον, τί οἱ πυροβολισταὶ δύναται νὰ πράξωσιν. Ἐν ναυμαχίᾳ μετὰ δύο μόνον πλοίων τὰ πυροβόλα ἀναμφιβόλως θὰ παίξωσιν εἰς σπουδαιότερον μέρος, πιθανῶς δ' ὡσὶν ὁ μόνος τρόπος προσβολῆς, δεικνύοντα οὕτως, ὅτι καίτοι ἡ κοινὴ γνώμη ἴσως κλίνει ὑπὲρ τοῦ ἐσχάτως εἰσαχθέντος νέου τρόπου προσβολῆς δι' ἐμβολοφόρων πρωῶν καὶ ναυκλάστρων (torpedo), τὰ πυροβόλα, ἐν τούτοις, δὲν πρέπει νὰ ἐξαιρεθῶσι.

Δεύτερον ἀναφορικῶς πρὸς ἐμβόλα.

Ἐπειδὴ ἅπαντα τὰ πλοῖα τῆς γραμμῆς, τὰ ἐσχάτως ναυπηγηθέντα καὶ κατὰ τὸ παρὸν ναυπηγούμενα, ναυπηγοῦνται μετὰ πρωῶν ἐνδυναμωμένων καὶ ὀξειῶν δι' ἐμβολισμόν, δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι οὐχὶ μικρὰ ἀξία ἀπαδίδεται τῷ τρόπῳ τούτῳ τῆς προσβολῆς. Ὀλίγοι, ἀναγιγνώσκοντες τὰς πολυαριθμοὺς ἐκθέσεις ὀλεθρίων ἐν θαλάσῃ μετὰ πλοίων συγκρούσεων, δύναται νὰ ἔχῃσι τὴν ἐλαχίστην ἀμφιβολίαν

περί τοῦ τρομεροῦ καὶ θανατηφόρου ἀποτελέσματος τοῦ ἐμβόλου, ὡς ἐπιθετικοῦ ὄπλου, καίτοι πιθανὸν νὰ ὑπάρχη διαφω- νία γνωμῶν, καθόσον ἀφορᾷ τὴν πιθανότητα τῆς χρήσεως αὐ- τοῦ καὶ τὴν εἰσακτέαν μέθοδον προσβολῆς.

Πλοῖα τῆς γραμμῆς, χειριζόμενα ὑπὸ τακτικὴν ἔποψιν ὡς στόλος, δὲν δύνανται νὰ μεταβάλλωσι πορείαν κατὰ πᾶσαν καὶ οἰανδήποτε διεύθυνσιν, ἐπὶ τῷ μόνῳ σκοπῷ τοῦ νὰ ἐμβολί- σωσι τὸν ἐχθρὸν. Ἐὰν λοιπὸν κύριος σκοπὸς στόλου ἐν ναυ- μαχίᾳ ἦναι, νὰ μεταχειρισθῇ τὸν ἐμβολισμόν ὡς μόνον μέσον προσβολῆς, πρέπει νὰ οἰακίση τοιαύτην πορείαν καὶ εὐρεθῇ εἰς τοιοῦτον σχηματισμόν, ὥστε νὰ καταστήσῃ εὐκόλον τὴν πραγ- ματοποίησιν τοῦ ἐμβολισμοῦ κατὰ τὴν πορείαν ἐκείνην ἢ νὰ μὴ ἐκκλίνῃ κατὰ μέγαν βαθμὸν ἀπ' αὐτῆς. Τὸ πρᾶγμα διαφέρει, ὅτε ἡ ναυμαχία γίγνεται μεταξὺ δύο μόνον πλοίων, καθότι οἱ διαμαχόμενοι μὴ κωλυόμενοι ὑπὸ φίλου ἢ ἐχθροῦ εἶναι ἐλεύ- θεροι νὰ στρέφωσι καθ' οἰανδήποτε διεύθυνσιν.

Ναυμαχία μεταξὺ δύο ἐμβολοφόρων πλοίων θὰ ἦναι μία ἐκ τῶν μεγίστων δοκιμασιῶν ἰσχύος νεύρων, καρτερικῆς ἀπο- φάσεως καὶ ἀσαλεύτου τόλμης· ἐὰν δ' ἀξιωματικὸς σὺν τοῖς προτερήμασι τούτοις κέκτηται δραστηριότητα περὶ τὸ χειρί- ζειν τὸ πλοῖον αὐτοῦ καὶ τὴν πείραν, ἣν δύναται ν' ἀποκτήσῃ ἐν ἡμιολίαις ἐπίτηδες ναυπηγηθείσαις, ὡς ἐγένετο ἐν Ῥωσ- σίᾳ, ὁ ἀξιωματικὸς οὗτος ἐν ναυμαχίᾳ, ὡς κυβερνήτης ἐμ- βολοφόρου πλοίου, ἐν τῷ στόλῳ, θὰ ἦναι πολύτιμος.

Ἐποῖα σιδηρᾶ νεῦρα, ὁποῖα ψυχρότης ἀποφάσεως καὶ ἐπι- μονῆς, συνάμα δ' ἔνστικτος, οὕτως εἰπεῖν, ὀδηγία ἀπαιτεῖται, ὅπως οἰακισθῇ ἐν ἐκ τῶν μεγίστων ἀγγλικῶν θωρηκτῶν, κι- νούμενον κατὰ τὴν ταχύτητα ὀκτῶ ἢ δέκα μόνον μιλίων ἐναντίον πλοίου ἐτέρου στόλου, πλησιάζοντος μετὰ τὴν αὐτὴν ταχύτητα καὶ μετὰ τὴν ἀκράδαντον ἀπόφασιν τοῦ ἐμβολίσει

αὐτὸ, δοθείσης εὐκαιρίας! Ἐν τοιαύτῃ περιστάσει ὑποβολὴς δὲν ὑπάρχει, ὁ χρόνος δὲν ἐπιτρέπει, ὅπως ζητήσωμεν συμ- βουλήν, εὐκαιρίαν διὰ μεγαλιέτερον ὑπολογισμόν, παρ' ὅσον ὁ ὀφθαλμὸς καὶ αἱ αἰσθήσεις χορηγοῦσι κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκεί- νην, δὲν ἔχομεν. Εἰς τοιαύτας περιστάσεις ἢ ἀπόφασιν πρέ- πει νὰ γίγνηται στιγμιαία, ἀμέσως δὲ νὰ βληθῇ εἰς πρᾶξιν, τὴν μόνην δ' ἐνθάρξουνσι θὰ εὐρωμεν ἐν τῷ συλλογισμῷ, ὅτι καὶ τὸ τοῦ πολεμίου πλοῖον, καθ' οὗ πλέομεν, κυβερνᾶται καὶ ὀδηγεῖται ὑπ' ἀνδρὸς, ὑφισταμένου κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην τὴν αὐτὴν τρομερὰν δοκιμασίαν, καὶ ὅτι ὁ μᾶλλον ἀποφασιστι- κὸς τῶν δύο, ἐὰν ἦ ἱκανῶς δραστήριος, πρέπει νὰ τύχῃ τοῦ σκοποῦ του.

Τρίτον, πείραν, ὅσον ἀφορᾷ ναύκλαστρα ἐν ναυμαχίᾳ με- ταξὺ δύο στόλων, δὲν ἔχομεν. Τὸ τοῦ «Harvey» ἐμβόλιμον ναύκλαστρον, ὅπερ βυμουκείται ἐν στόλοις, εἶναι τὸ μόνον τοιοῦτου εἶδους ὄπλον, ὅπερ χορηγεῖται πρὸς χρῆσιν ἐν ἀνοικτῇ θαλάσῃ, ἄγνωστον δὲ εἶναι, κατὰ πόσον τὸ ναύκλαστρον τοῦτο θὰ χειρίζεται ὑπὸ εἰδικῶν πλοίων ἢ τῶν τῆς γραμμῆς.

Ἔχομαι τῆς γνώμης, ὅτι τὰ τοῦ Horvey ναύκλαστρα ταῦ- τα, καθὸ μὴ δυνάμενα, ὡς ἐκ τοῦ μηχανισμοῦ αὐτῶν, νὰ ἐκραγῶσιν, εἰμὴ ὅτε εἰς ἄμεσον συναρῆν μετὰ τοῦ ἐχθρικοῦ πλοίου, εἶναι λίαν κινδυνώδη, ὅπως γείνη χρήσις αὐτῶν ἐν γενικῇ ναυμαχίᾳ. Πλοῖα δὲν δύνανται εἰς τὴν παραφορὰν τῆς προσπελάσεως τοῦ ἐχθροῦ, νὰ χειρισθῶσι μετὰ τοσαύτης ἀκρι- βείας, ὥστε νὰ ἦναι βέβαιοι ὅτι δὲν θὰ προσπελάσωσιν ἀλ- λήλοις καὶ οὕτω μὴ ἐμβάλλωσιν εἰς κίνδυνον τὴν ὑπαρξίν αὐτῶν συμπλεκόμενα μετὰ συμμαχικῶν ναυκλάστρων (*).

(*) Καλὸν θεωροῦμεν νὰ σημειώσωμεν ἐνταῦθα, ὅτι ὁ ἐφευρετὴς τῶν ἐμβολίμων τούτων ναυκλάστρων, πλοίαρχος «Harvey», δαπάνη τῆς ἀγ-

Ναύκλαστρα θά χρησιμεύσωσιν υπερβαλλόντως ὅπως ἀπομακρύνωσι τοῦ στόλου ἐχθρικά ἐμβολοφόρα πλοῖα, ἐὰν δὲ κατορθωθῇ ὅπως τὰ τοῦ πλοίαρχου «Harvey» ἐκρηγνυται δι' ἠλεκτριτισμοῦ, δύνανται νὰ καταστῶσιν ἀσφαλεῖς σύντροφοι εἰς τὰ φιλικὰ πλοῖα, ἂν καὶ οὐχὶ τοσοῦτον ἐπικίνδυνοι εἰς τὰ ἐχθρικά, ὡς κατὰ τὸ παρόν. Ἡ προφύλαξις, ἣν θά χορηγῶσι τοῖς συμμαχικοῖς πλοίοις κατὰ τῶν ἐμβολοφόρων, θά ᾔηται ἀνεκτίμητος.

Εἰδικὰ ἀτμόπλοια πολὺ μεγάλης ταχύτητος, ἐφωδιασμένα διὰ ναυκλάστρων τοῦ «Harvey» καὶ σχοινίων παραπετασμάτων ἔσωθεν τῶν πλευρῶν πρὸς προφύλαξιν τῶν πληρωμάτων αὐτῶν, κυβερνώμενα δὲ ὑπὸ τινων τῶν ἀποφασιστικῶν καὶ δραστηρίων νέων ἀξιωματικῶν τοῦ ναυτικοῦ, θά προξενήσωσιν ἀρκετὴν σύγχυσιν καὶ ἀταξίαν τῷ ἐχθρῷ, ὀρμῶντα διὰ τῆς ἐχθρικής γραμμῆς μὲ τὴν ταχύτητα δεκαεξὶς μιλλίων, ὀλίγον πρὸ τοῦ ἢ γενικὴ ναυμαχία ἀρχίσῃ, ἴσως δ' ἐπιτύχωσι νὰ διέλθωσιν ἀσφαλῶς τῶν ἐχθρικῶν γραμμῶν καὶ ἐπιφέρωσι ζημίαν τινὰ εἰς τὰ ἐχθρικά πλοῖα.

Διὰ τὸ ἰχθυοειδὲς ναύκλαστρον (*) πιστεύομεν, ὅτι εἰδικὰ

γλικῆς κυβερνήσεως, ἥτις πρὸ δύο ἐτῶν ἠγόρασε τὴν ἐφεύρεσιν αὐτοῦ, ἐκτελεῖ πειράματα ἐπὶ ἠλεκτρικοῦ μηχανισμοῦ, δι' οὗ νὰ ἐκρηγνύη τὰ ναύκλαστρα ταῦτα, ὡς δ' ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε γενόμενων πειραμάτων ἐξάγεται, ὁ μηχανισμὸς ἀπέθῃ ἐπιτυχῆς. Πρὸ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ μηχανισμοῦ τούτου τὸ ναύκλαστρον ἐξεβήγγυτο μόνον, ὅτε εἰς ἄμεσον συναφὴν μετὰ τοῦ προσβαλλομένου πλοίου. Σημ. τοῦ μεταφρ.

(*) Ἐφευρετὴς τοῦ ναυκλάστρου τούτου, ὅπερ ἀνεφάνη εἰς τὸν κόσμον πρὸ τριῶν σχεδὸν ἐτῶν, εἶναι ὁ κ. Whitehead, ὅστις ἀμέσως ἐπώλησε τὴν ἐφεύρεσιν ταύτην. Τὸ σχῆμα τοῦ ναυκλάστρου τούτου εἶναι ὅμοιον ἰχθύϊ ἐκ σιδήρου, ἔχει δὲ τὴν παράδοξον ιδιότητα νὰ προσωθῆται ὑφάλως μετὰ ταχύτητος 5—6 μιλλίων καὶ προσβάλλει τὰ πλοῖα. Ἐν τῷ ναυκλάστρῳ ὑπάρχει ἡ ἀναγκαία γόμωσις, συνάμα δὲ καὶ θάλαμος περι-

πλοῖα πρέπει, ὡσαύτως, νὰ παρασκευασθῶσιν, ὅποιαν, ὅμως, θέσιν εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης θά κατέχωσιν, εἶναι λίαν δύσκολον νὰ ὀρίσωμεν. Τοσοῦτον ὀλίγον γνωρίζομεν περὶ τῆς δαιμονίας ταύτης μηχανῆς, ὥστε ἄξιον λύπης πραγματικῶς φαίνεται ἡμῖν, ὅτι δὲν δύνανται ν' ἀποκλεισθῇ καθ' ὀλοκληρίαν τῶν πεπολιτισμένων ναυμαχιῶν ὀπωσδήποτε, πρέπει νὰ ἐλπίζωμεν, ὅτι τὰ καταχθόνια αὐτοῦ ἀποτελέσματα δὲν θά ἐξασκηθῶσι κατὰ λάθος ἐπὶ φιλικῶν, ἀντὶ πολεμίων, πλοίων. Εἶμαι βέβαιος, ὅτι πολλαὶ γενναῖαι καρδίαι εὐχαρίστως ἤθελον ἀρνηθῆ, νὰ γείνωσι πρόξενοι τοιοῦτου δαινοῦ θανάτου τοῖς πολεμίοις. Τὰ ναύκλαστρα ταῦτα θά ᾔηται κινδυνώδεις ἐχθροὶ διὰ τε τὰ συμμαχικὰ καὶ ἐχθρικά πλοῖα, ἐὰν ἀφειθῶσιν ἐλεύθερα ἐν ναυμαχίᾳ μεταξὺ δύο στόλων.

Ἐπάρχει, ἐν τούτοις, καὶ ἕτερον ἐπιθετικὸν ὄπλον, ἐν χρήσει μόνον διὰ τὰς λέμβους τοῦ στόλου, τὸ ἐπιλέμβιον καλούμενον ναύκλαστρον. Πειράματα ἐσχάτως ἐγένοντο ὑπὸ ἀξιωματικῶν τοῦ στόλου τῆς Μάγχης ἐπὶ τῷ σκοπῷ, ὅπως δυναθῶσι νὰ μεταχειρίζωνται τὸ ναύκλαστρον τοῦτο καὶ ἐκρηγνύωσιν αὐτὸ πλαγίως τοῦ ἐχθρικοῦ πλοίου, ὅτε ἡ λέμβος προχωρεῖ ὀλοταχῶς. Ἐὰν τὰ πειράματα ταῦτα ἀποβῶσιν ἐπιτυχῆ, δὲν βλέπομεν, διατὶ πλοῖα οἰουδήποτε μεγέθους νὰ μὴ φέρωσιν τοιοῦτου εἶδους ναύκλαστρα οὕτω πως ἤρμωσμένα, ὥστε νὰ δύνανται νὰ προσβάλλωσιν ὑφάλως τὰ παρερχόμενα πολὺ

λαμβάνων ἀέρα ἀτμοσφαιρικόν, διὰ τῆς πίεσεως τοῦ ὀποίου γεννᾶται ἡ κίνησις τοῦ ναυκλάστρου. Δεπτομερείας μεγαλειτέρας δὲν δυνάμεθα νὰ δώσωμεν, διότι τὸ ναύκλαστρον τοῦτο τηρεῖται ὑπὸ μεγίστην ἐχεμυθίαν, ὡς ἐπίσης καὶ τὰ γινόμενα ἤδη ἐν Ἀγγλίᾳ πειράματα, δυνάμεθα, ὅμως, νὰ εἴπωμεν, ὅτι τὸ δαιμόνιον τοῦτο ναύκλαστρον κέντηται σὺν ταῖς ιδιότησι τοῦ βλήματος καὶ τὸ μέγα πλεονέκτημα ὅτι προσβάλλει ὑφάλως. Σημ. τοῦ μεταφρ.

πλησίον ἐχθρικά πλοῖα, ἐκρηγνύοντα αὐτὰ, ὅτε πλαγίως. Μετὰ τὸ παρὸν σύστημα τοῦ εὐθετεῖν τὸ ναύκλαστρον ὑπὲρ τὴν πρῶραν, ἢ λέμβος εἶναι ἠναγκασμένη νὰ σταματᾷ ὅπως ἐκρήξῃ τὸ ναύκλαστρον καὶ οὕτω τίθεται εἰς λίαν ἀκροσφαλῆ θέσιν.

Ἐκθέσαντες ἐν βραχέσι τινὰ τῶν οὐσιωδισταίων ὄπλων, ὧν χρῆσις θὰ γείνη ἐν ναυμαχίαις, μεταβαίνομεν ἤδη εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν πλοίων, ἅτινα θὰ μεταχειρισθῶμεν καὶ τὸν ὄργανισμὸν αὐτῶν, ὡς στόλου.

Πολλάκις ἐλέχθη καὶ κατὰ τὸ φαινόμενον μετὰ πολλῆς ἀληθείας, ὅτι δυσκολία τις θ' ἀναφανῆ, ὅπως στόλον συνιστάμενον ἐκ πλοίων κατὰ πολὺ ἀνομοίων κατὰ τὴν ταχύτητα, χωρητικότητα, εὐστροφίαν καὶ ὄπλισμὸν χειρίσωμεν οὕτως, ὥστε ἕκαστον πλοῖον ν' ἀναπτύξῃ τὰ εἰδικὰ αὐτοῦ προσόντα.

Ἐὰν ἡ Ἀγγλία ἠδύνατο νὰ ἐξαποστείλῃ τῶν λιμένων αὐτῆς στόλον ἀπαρτιζόμενον καθ' ὀλοκληρίαν ὑπὸ πλοίων τῆς τάξεως τοῦ «Hercules» (μεγάλη ποντόπλους πλευρική φρεγάς φέρουσα 9 δακτύλων θώρακα καὶ 18 τόνων πυροβόλα), τὸ ζήτημα ἤθελεν ἀπλοποιηθῆ κατὰ πολὺ. Ὡς ἤδη, ὅμως, ἔχει τὸ πρᾶγμα, ἃς ἐξετάσωμεν τὸν στόλον τῆς Μεγάλῃς Βρετανίας καὶ ἐκλέξωμεν δεκαοκτῶ θωρηκτὰ, ἄξια νὰ πολεμήσωσιν ὑπὲρ αὐτῆς ἐν τῷ Ὁκεανῷ καθ' οἷωνδήποτε ἐτέρων δεκαοκτῶ, ἅτινα ὁ λοιπὸς κόσμος δύναται νὰ παρουσιάσῃ, ἀφίνοντες τὸ πυργωτὸν θωρηκτὸν «Devastation» (ὄπερ φέρει 14 δακτύλων θώρακα καὶ 35 τόνων πυροβόλα), καὶ τὰ ὅμοια αὐτῷ ἕτερα δύο πρὸς ἄμυναν τῶν ἀκτῶν.

Ὑποθετίσθω ὅτι, τῆς Ἀγγλίας ἀπειλουμένης δι' εἰσδρομῆς ὑπὸ δύο ἢ πλειοτέρων Εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων, τὸ Ναυαρχεῖον ἐξέδοτο διαταγὰς, ὅπως ὁ ἐπόμενος στόλος συναθροισθῆ ἐν «Portsmouth» ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν ἐνὸς ναυάρχου καὶ ἐτέρων τριῶν ὑποναυάρχων ἢ ἀντιναυάρχων. Ὁ στόλος

οὗτος, ὅτε ἔτοιμος, θὰ περιπολῆ ἐν τῇ βορείᾳ θαλάσσει, ὅπως ἀγρυπνῆ ἐναντίον προσεγγίσεως πολεμίας δυνάμεως.

Ὁ στόλος θὰ συνίσταται ἐκ δεκαοκτῶ θωρηκτῶν πλοίων τῆς γραμμῆς, ἐξ διαδρομῶν ἢ καταδρομικῶν, δύο διαγγελῶν ἢ ταχυδρομικῶν καὶ τεσσάρων εἰδικῶν διὰ ναύκλαστρα πλοίων. Ἡ κυρία δύναμις τοῦ στόλου τούτου, τὰ δεκαοκτῶ θωρηκτὰ, διὰ σήματος θὰ ταχθῶσιν εἰς τριγωνικὰ συμπλέγματα, ἐκ τριῶν πλοίων ἕκαστον. Τὰ συμπλέγματα θὰ ταχθῶσιν ἢ εἰς δύο μοίρας, τρία συμπλέγματα εἰς ἑκάστην, ἢ εἰς τρεῖς, δύο συμπλέγματα εἰς ἑκάστην, ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ στολαρχοῦ καὶ ἐτέρων δύο ναυάρχων, τῶν ὀδηγῶν τῶν τριῶν οὐραγῶν συμπλεγμάτων ἑκάστης τῶν τριῶν μοιρῶν, διοικουμένων ὑπὸ τῶν ἀμέσως κατ' ἀρχαιότητα ἐπομένων τριῶν πλοιάρχων. Ὅπως καταστήσωμεν τοῦτο σαφέστερον, ἃς φαντασθῶμεν τὸν ἐκ δεκαοκτῶ θωρηκτῶν στόλον τοῦτον διηρημένον εἰς τρεῖς μοίρας, ἐξ ἑξ πλοίων ἑκάστην, διοικουμένας δὲ ὑπὸ ναυάρχου· ὅτι αἱ μοῖραι αὗται εἶναι ὑποδιηρημέναι εἰς συμπλέγματα, ἐκ τριῶν πλοίων ἕκαστον, τοῦ τετάρτου πλοίου ἑκάστης μοίρας διοικουμένου ὑπὸ τοῦ ἀρχαιοτέρου τῶν ὑπαρχόντων πλοιάρχων, ὅστις θ' ἄγῃ τὸν οὐραγὸν οὐλαμὸν ἢ σύμπλεγμα. Ἄς ὑποθέσωμεν, ὡσαύτως, ὅτι τὰ πλευρικά θωρηκτὰ, «Superb», «Hercules» καὶ «Sultan» ἐξελέχθησαν ὡς ναυαρχίδες καὶ ὅτι τὰ ἐπόμενα ἐν ἑκάστη μοίρᾳ δύο πλοῖα εἶναι τὰ ἐξ τῆς τάξεως τοῦ «Audacious». Ταῦτα πάντα θ' ἀπαρτίσωσι τὰ πρωτόπλοια συμπλέγματα ἐν ἑκάστη μοίρᾳ. Ἀκολούθως, ἃς ὑποθέσωμεν, ὡσαύτως, ὅτι ὁ «Minotaur» καὶ τὰ δύο ὅμοια αὐτῷ πλοῖα «Northumberland» καὶ «Agincourt» ἐξελέχθησαν ὡς τὸ τέταρτον πλοῖον ἐν ἑκάστη μοίρᾳ, τὰ δὲ πλευρικά θωρηκτὰ, «Bellerophon», «Monarch», «Lord Clyde» «Lord Warden», «Resistance» καὶ «Defence» ὅτι θ' ἀπαρτίσωσι

τὸ πέμπτον καὶ ἕκτον πλοῖον ἐν ἐκάστη μοίρᾳ, καὶ οὕτω συμπληροῦνται τὸ οὐραγόν σύμπλεγμα ἐκάστης μοίρας. Ἄπαντα ταῦτα τὰ πλοῖα, ἀφοῦ ἐλαφρωθῶσι τῶν ἐπιστηλίων τῶν φωσῶνων καὶ ἀποβιβάσωσιν ἅπαντα τὰ ἀμοιβὰ σχοινία καὶ σκευή, θ' ἀποσταλῶσι, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, εἰς πλοῦν μὲ τοὺς δόλωνας μόνον καὶ μεγάλα ἰστία, ἅτινα μετὰ τῶν ἡμιολίων θὰ ἦναι ἀρκετὰ ὅπως σώσωσι τὸ πλοῖον, ἐν περιστάσει καθ' ἣν βλαβῶσιν αἱ μηχαναὶ αὐτοῦ. Ἀπαλλαγθέντων, οὕτω, τῶν πλοίων τῶν ἐλαφρῶν ἰστιῶν, σφηκίσκων (ἀντενοκάταρτα) καὶ περιττοῦ ἐξαρτισμοῦ, ἐφοδιάζομεν αὐτὰ διὰ μεγαλειτέρας, παρὰ τὸ συνηθες, ποσότητος ἀνθράκων, εἰδικῶς δὲ διὰ ῥυμουλκῶν ῥυμάτων.

Ὁ προσκεκολλημένος εἰς τὸν στόλον τοῦτον στολίσκος διαδρομέων ὑποτεθείσθω, ὅτι ἀπαρτίζεται ἐκ τῆς «Inconstant» (φρεγάδος σιδηρᾶς, κεκαλυμμένης διὰ ξύλου, ἣτις φέρει βάρεια πυροβόλα καὶ διατρέχει 16 1/2 μίλλια καθ' ὥραν) ὡς ὑποναυαρχίδος, τῆς «Blonde», «Raleigh», «Boadicea», «Yolage», καὶ «Active», ἀπάντων ταχέων ἀτμοπλοίων καὶ ἐντελῶς ἐξηρητισμένων ἰστισφόρων πλοίων. Καθῆκον τῶν πλοίων τούτων θὰ ἦναι, νὰ ποιῶσιν ἀναγνωρίσεις, καὶ ἐκτελῶσιν ἔργα προσκόπων, νὰ αἰχμαλωτίζωσι δὲ πολέμια πλοῖα καὶ συλλέγωσιν ἀπ' αὐτῶν ἢ ἄλλων πλοίων, μεθ' ὧν δυνατὸν νὰ συμπέσωσι, πληροφορίας περὶ τοῦ ἐχθροῦ.

Οἱ δύο διαγγελεῖς ἢ ταχυδρομικὰ πλοῖα θ' ἀνήκωσιν εἰς τὴν τάξιν τῆς «Lively», καθῆκον δ' αὐτῶν θὰ ἦναι, νὰ μεταφέρωσιν ἢ ἐκτελῶσι τὰς διαταγὰς τοῦ στολάρχου, λαμβάνοντα τὰς θέσεις αὐτῶν πλαγίως αὐτοῦ καὶ ὄντα ἔτοιμα δι' ὑπηρεσίαν.

Ἡ θέσις τῶν εἰδικῶν ναυκλαστροφόρων πλοίων θὰ ἦναι πιθανῶς εἰς τὴν οὐραγίαν τοῦ στόλου, ὅτε ἐν πλῶ, καὶ ἐφ' ἑκα-

τέρας τῶν πτερύγων κατὰ τὴν προσπέλασιν ἐχθροῦ, θὰ ὦσι δ' ἔτοιμα δι' ἐφόρμησιν ὀλοταχῶς, ἐὰν θεωρηθῇ ἀναγκαῖον. Κατὰ τὸ παρὸν, ἐν τοιοῦτον πλοῖον ὑπάρχει ἔτοιμον ἐν τῇ Ἀγγλικῇ ὑπηρεσίᾳ, ἐν περιστάσει, ὅμως, πολέμου οἱ τῆς Ἀγγλίας ἐμπορικοὶ λιμένες δύνανται νὰ χορηγήσωσιν οἰονδήποτε ἀριθμὸν μικρῶν ἀτμοπλοίων μεγάλης ταχύτητος καὶ ἂν θεωρηθῇ ἀναγκαῖον. Τοιαύτη εἶναι ἡ ναυτικὴ δύναμις, ἣν ἡδυνάμεθα νὰ ἐξαποστείλωμεν τῶν ἡμετέρων ναυστάθμων, ὅπως ἀντιστῆ κατ' ἐχθροῦ εἰς ἀπόστασιν τινα τῶν Ἀγγλικῶν παραλίων. Εἶναι ἀληθῶς θαυμάσιος στόλος, καὶ μολοντοῦτο ἢ ἀποστολῇ αὐτοῦ κατ' οὐδένα τρόπον θὰ ἐξαντλήσῃ τὰ τῆς Ἀγγλίας μέσα. Ἐν ᾧ, ἀφ' ἐνός, ὁ στόλος οὗτος περιλαμβάνει τὰ κάλλιστα ὑπολογισθέντα πλοῖα διὰ ταυτότητα ἐνεργείας, ἀφ' ἑτέρου, καταλείπει διὰ τὴν ἄμυναν τῆς Μεγάλης Βρετανίας ἰσχυροτάτον προπύργιον ἐκ τῶν ἰσχυροτάτων ἐν τῷ κόσμῳ πλοίων καὶ ἱκανὸν ἀριθμὸν ξυλίων καὶ κατωτέρας τάξεως θωρηκτῶν πρὸς ἄμυναν τοῦ ἡμετέρου ἐμπορίου εἰς ἅπαντα τὰ μέρη τοῦ κόσμου. Περιγράφαντες βραχέως τὸν στόλον τοῦτον, ἄς εἰπώμεν, ἤδη, ὀλίγας λέξεις περὶ τοῦ ὀργανισμοῦ αὐτοῦ.

Καὶ κατὰ πρῶτον, ὅπως ἕκαστον πλοῖον δύναται εὐχερῶς καὶ ἀκριβῶς νὰ ἐκτελῇ τοὺς τοῦ στόλου χειρισμοὺς, λίαν ἀναγκαῖον εἶναι, ὅπως ἔχη καθ' ὀλοκληρίαν δοκιμασθῇ περὶ τὴν ταχύτητα καὶ εὐστροφίαν αὐτοῦ ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τῶν ἐν τῷ πλοίῳ ἀξιωματικῶν. Τὰ μάλιστα οὐσιώδη ἀντικείμενα, ἅτινα πρέπει νὰ ὀρισθῶσιν εἶναι :

- 1) Ταχύτης εἰς διάφορον ἀριθμὸν στροφῶν τῆς μηχανῆς.
- 2) Εὐστροφία εἰς διαφόρους ταχύτητας.
- 3) Ἡ ἀπαιτουμένη γωνία πηδαλίου, ὅπως στρέψῃ τὸ πλοῖον ἐν ὀρισμένῳ τόξῳ εἰς δεδομένην ταχύτητα.

Αὗται καὶ ἄλλαι δοκιμαὶ πρέπει νὰ καταγράφωνται προσεκτικῶς καὶ ἀκριβῶς, οἱ δὲ κυβερνήται τῶν διαφορῶν πλοίων, γνωρίζοντες οὕτω τὰς δυνάμεις τῶν πλοίων αὐτῶν σχετικῶς πρὸς τὴν ναυαρχίδα, θὰ ἦναι ἱκανοὶ μετὰ μικρὰν δοκιμασίαν τῶν πλοίων αὐτῶν μετὰ τοῦ στόλου, νὰ τηρῶσι τὰς θέσεις των εἰς οἰομένηποτε σχηματισμόν. Τούναντίον, ἢ ἐκ τῶν προτέρων ἔλλειψις τῆς τοιαύτης γνώσεως, θὰ ἐπιφέρῃ τὴν ἀνάγκην ἐπιπόνων ἐν τῷ στόλῳ δοκιμασιῶν, αἵτινες δὲν εἶναι παντάπασι τῷ στόλῳ ὠφέλιμοι, ἐπιβραδύνουσι δὲ τὴν περὶ τὰς τακτικὰς κινήσεις ἐξάσκησιν αὐτοῦ.

Τῶν πλοίων συναθροισθέντων μετὰ τὰς δοκιμὰς αὐτῶν εἰς τὸ συγκείμενον (*rendez-vous*), ὁ στόλος (ἀφοῦ προηγουμένως διαιρεθῇ εἰς δύο, ὡσαύτως δὲ καὶ τρεῖς μοίρας, καὶ ἐκάστη τῶν τριῶν μοιρῶν ὑποδιαιρεθῇ εἰς δύο συμπλέγματα) μετὰ τῶν διαδρομῶν καὶ ἐτέρων μικρῶν πλοίων θὰ ἀνασπᾶσθαι τὰς ἀγκύρας καὶ προχωρήσῃ πρὸς τὸ μέρος, ἐνθα διετάχθη νὰ περιπολῇ. Οὗτος νῦν θὰ ἦναι ὁ καταλληλότερος χρόνος, ὅπως τελειοποιηθῇ ὁ στόλος εἰς τοὺς, οὓς ὁ ναύαρχος κρίνει ἀναγκαίους τακτικοὺς χειρισμοὺς κατὰ τὴν παρασκευὴν καὶ διάρκειαν τῆς ἐπισυναφθησομένης ναυμαχίας· ἀπὸ τῆς ἀπλότητος δὲ τῶν χειρισμῶν τούτων καὶ τῆς ἱκανότητος περὶ τὴν εὐχερῆ αὐτῶν ἐκτέλεσιν θὰ ἐξαρτᾶται κατὰ μέγαν βαθμὸν τὸ ἐξαγόμενον τῆς ναυμαχίας.

Ὅσον ἀφορᾷ ἑμαυτὸν, ἰσχυρῶς καὶ ἐντόνως τάσσομαι ὑπὲρ τῶν τακτικῶν χειρισμῶν στόλου κατὰ συμπλέγματα τριῶν πλοίων, πάντοτε δ' ὑπὲρ τῶν συμπλεγμάτων εἰμὶ, εἴτε ὁ στόλος εἶναι ἐσχηματισμένος ἐν μονοφαλαγγίᾳ, διφαλαγγίᾳ ἢ τριφαλαγγίᾳ κατὰ τάξιν συνακολουθίας (*) μετωπηδὸν (**) ἢ

(*) Line ahead. (**) Line abreast.

ἀντιστοιχίας. Τῶν συμπλεγμάτων ἅπαξ σχηματισθέντων, τὰ πλοῖα δὲν πρέπει ν' ἀλλάσσωσι θέσεις, καθότι ὁ κύριος σκοπὸς τῶν συμπλεγμάτων εἶναι, ὅπως ἕκαστον πλοῖον, κατέχον διαρκῶς τὴν αὐτὴν ἐν τῷ στόλῳ θέσιν, συνοικειωθῇ μετὰ τῆς θέσεως ταύτης καὶ τῶν κινήσεων τῶν ἐν τῷ συμπλέγματι συμπλῶν αὐτοῦ, διὰ τοῦ τρόπου δὲ τούτου οἱ σχετικῶς ὀλίγοι ἐλιγμοὶ, οἵτινες ἀπαιτοῦνται (ὅτε οἱ ἐξελιγμοὶ γίνονται κατὰ συμπλέγματα), θὰ κατασταθῶσι κατανοητοὶ μετὰ τῆς αὐτῆς εὐκολίας εἰς δεκαοκτὼ πλοῖα ἐν ἑξ συμπλέγμασιν, ὡς εἰς ἑξ πλοῖα μὴ ἐν συμπλέγμασιν ἐσχηματισμένα.

Ἐξασηθέντων τῶν πλοίων καλῶς εἰς μετασχηματισμοὺς καὶ εἰς ἀλλαγὰς διευθύνσεως, ἢ, ἐν ἄλλοις λόγοις, ἐκτελεσάντων ἐπὶ μίαν ἐβδομάδα τακτικὴν ἐν ἀτμῷ κατὰ συμπλέγματα, θὰ φέρωμεν αὐτὰ εἰς ναυμαχίαν.

Ἄμα ὁραθῇ ὁ ἐχθρὸς, ὁ στόλαρχος ὀφείλει ἀμέσως νὰ διατάξῃ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ σχηματισμοῦ, δι' οὗ προτίθεται νὰ ἐκτελέσῃ τὴν προσβολὴν, τῆς ναυαρχίδος μεταβαλλούσης πορείαν πρὸς τοὺς ἐχθροὺς, τῶν δ' ἐπιλοιπῶν πλοίων ἀναλαμβάνοντων τὰς ἐπὶ τῆς νέας πορείας θέσεις αὐτῶν δι' αὐξήσεως ἢ ἐλαττώσεως ταχύτητος. Στρέψαντα τὰ πλοῖα τὸ μέτωπον αὐτῶν πρὸς τὸν ἐχθρὸν, δὲν ἔχουσιν εἰμὴ μόνον δύο σχηματισμοὺς (ὅτε οἱ ἐλιγμοὶ γίνονται κατὰ συμπλέγματα), δι' ὧν νὰ ταχθῶσιν εἰς τάξιν προσβολῆς, δηλαδή, συμπλέγματα εἰς φάλαγγας κατὰ δύο μοίρας κατὰ τάξιν συνακολουθίας, καὶ συμπλέγματα κατὰ τάξιν μετωπηδόν· καὶ τὸν μὲν πρῶτον, ὅτε ὁ ἐχθρὸς παρουσιάζει σμικρὸν μέτωπον, τὸν δὲ δεύτερον, ὅτε ἐκτεταμένον.

Ὅπως ἅπας ὁ στόλος ἦναι παρεσκευασμένος καὶ ἕκαστος τῶν κυβερνητῶν γνωρίζῃ, τί παρ' αὐτοῦ ἀπαιτεῖται, καλὸν εἶναι, ὅπως τέσσαρα ἢ πλείοτερα σχέδια προσβολῆς διαγραφῶσι

καὶ ἐξηγηθῶσιν ἐκ τῶν προτέρων, ὥστε ἐν ἐκ τῶν σχεδίων τούτων ἢ ἐφαρμοστέον εἰς τὰς διαφόρους περιστάσεις θέσεως καὶ σχηματισμοῦ, ὅφ' ἂς δ' ἐχθρὸς θὰ γείνη δρατός. Τὰ σχέδια ταῦτα μετὰ τῶν ἐπομένων δύο κανόνων πρὸς ὁδηγίαν τῶν συμπλεγμάτων θὰ ἦναι ἱκανά, ὅπως κασασιήσῃ σαφῆ τὰ τῶν κυβερνητῶν καθήκοντα.

1^{ον} Τὰ πλοῖα οἰουδὴποτε συμπλέγματος θὰ συνεργάζονται ὑπὸ τὴν ἄμεσον διεύθυνσιν τοῦ ὁδηγοῦ αὐτῶν, ὅστις, ὅταν ἢ ναυμαχία ἀρχίσῃ, θ' ἀλλάσῃ κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ τὸν σχηματισμὸν τοῦ συμπλέγματος (διὰ τῶν τεσσάρων πρώτων ἀριθμητικῶν σημάτων ὑψουμένων εἰς τὸ ἐπίμηλον αὐτοῦ).

2^{ον} Τὰ συμπλέγματα πρέπει νὰ προσέχῃσιν, ὥστε νὰ μὴ προσπελάζωσιν ἀλλήλοις καὶ θὰ τηρῶσιν, ὡς οἶόν τε, τὰς ἀποστάσεις καὶ ἀντιστοιχίας ἀπὸ τοῦ στολάρχου ἢ ὁδηγοῦ τῆς μοίρας αὐτῶν.

Ἐπειδὴ δύσκολον θὰ ἦναι, περίπλοκα σήματα νὰ γείνωσι καταληπτὰ ἐν ναυμαχίᾳ, ἢ, μᾶλλον εἰπεῖν, οὐδὲν ἢ τὰ μᾶλλον ἀπλᾶ σήματα δύνανται νὰ καταστῶσι κατανοητὰ, προτείνω, ὅπως, ἀφοῦ τὸ τῆς προσβολῆς σχέδιον (ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη) ἀπερασίσθη καὶ ἐκοινοποιήθη τοῖς διαφόροις πλοίοις, ὁ δὲ στόλος ἐσχηματίσθη καὶ εἶναι ἕτοιμος διὰ τὴν συμπλοκὴν, τὰ μόνον σήματα, ἅτινα νὰ σημαίνονται, νὰ ἦναι τὰ, ἅπερ δυνάμεθα νὰ καλέσωμεν, « Ἀγῶνος Σήματα ». Ὡσαύτως δὲν βλέπω, τίς ἢ ἀνάγκη τὰ σήματα ταῦτα νὰ ἦναι πλείοτερα τῶν βρομοσῆμων (συνδυαζομένων μετὰ τῶν μοιραρχικῶν παρασείων, ἐὰν ἦναι ἀναγκαῖον τὸ σῆμα ν' ἀποταθῇ πρὸς ὠρισμένην μοῖραν), καὶ ἐκ τούτων τὰ μὲν ὑψούμενα εἰς τὸν ἀκάτιον ἰστὸν νὰ δηλῶσι τὴν πορείαν, τὰ δ' εἰς τὸν μέγαν ἰστὸν τὴν ἀντιστοιχίαν, πάντοτε, ὅμως, ν' ἀποβλέπωσι συμπλέγματα.

Ἀφοῦ διέλθωμεν καθ' ὁλοκληρίαν τοῦ ἐχθροῦ, τότε δυνά-

μεθα νὰ ποιήσωμεν χρῆσιν καὶ τοῦ ἰστοῦ τοῦ ἐπιδρόμου, ὅπως σημάνωμεν τὸν ἀποσπασμὸν πλοίων ἢ συμπλεγμάτων πρὸς ἐπικουρίαν βλαθέντων συμμάχων καὶ αἰχμαλωσίαν ἀνικάνων ἐχθρῶν.

Ὅντες τεταγμένοι εἰς δύο μοίρας καὶ πλησιάζοντες ἐχθρὸν παρουσιάζοντα σμικρὰν μέτωπον, τὸ ἀντικείμενον, εἰς δ' ὁ εὐλαρχος καὶ οἱ τῶν πλοίων κυβερνηταὶ ὀφείλουσι νὰ ἐπιστήσωσι τὴν ἑαυτῶν προτοχὴν, θὰ ἦναι νὰ κατορθώσωσιν, ὅπως παρέλθῃ ὁ ἐχθρικός στόλος ἐξωθεν τῆς πλησιαιότητος τῷ ναυάρχῳ μοίρας (ἔστω τῆς πρώτης), ἥτις ἀμέσως θ' ἀνταλλάξῃ πλευρικὰ πυρὰ καὶ ἐξακολουθῇ ἀτμοδρομοῦσα κατ' εὐθεῖαν πρὸς τὰ πρόσω, συνάμα δὲ προσπαθῇ νὰ τηρῇ ἀδιακόπως περιτετυλιγμένα ἐν καπῶ τὰ ἐχθρικά πλοῖα, καὶ ἐπιφέρῃ οἰανδὴποτε ζημίαν δύναται διὰ τῶν πυροβόλων. Ἐν τῷ μεταξύ (ἢ ἀμέσως ἅμα τὰ πρωτόπλοια πλοῖα συναντηθῶσιν) ἢ ἑτέρα (ἢ δευτέρα) μοῖρα, ὁδηγηθεῖσα προηγουμένως, θὰ στραφῇ ὀκτὼ βόμβους πρὸς τὴν πρώτην μοῖραν καὶ εἰς συμπλέγματα κατὰ τάξιν μετωπηδὸν θὰ διέλθῃ ὀπισθεν αὐτῆς καὶ ἀρχίσῃ τὸν πυροβολισμὸν καθ' ἅπασαν τὴν ἐπέκτασιν τῆς ἐχθρικῆς γραμμῆς, πρὸ τοῦ ὁ ἐχθρὸς δυνηθῇ ν' ἀναλάβῃ ἀπὸ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς πρώτης συμπλοκῆς. Τότε εἶναι κατὰλληλος περίστασις διὰ τὰ ἐμβολοφόρα πλοῖα.

Εἰς τὴν παρούσαν ἐποχὴν τῶν ὑψηλῶν ταχυτήτων, ὅτε δλέθριον θὰ ἦναι εἰς οἰονδὴποτε στόλον νὰ κρατήσῃ τὰς μηχανὰς ἢ ἀτμοδρομῆσῃ βραδέως, ἢ παλαιὰ δυσκολία τοῦ διαρρήγνυειν τὴν τῶν πολεμίων γραμμὴν δὲν ὑφίσταται πλέον. Δύο ὅθεν, στόλοι, πλησιάζοντες ἀλλήλοις μ' ἐκτεταμένα μέτωπα, εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ διέλθωσιν ἀμοιβαίως διὰ τῶν γραμμῶν ποιοῦντες τὴν καλλίστην δυνατὴν χρῆσιν τῶν πυροβόλων αὐτῶν, οὐχὶ δὲ καὶ τῶν ἐμβόλων, ἐκτὸς ἂν ἐχθρικόν τι πλοῖον

ἐκκλίνῃ τῆς πορείας αὐτοῦ. Ἐν τούτῳ τῷ τρόπῳ τῆς προσβολῆς, ὁ στόλος ἐκεῖνος, ὅστις δυνήθη νὰ τηρήσῃ τὴν μάλιστα ἐντελῆ τάξιν, ὅτε δὲ διέλθῃ τῆς ἐχθρικῆς γραμμῆς, ἀμέσως ἀνασχηματισθῆ καὶ ἀχθῆ πάλιν ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ, θὰ ὑπερτερῆσῃ σπουδαίως τῶν πολεμίων, καθότι θὰ ἦναι εἰς θέσιν νὰ καταφθάσῃ τὸν ἐχθρὸν ἐν συγχύσει ἢ καθ' ἣν στιγμὴν ἐκτελεῖ τὸν ἀνασχηματισμόν. Ὁ στόλος, ὅστις πρῶτος ἀνασχηματισθῆ, ἐλεύθερος ὢν τῶν τραυματισθέντων κατὰ τὴν πρώτην συμπλοκὴν, πιθανὸν νὰ δυνήθῃ νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν ναυμαχίαν καὶ διὰ καταλλήλων ἐλιγμῶν ἀποκόψῃ τὰ τοῦ ἐχθροῦ πλοῖα, πρὸς καταδίωξιν τῶν ὁποίων ἀποστέλλων σύμπλεγμά τι, πιθανὸν νὰ ἀναγκάσῃ αὐτὰ νὰ ὑποστείλωσι τὰς σημαίας των. Τὸ λοιπὸν τῆς ναυμαχίας μέρος, διεξαγόμενον ὑπὸ τῷ πνεῦμα τῶν ἡμερῶν τοῦ Νέλσονος, θ' ἀναπτύξῃ κυρίως δοκιμασίας ἀτομικῆς δραστηριότητος, ἐκεῖνος δ' ὁ στόλος ἀπείρως θὰ ὑπερτερῆσῃ τοῦ ἐτέρου, ὅστις εἰσέτι τηρεῖ τάξιν.

Περαιῶν τὴν γενικὴν ταύτην περιγραφὴν συγκεφαλαίω τὰς γενικὰς ἐμοῦ ἰδέας ἐπὶ τῆς προπαρασκευῆς στόλου διὰ ναυμαχίαν εἰς δύο θεμελιώδεις ἀρχάς:

1ον. Ἐν τῇ ἐκλογῇ ὄπλων δι' ὑπηρεσίαν μετὰ στόλου ἔκλεξον ἐκεῖνα, δι' ὧν θὰ δυνήθῃ τὴν μεγίστην δυνατὴν βλάβην τῷ ἐχθρῷ νὰ ἐπιφέρῃς μετὰ τοῦ ἐλαχίστου πιθανοῦ κινδύνου εἰς σεαυτόν.

2ον. Εἰς τὸν ὄργανισμόν, χειρισμόν καὶ σχηματισμοὺς τοῦ στόλου, ὡς καὶ εἰς τὴν χρῆσιν τῶν σημάτων, σπούδασον τὴν μεγίστην ἀπλότητα, διευθετῶν τὰ πάντα ἐπὶ τῷ σκοπῷ ἀποτελεσματικότητος συνδυαζομένης μετ' ἐλαχίστων προσδοκιῶν βλάβης τοῖς πολεμίοις.

(ἔπεται συνέχεια)

ΣΠΟΥΔΗ ΕΠΙ ΤΗΣ ΣΤΟΙΧΕΙΩΔΟΥΣ ΤΑΚΤΙΚΗΣ
ΤΟΥ ΠΕΖΙΚΟΥ (*)

ὑπὸ E. Poicot, λοχαγ. ὑπασπιστοῦ τοῦ 418ου συντάγματος
τοῦ πεζικοῦ, μεταφρασθεῖσα ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ

ὑπὸ Ν. ΠΟΥΡΝΑΡΑ,
ἀνθυπολοχαγοῦ τοῦ πυροβολικοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 4ον.

Διδάγματα τακτικά, ἐξαχθέντα ἐκ τῶν κατὰ τὸν πόλεμον παρατηρήσεων καὶ ἐκ τῶν ἐν εἰρήνῃ ἐκτελεσθεισῶν δοκιμῶν.

Ἡ ἐνεργηθεῖσα ἐξέτασις τῶν πλεονεκτημάτων καὶ μειονεκτημάτων τῶν διαφόρων μεθόδων τῶν ὑπὸ τε τῶν Γάλλων καὶ τῶν Γερμανῶν κατὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1870—71 δοκιμασθεισῶν, ὡς καὶ τὰ ἐν εἰρήνῃ κατόπιν ἐνεργηθέντα πειράματα πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ γνωρίσαι τὴν ἀξίαν τῶν διαφόρων σχηματισμῶν, ἀναφορικῶς πρὸς τὰς ἀπωλείας, ἀστινας ἕκαστος τούτων ἐπάγεται, ἐπιτρέπουσιν ἀναμφιλίκτως νὰ θέσωμεν ἀρχάς τινες ἐπὶ τοῦ τρόπου τοῦ συμπλέκειν τὸ διὰ νέων ὄπλων ὠπλισμένον πεζικόν.

Θέλω περιορισθῆ εἰς τὸ νὰ δώσω γενικὰς τινες ἀρχάς ἐπὶ τῆς χρήσεως τῶν πυρῶν καὶ ἐπὶ τῆς πρὸς μάχην διατάξεως τοῦ στρατοῦ, διότι, ὅπως εἰσέλθω εἰς λεπτομερείας, εἶναι ἐπιναγκες νὰ γνωρίζω ἐὰν ὁ ἀναδιοργανισμὸς τοῦ ἡμετέρου στρατοῦ θὰ μεταβάλλῃ τὴν σύνθεσιν τοῦ τάγματος, ἂν θὰ διατηρήσῃ τοῦτο ὡς μονάδα τακτικὴν, ἢ ἂν κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς Πρωσσίας καὶ Ἰταλίας θελεῖ ἀντικαταστήσει τοῦτο διὰ τοῦ λόχου.

Χρήσις τῶν πυρῶν.

Τρία ἤδη πυρῶν πεζικοῦ ὑπάρχουσι πρῶτον πυρὰ ἀκροβολιστῶν· δεῦτερον πυρὰ κατὰ θέλησιν παρατεταγμένου τινός

(*) Συνέχεια· ἰδὲ τὸ προηγούμενον φυλλάδιον.

τημήματος· καὶ τρίτον πυρὰ ὑπὸ τὸ πρόσταγμα τοῦ διοικοῦντος.

Κατὰ τὰς ἐπὶ τοῦ πεδίου τοῦ ῥίμματος δοκιμὰς τὰ πρῶτα δίδουσι τὰ καλλίτερα ἀποτελέσματα, τὰ δὲ τελευταῖα εἶναι ἀποτελεσματικά. Ἄλλως ὅμως ἔχει ἐν πολέμῳ. Συνήγαγον τῷ ὄντι ὅτι τὰ τοῦ θου εἶδους πυρὰ, καλῶς διευθυνόμενα καὶ ἐνεργούμενα ὑπὸ μικρῶν ομάδων, παράγουσι πλειότερον ὕλικόν, μᾶλλον δὲ ἠθικόν, ἀποτέλεσμα ἐπὶ τοῦ ἐχθροῦ ἢ τὰ κατὰ θέλησιν πυρὰ, ἐν οἷς οἱ ἄνδρες βιάζονται ἀμοιβαίως, δὲν βλέπουσιν ἀκριβῶς τὸν σκοπὸν ἕνεκα τοῦ καπνοῦ, ὅστις διαρκῶς καλύπτει τὸ μέτωπον τῆς ομάδος, καὶ διαφεύγουσι τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἀρχηγοῦ. Πᾶς τις δ' ἐν τέλει δύναται νὰ παρατηρήσῃ ὅτι τὰ διαδοχικῶς φθάνοντα βλήματα ἀνησυχοῦσι μὲν τὸν στρατιωτὴν, ἀλλὰ δὲν παράγουσιν αὐτῷ τὸσάυτην ἠθικὴν αἰσθησιν, ὅποιαν τὸ πῦρ ὀλοκλήρου τῆς ομάδος.

Εἰρήσθω ὅμως ὅτι τὰ ἐκ παρατάξεως τοιαῦτα πυρὰ πολὺ σπανίως θὰ μεταχειρισθῶμεν, διότι οἱ ἀκροβολισταὶ ὀφείλουσι μεμονωμένως νὰ ἐνεργῶσιν ἐν τε τῇ ἀμύνῃ καὶ τῇ ἐπιθέσει. Ἐὰν δ' εἰσέτι συνέβῃ παρατεταγμένον στράτευμα, οὐτινος ἀπώθησαν τοὺς ἀκροβολιστάς, ν' ἀναμείνῃ καὶ δεχθῇ τὴν προσβολὴν τοῦ ἐχθροῦ ὑπὸ τοιοῦτους σχηματισμούς, ἢ περιστασις ἦτο ἐξαιρετικὴ. Ἐπίκαιρος θέσις, κατασκευὴ χαρακωμάτων καὶ ἀνάλογα ἄλλα μέτα, ληφθέντα ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, δύνανται μόνον νὰ δικαιολογήσωσι τὸν τοιοῦτον τρόπον ἐνεργείας. Δυνατὸν δ' ἄλλως εἰπεῖν ὅτι ἐν ταῖς πλείσταῖς τῶν περιστάσεων τὸ πεζικόν δὲν θὰ μεταχειρισθῇ πυρὰ ἄλλα ἢ τὰ τῶν ἀκροβολιστῶν.

Εἴτε ἀκροβολιστικῶς εἴτε εἰς παράταξιν εὐρίσκεται τὸ μέλλον νὰ βάλῃ στράτευμα, ὀφείλει εἰς μὲν τὰς μεγάλας ἀποστάσεις νὰ κάμῃ χρῆσιν τῶν καθ' ομάδας πυρῶν, εἰς δὲ τὰς μέσας τῶν κατὰ θέλησιν, πλὴν μετριάσμένων, καὶ εἰς τὰς μικρο-

τέρας, τοῦ ταχέος ῥίμματος. Τὰ καθ' ομάδας πυρὰ παρουσιάζουσι τὸ μέγιστον πλεονέκτημα τοῦ κανονισμοῦ τῆς καταναλώσεως τῶν πολεμοφοδίων καὶ τῆς διορθώσεως τοῦ ῥίμματος κατόπιν τῆς παρατηρήσεως τῶν βολῶν. Ὑπὸ τοιαύτην δ' ἐποψίν ταῦτα πρέπει καὶ νὰ προτιμῶμεν· ἐπειδὴ ὅμως τὸ τοιοῦτον ἀπαιτεῖ ἀταραξίαν τῶν ἀνδρῶν, δὲν πρέπει νὰ μεταχειριζόμεθα ταῦτα ἢ εἰς μεγάλας ἀποστάσεις. Οἱ ἀκροβολισταὶ κατὰ συστάδας ὀπισθεν τῶν προκαλυμμάτων αὐτῶν ἐνεργοῦσι τοιαῦτα πυρὰ εἰς τὸ πρόσταγμα τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν· τὸ δὲ παρατεταγμένον στράτευμα δὲν ἐνεργεῖ ἢ πυρὰ οὐλαμοῦ· πρὸς τοῦτο δὲ δέον ν' ἀπομακρύνωμεν τοὺς λόχους, ὅπως τοὺς ἐμποδίσωμεν νὰ βιάζωνται ὑπὸ τῆς ἀμίλλης, πρὸς δὲ νὰ τάξωμεν αὐτοὺς ἐπὶ μιᾶς γραμμῆς, ὅπως τοῖς ἐπιτρέψωμεν νὰ λαμβάνωσι τὴν θέσιν τοῦ κατακλινομένου ἀκροβολιστοῦ, ὅπερ ἕνεκα τῶν νέων ὄπλων καθίσταται ἐπ' ἀνάγκης.

Ἡ ἀπόστασις, καθ' ἣν ἐνεργοῦνται τὰ καθ' ομάδας πυρὰ, εἶναι ἀόριστος, ἐξαρτᾶται δ' ἐκ τῆς εὐσταθείας τοῦ στρατοῦ, ἐκ τῆς θέσεως ἣν κατέχει, καὶ πρὸ πάντων ἐκ τῆς ἠθικῆς αὐτοῦ ἀξίας.

Ὅταν ὁ ἐχθρὸς πλησιάσῃ τοσοῦτον, ὥστε τὰ τοιαῦτα πυρὰ νὰ μὴ ᾧσι δυνατὰ, πρέπει τότε νὰ ἐνεργήσωμεν δραστηρίως, ὥστε νὰ περιορίσωμεν τὴν τάσιν τῶν στρατιωτῶν εἰς τὸ νὰ βάλλωσιν ὑπερμέτρως, ὅπως λησμονήσωσιν ἑαυτοῦς.

Τὸ ταχυβόλον ὄπλον εἶναι ὄργανον ἐπικίνδυνον· δύναται μὲν νὰ ἀπονεῖμῃ σπουδαίας ὑπηρεσίας δεξιῶς διαχειριζόμενον, ἀλλ' εἶναι ἐπικίνδυνωδέστατον, ὁπότεν πείσῃ εἰς χεῖρας ἀνθρώπων ἀπειρῶν. Ἡ ταχύτης τότε τοῦ ῥίμματος ἀποβαίνει σπουδαῖον ἄτοπον, διότι ὁ βάλλον καταναλίσκει ἅπαντα αὐτοῦ τὰ πολεμοφόδια καὶ μένει ἀνυπεράσπιστος ἐνώπιον τοῦ ἀντιπάλου του. Πρέπει ἀφεύκτως νὰ ἐπαναλαμβάνωμεν εἰς τοὺς στρα-

τιώτας ἡμῶν, ὅτι δὲν πρέπει νὰ βάλλωσι δι' ὅλης τῆς ταχύ-
τητος τοῦ ὄπλου των ἢ μόνον κατὰ τὴν κρίσιμον στιγμήν,
τουτέστιν ὅταν πρόκηται νὰ δοθῇ τὸ τελευταῖον κτύπημα πρὸς
ἄλλωσιν θέσεώς τινος ἢ πρὸς ἀπόλησιν τοῦ προσβάλλοντος
ἐχθροῦ. Ἐφ' ὅσον δ' εὐρίσκονται μακρὰν τοῦ ἐχθροῦ, καλὸν
ἐστίν, ὡς διατάσσει καὶ ὁ κανονισμὸς τῆς 16ης Μαρτίου 1869,
ν' ἀπασχολῶνται καλοὶ τινες σκοπευταί, ὅπως διατηρῶσι
μέτριόν τι πῦρ.

Ἐπι πλέον ἢ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ στρατάρχου Δὲ Σάξ
πρέπει τὸ καλὸν πεζικὸν νὰ φεῖδῃται τῶν πυρῶν αὐτοῦ, διότι
ἢ φειδῶ αὕτη τῶν πολεμοφοδίων θελεῖ βεβαίως ἐπιφέρει εἰς
εὐνοϊκὴν τινα στιγμήν τὴν ἐπιτυχίαν.

*Ἐνέργεια τῶν ἀκροβολιστῶν καὶ τῶν
ὑποστηριγμάτων ἐν ἀμύνῃ.*

Ἀρχή.—Κατὰ τὴν ἄμυναν θέσεώς τινος οἱ ἀκροβολισταί
πρέπει νὰ συσσωματῶνται κατ' ἐνωμοτίας, ὅπου τὸ ἔδαφος
ἐπιτρέπει τοῦτο, καὶ οὐχὶ νὰ διασπείρωνται ἐφ' ὅλης τῆς κα-
λυφθησομένης γραμμῆς.

Ἡ διάταξις αὕτη παρουσιάζει τ' ἀκόλουθα πλεονεκτήματα:
οἱ ἄνδρες διευθύνονται κάλλιον ὑπὸ τῶν ἀρχηγῶν των· τὸ πῦρ
διευθύνεται καλλίτερον· προλαμβάνεται ἢ σπατάλη τῶν πο-
λεμοφοδίων, καὶ διὰ τῶν μακροβόλων νέων ὄπλων ὑπερασπί-
ζεται κάλλιον τὸ ἔδαφος διὰ τῶν διασταυρουμένων πυρῶν τῶν
διαφόρων συστάδων ἢ διὰ συνεχοῦς ἀκροβολιστῶν γραμμῆς.
Σχεδὸν πάντοτε ἐν πολέμῳ ὁ προσβαλλόμενος προβλέπει τὴν
προσβολὴν ὥρας τινὰς πρότερον, ἐὰν δ' ἀποφασίσῃ νὰ δεχθῇ
ταύτην, δύναται καὶ νὰ λάβῃ κατάλληλα μέτρα.

Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἕκαστος ἀρχηγὸς ὀφείλει ν' ἀνα-
γνωρίσῃ ἐπιμελῶς τὴν περιοχὴν τῆς θέσεως ἣν κατέχει, νὰ
ἐπιδείξῃ τὰ προκαλύμματα, ἅτινα αἱ τῶν ἀκροβολιστῶν συ-

στάδες δεῖον νὰ καθέξωσι διαδοχικῶς, νὰ κατασκευάσῃ ἐν ἀ-
νάγκῃ ἀπλᾶ τοιαῦτα καὶ νὰ καταμετρήσῃ διὰ τῶν περιπόλων
τῆς ἀναγνωρίσεως εἰς βήματα τὰς ἀποστάσεις τῶν διαφόρων
ἀμυντικῶν προκαλυμμάτων ἀπὸ σημείων ὠρισμένων τῆς πεδι-
άδος, ἐὰν δὲν ἤθελε πράξει τοῦτο τῇ βοήθειᾳ χάρτου τινὸς ἢ
ἐργαλείου τοπογραφικοῦ. Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν δεδομένων τούτων
οἱ διευθύνοντες τὸ πῦρ ἀξιωματικοὶ καὶ ὑπαξιωματικοὶ θὰ δυ-
νηθῶσι νὰ κανονίσωσιν ἀκριβέστατα τὰ ὑψόμετρα τῶν ὑπ' αὐ-
τοὺς ἀνδρῶν.

Πολλάκις διέδωκαν τὴν ιδέαν ὅτι, ἂν ὁ προσδιορισμὸς τῶν
ἀποστάσεων δι' ἐργαλείων ἦναι δυνατὸς ἐν εἰρήνῃ, δὲν εἶναι
ἐφικτὸς ἐν ὥρᾳ πολέμου· τὸ τοιοῦτον εἶναι πλάνη. Ἀναμφι-
βόλως μετὰ τὴν ἐναρξίν τοῦ πυρὸς ἢ χρῆσις τῶν τηλεμέτρων
εἶναι δύσκολος, ἀλλ', ὡς ἀνωτέρω παρετήρησα, πολλάκις πρὸ
τῆς ἐναρξεως τῆς συμπλοκῆς ἔχει τις ὥρας ἀπραξίας, τὰς
ὁποίας δαπανᾷ ἐν γένει εἰς τὴν κατασκευὴν προκαλυμμάτων·
ταύτας δύναται νὰ δαπανήσῃ ἐπίσης καὶ πρὸς καταμέτρησιν
τῶν ἀποστάσεων.

Ἀπὸ τῆς μεσημβρίας τῆς 17 Αὐγούστου 1870 μέχρι τῆς
11 πρωϊνῆς ὥρας τῆς 18ης ὁ στρατὸς τοῦ στρατάρχου Βα-
ζαῖν εἶχε καταλάβει λαμπρὰς ἀμυντικὰς θέσεις πρὸς δυσμὰς
τοῦ Μὲτς, χωρὶς μέχρι τῆς ὥρας νὰ προσβληθῇ ὑπὸ τῶν Γερ-
μανῶν· τὸ 3ον σῶμα ἔσχεν ἅπαντα τὸν ἀπαιτούμενον χρόνον
ὅπως καλυφθῇ δι' ὀχυρωτικῶν ἔργων καὶ καλύψῃ τὸ πυροβο-
λικὸν αὐτοῦ διὰ προπετασμάτων, οὐδεὶς ὁμῶς μοί φαίνεται
ἐσκέφθη νὰ καταμετρήσῃ τὰς ἀποστάσεις, αἵτινες ἐχώριζον
τὰ προκαλύμματα ταῦτα ἀπὸ τῶν διαφόρων σημείων, δι' ὧν
οἱ ἐχθροὶ ἐμελλον νὰ διέλθωσιν, ὅπως προσβάλωσιν. Ἐὰν τοῦ-
το ἐγένετο, ἤθελον ἔχει ὑπέρτερα ἀποτελέσματα ἐκ τε τοῦ ῥίμ-
ματος τοῦ πυροβολικοῦ καὶ ἐξ ἐκείνου τοῦ πεζικοῦ. Εὐχομαί

τὸ τηλέμετρον νὰ εἰσαχθῆ εἰς τὸν στρατὸν καὶ διανεμηθῆ εἰς τὰ διάφορα σώματα, ὅπως ποιῶνται τούτου χρῆσιν ἐν εἰρήνῃ ἀπαρλλάκτως ὅπως ἤθελον μεταχειρισθῆ αὐτὸ καὶ ἐν πολέμῳ.

Μετὰ τὴν παρέκβασιν ταύτην ἄς ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ προκείμενον.

Ἄμα ἀγγελθέντος τοῦ ἐχθροῦ, οἱ προωρισμένοι εἰς χορηγίαν τῶν ἀκροβολιστῶν λόχοι πρέπει νὰ διανεμηθῶσιν εἰς τὰ διάφορα προκαλύμματα, οἱ δὲ ἀξιωματικοὶ πρέπει νὰ μεταβῶσιν ἀμέσως, ὅπως δώσωσιν εἰς τοὺς προϊσταμένους τῶν διαφόρων ἀποσπασμάτων τὰς ἀναγκαίας ὁδηγίας. Δεικνύουσιν αὐτοῖς τότε τὰς ἀποστάσεις τῶν προκαλυμμάτων ἀπὸ τῶν κυριωτέρων σημείων, δι' ὧν θὰ διέλθῃ ὁ ἐχθρὸς, ὅπως προχωρήσῃ.

(ἔπεται συνέχεια)

ΔΙΚΗ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΑΡΧΟΥ ΒΑΖΑΙΝ (*).

Συνεδρίασις τῆς 25ης Ὀκτωβρίου.

Πρόεδρος. Γραμματεῦ, ἀνακαλέσατε τὸν συνταγματάρχην Βάσ-Σαίντ-Ουέν.

Ὁ συνταγματάρχης παρίσταται.

Πρόεδρος. Συνταγματάρχα, ἔχω ν' ἀπευθύνω ὑμῖν ἐρωτήσεις τινάς.

Ὁ κ. ταγματάρχης Σέρς κατέθεσε χθὲς ἐνώπιον τοῦ συμβουλίου καὶ ἀνεμνήσθη ὅτι ὁ στρατάρχης Βαζαῖν κατὰ τὴν νύκτα τῆς 16ης τὸν διέταξε προφορικῶς νὰ μεταβιβάσῃ πρὸς τὸν στρατηγὸν Σολεῖλ τὴν διαταγὴν, ἵνα ἀπασαί αἱ ἀπὸ τοῦ πεδίου τῆς μάχης ἐρχόμεναι ἄμαξαί, ἅπαξ κενούμεναι τῶν πολυτίμων αὐταῖς φορτίων, πληρῶνται πολεμ-

(*) Συνέχεια ἰδὲ τὸ προηγούμενον φυλλάδιον.

φοδίων καὶ διευθύνονται ἐπὶ τὸ στραταρχεῖον. Προσέθηκεν ὅτι ἡ διαταγὴ αὕτη συνετάγη ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Σολεῖλ, ἐφέστη κατόπιν πρὸς τὸν στρατάρχην, ὅπως ὑπογραφῆ καὶ παρ' αὐτοῦ. Ἐν τούτοις οὐδεὶς τῶν ἐπιμελητῶν, οἵτινες χθὲς ἐξετάσθησαν, ἔλαβε γνῶσιν τῆς γραπτῆς ταύτης διαταγῆς. Ὡς μέλος τοῦ ἐπιτελείου τοῦ πυροβολικοῦ προσεκλήθητε νὰ συντάξῃτε τὴν διαταγὴν ταύτην, ἢ τοῦλάχιστον ἔλαβετε ταύτης γνῶσιν;

Συνταγματάρχης Βάσ-Σαίντ-Ουέν. Κύριε πρόεδρε, δὲν ἔμαθον εἰμὶ σήμερον τὴν πρῶταν ὅτι ὑπῆρχε διαταγὴ τις περὶ τοῦ ἀνεκείμενου τούτου.

Ἐρ. Ἡ ἀπουσία τοῦ κ. στρατηγοῦ Σολεῖλ ὑποχρεοῖ ἡμᾶς νὰ ἐπιμένωμεν ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου. Ἐλάβετε γνῶσιν τῆς ἐπιστολῆς τοῦ στρατηγοῦ Σολεῖλ πρὸς τὸν στρατηγὸν Κοφφινιέρ, δι' ἧς ἐπαξίηται τὰς τέσσαρας τῆς ἐφεδρείας κανονοστοιχίας;

Ἄ π. Εἶπον ἤδη χθὲς ὅτι δὲν εἶχον λάβει γνῶσιν τῆς ἐπιστολῆς ταύτης.

Πρόεδρος. Δὲν συνετελέσατε εἰς τὴν σύνταξιν τῆς σημειώσεως τοῦ στρατηγοῦ Σολεῖλ περὶ τῆς καταστάσεως τῶν πολεμφοδίων τοῦ στρατοῦ; Ἡ σημείωσις αὕτη ἀνεγνώσθη ἤδη. Λάβετε, παρακαλῶ, γνῶσιν αὐτῆς, ὅπως ἰδῆτε μὴ προσεκλήθητε νὰ χορηγήσῃτε τὰς πληροφορίες, τὰς περιλαμβανομένας ἐν τῇ σημείωσει ταύτῃ, καὶ κατὰ ποίαν ἐποχὴν ἠδυνήθητε νὰ χορηγήσῃτε αὐτάς.

[Ὁ κ. γραμματεὺς ἀναζητεῖ ἐν τῷ φακέλλῳ τὸ ἔγγραφον τούτου. Τὸ παραδίδει εἰς χεῖρας τοῦ συνταγματάρχου.]

Συνταγματάρχης Βάσ-Σαίντ-Ουέν. Νομίζω ὅτι ἀναμνησχομαι τὴν σημείωσιν ταύτην. Οἱ ἀριθμοὶ, οἵς περιλαμβάνει, εἰδίσκονται εἰς τὰ βιβλία. Δὲν εἶναι ἐντελῶς ἀκριβεῖς εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν Πλαπεβίλλην τὰ πολεμφοδία ἦσαν ὀλίγον τι πλειότερα.

Ἐρ. Ἀναμνησχοσθε λοιπὸν τὰς καταστάσεις, ἐφ' αἷς ἠδυνήθησαν νὰ δώσωσι τὰς πληροφορίες ταύτας.

Ἄ π. Ἡ σημείωσις δὲν πρέπει νὰ συνετάχῃ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν καταστάσεων τῶν αἰμάτων στρατοῦ, διότι μόλις τὴν 18ην ἠδυνήθητε νὰ τὰς γνωρίσῃ, ἢ τὸ ταχύτερον τὴν νύκτα τῆς 17ης.

Ἐρ. Ἡ σημείωσις εἶναι τῆς 17ης.

Ἄ π. Φρονῶ τότε, ὅτι ὁ στρατηγὸς Σολεῖλ ἔκαμε χρῆσιν πῶν κατὰ

προσέγγισιν πληροφοριῶν, ἃς τῷ ἐχορήγησαν οἱ ἀξιωματικοί, οὐς ἐπιμαψε δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τὸ ἐσπέρας τῆς μάχης. Κατὰ τὴν νύκτα τῆς 17ης πρὸς τὴν 17ην, πράγματι, ὑπῆρχεν ὑπερβάλλουσα σύγχυσις εἰς τὰ σώματα στρατοῦ, ὥστε δὲν ᾔδυνάτο τις νὰ ἔχη παρ' αὐτῶν τὴν νύκτα ἐκείνην ἢ τὴν πρῶταν τῆς ἐπαύριον, ἀληθεῖς καταστάσεις.

Ἐρ. Ὑπῆρχον δύο βιβλία ἀνταποκρίσεως, τὸ μὲν εἰς τὸ ἐπιτελεῖον τοῦ στρατηγῶ Σολεῖλ, τὸ δὲ εἰς τὸ ἰδιαιτέρον αὐτοῦ γραφεῖον;

Ἄ π. Ἐν καὶ μόνον ὑπῆρχε, καθὰ γινώσκω, τὸ παρὰ τῷ ἐπιτελεῖω κρατούμενον.

Πρόεδρος. Ἴδου αὐτό. Συμβουλευθῆτέ το.

Ἄ π. Ὁ συνταγματάρχης διέρχεται τὸ βιβλίον, ἀναγινώσκει τὰς διαφόρους διαταγὰς, αἵτινες ἐπέμφθησαν τὸ ἐσπέρας τῆς 16ης ὑπὸ τοῦ στρατηγῶ Σολεῖλ πρὸς τοὺς ἀρχηγούς τῶν σωμάτων στρατοῦ, ὅπως τύχη πληροφοριῶν περὶ τῆς καταστάσεως τῶν πολεμικοῦν, καὶ τὰς διαταγὰς τῆς 17ης αὐγ.]

Πρόεδρος. Ἐρώτων ὑμᾶς, ἂν εὐρίσκητε ἴχνος εἴτε τῆς ἀνακρινώσεως τῆς γενομένης ὑπὸ τοῦ στρατηγῶ Σολεῖλ πρὸς τὸν στρατηγὸν Κοφφινιέρ, εἴτε τῆς διαταγῆς, περὶ τῆς χθὲς ἐποιήσατο λόγον ὁ ταγματάρχης Σέρς, ἥτις ἐκαλύφθη διὰ τῆς ὑπογραφῆς τοῦ στρατάρχου.

Ἄ π. Δὲν ὑπάρχει ἴχνος τῶν ἐπιστολῶν τούτων ἐν τῷ βιβλίῳ.

Ἐρ. Καὶ ἐν τούτοις ἐπιβεβαιώτε ὅτι δὲν ὑπῆρχε, καθὰ γινώσκετε, εἰμὴ τὸ βιβλίον τοῦ ἐπιτελείου; — Ἄ π. Ναί, κύριε πρόεδρε.

Πρόεδρος. Γραμματεῦ, ἀνακαλέσατε τὸν κ. ταγματάρχην Σέρς.

ΤΑΓΜΑΤΑΡΧΗΣ ΣΕΡΣ (ἐκ νέου παρουσιαζόμενος).

Πρόεδρος τῷ μάρτυρι. Τὸ βιβλίον τῆς ἀνταποκρίσεως τοῦ πυροβολικοῦ συνετάσσετο εἰς τὸ ἐπιτελεῖον; — Ἄ π. Ναί, κύριε πρόεδρε.

Ἐρ. Νομίζετε ὅτι δὲν ὑπῆρχε βιβλίον ἀνταποκρίσεως συντασσόμενον ἐν αὐτῷ τῷ ἰδιαιτέρῳ γραφεῖῳ τοῦ κ. στρατηγῶ Σολεῖλ;

Ἄ π. Φρονῶ ὅτι δὲν ὑπῆρχεν εἰμὴ τὸ τοῦ ἐπιτελείου.

Ἐρ. Δὲν νομίζω ἀναγκαῖον νὰ θέσω ὑπ' ὄψιν ὑμῶν τὸ βιβλίον τοῦτο. Δὲν εὐρίσκομεν ἴχνος τῆς διαταγῆς, περὶ τῆς ἐποιήσατε λόγον χθὲς ὡς πρὸς τὸ ἀντικείμενον τῆς πληρώσεως διὰ πολεμικοῦν τῶν ἀμαζῶν τοῦ ἐπιμητηρίου, ἀφοῦ ἤθελον ἀποθέσει εἰς Μῆτς τοὺς τραυματίας, οὓς ἐκεῖ ὠδήγησαν. Ἐνθυμείσθε καλῶς τὴν διαταγὴν ταύτην; Δὲν γνωρίζετε ἂν ἐνεγράφη αὕτη;

Ἄ π. Ἡ διαταγὴ αὕτη ὑπηγορεύθη λίαν δρομάλως ἡρξάμεθα τῆς πορείας ἀμείσως κατόπιν, καὶ εἶναι λίαν πιθανόν ὅτι δὲν μετηνέχθη ἐπὶ τοῦ βιβλίου.

Ἐρ. Καὶ πρόκειται θετικῶς περὶ τῆς ὀριστικῆς διαταγῆς νὰ πληρωθῶσι πολεμικοῦν αἱ ἀμαζαί, αἵτινες εἶχον παραλάβει καὶ φέροι τραυματίας; — Ἄ π. Μάλιστα.

Ἐρ. Μὴ συγχίζητε τὴν διαταγὴν ταύτην μὲ τὴν ἐπιστολὴν, ἣν ὁ στρατηγὸς Σολεῖλ ἀπηύθυνε τῷ στρατηγῶ Κοφφινιέρ καὶ ἐν ἣ ἐξέφραζε τὴν ἀνάγκην νὰ μεταφερθῶσι πολεμικοῦν;

Ἄ π. Ὁ! ὄχι, κύριε πρόεδρε. εἶμαι πληρέστατα βίβαιοι ὅτι ἡ διαταγὴ, περὶ τῆς λαλῶ, ὑπῆρξε.

Ἐρ. Μέλλω νὰ καθυποβάλω ὑπ' ὄψιν ὑμῶν ἕγγραφο, ὅπερ ἐγγνωστοποιήθη ἤδη, καὶ ὅπερ εἶναι ἡ σημειώσις, ἡ ἀπευθυνθεῖσα τῷ κυρίῳ στρατάρχει ὑπὸ τοῦ στρατηγῶ Σολεῖλ περὶ τῶν προμηθειῶν, αἵτινες ἐδρίσκοντο εἰς Μῆτς, καὶ θέλω ἐρωτήσῃ ὑμᾶς, ἂν ἐνθυμείσθε μὴ μετεβιάσατε τινὰς τῶν πληροφοριῶν, περὶ ὧν ὁ λόγος ἐν τῇ σημειώσει ταύτῃ;

Ἄ π. Ἄφου ἐξήτασε τὸ ἕγγραφο περὶ οὗ ὁ λόγος, ὁμολογῶ ὅτι τῷ φαίνεται καλῶς, ὅτι τὸ ἐν γένει περιεχόμενον ἐν τῇ σημειώσει ταύτῃ δὲν τῷ εἶναι ἄγνωστον.]

Ἐρ. Ἐνθυμείσθε τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν συνετάχθη καὶ μετεβιάσθη;

Ἄ π. Τοῦτο δέον νὰ ἐγένετο κατ' ἐποχὴν πλησιεστάτην τῶν μαχῶν τῆς 16ης καὶ τῆς 18ης, διότι ἀργότερα αἱ πληροφορίες ὑπῆρχαν ἀκριβέστεραι τῶν ἐν τῇ σημειώσει ταύτῃ περιειλημμένων. Μετὰ τὴν 18ην εὐρέθη, ὅτι ὑπῆρχον ἀκόμη, ἐν τῷ ὄπλοστασίῳ τοῦ Μῆτς, πόροι πλουσιώτεροι τῶν ἐν τῇ σημειώσει ταύτῃ ἀναφερομένων.

ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΑΡΧΗΣ ΒΑΣΣ-ΣΑΙΝΤ-ΟΥΕΝ (καὶ πάλιν ἀνακαλούμενος).

Ἄ π. Πρόεδρος τῷ μάρτυρι. Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ στρατηγῶ Σολεῖλ πρὸς τὸν στρατηγὸν Κοφφινιέρ γνωρίζετε ἂν ἐνεγράφη ἐπὶ τοῦ βιβλίου τῶν ἀνταποκρίσεων; — Ἄ π. Δὲν ἐνεγράφη ποτέ.

ΤΑΓΜΑΤΑΡΧΗΣ ΣΕΡΣ (ἀνακαλούμενος).

Πρόεδρος. Γνωρίζετε τὴν γραφὴν τῆς ἐπιστολῆς ἐκείνης, ἥτις

ἀφορᾶ τὴν διὰ πολεμοφοδίων φόρτωσιν τῶν ἀμαξῶν τοῦ ἐπιμελητηρίου;

Ἄ π. Εἶναι ἡ ἐμὴ γραφή.

Ερ. Δὲν ἐκρατήσατε οὐδεμίαν αὐτῆς ἀνάμνησιν;

Ἄ π. Οὐδεμίαν, κύριε πρόεδρε.

Ερ. Εἶσθε βέβαιος ὅτι ἐν τῷ ὑμετέρῳ πνεύματι δὲν ὑπάρχει σύγ-
χυσις μὲ τὴν διαταγὴν, περὶ ἧς πρὸ μικροῦ ἐγένετο λόγος;

Ἄ π. Εἶμι βέβαιος. Ὁ κ. στρατάρχης τὴν ὑπέγραψε τὸ αὐτὸ ἐσπέ-
ρας, ὅτε μετέδην νὰ τὸν εὔρω.

ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ ΖΑΡΡΑΣ (ἀνακαλούμενος).

Πρὸς ὁ ρ ο ς. Κύριε στρατηγέ. Προκύπτει ἀπὸ τίνος καταθέσεως,
ὅτι ὁ στρατάρχης ὑπέγραψε κατὰ τὴν νόκτα τῆς 16ης πρὸς τὴν 17ην
διαταγὴν τινὰ παρουσιασθεῖσαν αὐτῷ πρὸς ὑπογραφήν ὑπὸ τοῦ στρα-
τηγοῦ Σολεῖλ, καὶ ἣτις παρήγγειλε νὰ φορτωθῶσι πολεμοφοδίων αἱ ἀ-
μαξαὶ αἱ ἀπὸ τῶν τραυματιῶν κενούμεναι.

Στ ρ α τ η γ ὁ ς Ζ α ρ ῥ ᾶ ς. Δὲν δύναμαι ν' ἀναμνησθῶ τὰς ἀκριβοῦς
λεπτομερείας, ἀλλὰ δύναμαι νὰ βεβαιώσω τὸ ἐξῆς.

Τὴν ἐσπέραν, καθ' ἣν στιγμήν ὁ κ. στρατάρχης μὲ προσεκάλεσεν,
ἵνα μοὶ ὑπαγορεύσῃ τὰς διατάγας, τῷ ὠδήγησα ἕνα ἀξιωματικόν, τὸν
λοχαγόν, σήμερον δὲ ταγματάρχην Φίξ (Fix), ὅστις ἔφερε τῷ στρα-
τάρχῃ μίαν ἐπιστολήν ἀνεχώρησε δὲ πάλιν καὶ ἔφερε τὴν ἐπιστολήν
εἰς Μῆτς πρὸς τὸν στρατηγὸν Κοφφινιέρ. Δύναμαι νὰ εἶπω, ὅτι ἡ ἐπι-
στολὴ αὕτη ἐσχετίζετο πρὸς τὰ πολεμοφοδία, τὰ φορεῖα διὰ τῶν περὶ
ῶν λέγετε ἀμαξῶν.

Ερ. Ἀφοῦ εἶσθε ἐνώπιον τοῦ συμβουλίου, ἐρωτῶ ὑμᾶς περὶ τίνος
γεγονότος, ὅπερ καλὸν ἤθελεν εἶσθε νὰ διευκρινισθῇ. Πρόκειται περὶ
γενικῶν μέτρων, παραγγελθέντων ὑπὸ τοῦ στρατάρχου, οὐχὶ διαταγῆς
κανονικῆς, ἀλλὰ περὶ ἐκθέσεως τίνος τῆς 13ης αὐγούστου. Αἱ ὀδηγαί,
ἅς περιλαμβάνει, ἔχουσι τὴν ἀξίαν διαταγῶν, ἀλλὰ, κατὰ τὴν συνή-
θειάν, παρουσιάζονται ὑπὸ τὸ σχῆμα ἐκθέσεως πρὸς τοὺς στρατηγούς
καὶ τοὺς ἀρχηγοὺς σωμάτων στρατοῦ. Ἡ ἐκθεσις αὕτη ἀνεγνώσθη
ἤδη· παρηκολουθεῖτο δὲ ὑπὸ σημειώσεως ἐν σχήματι περιλήψεως. Ὁ
κ. στρατάρχης ἀπηύθυνεν ὑμῖν τὴν αὐτὴν ἡμέραν διαταγὴν τινὰ γενι-
κὴν, ἣτις δὲν περιλαμβάνεν ὅλας τὰς ὀδηγίας τὰς περιεχομένας ἐν τῇ
ἐκθέσει. Οὕτω δὲν περιελάμβανε τὴν μνησίαν, ὅτι τὰ σώματα στρατοῦ

ὑφείλον πάντοτε νὰ παρακολουθῶνται ὑπὸ τεσσάρων ἡμερῶν τροφῶν,
φερομένων ἐντὸς τῶν ἀμαξῶν τῶν ζευγματίων αὐτῶν, καὶ ὅτι αἱ ἀμα-
ξοπομπαὶ ἤθελον κρατεῖσθαι εἰς ἀπόστασιν ἡμιήμερου πορείας ὀπισθεν
τῶν στρατευμάτων. Ἐρωτῶ ὑμᾶς, στρατηγέ, ἂν αἱ ἐν τῇ ἐκθέσει δο-
θεῖσαι αὐταὶ ὀδηγαί, αἱ φέρουσαι τὴν ὑπογραφήν τοῦ στρατηγοῦ Μα-
νὲκ, ἐγνώσθησαν εἰς τὸ ἐπιτελεῖον, ὅτε ὁ κ. στρατάρχης Βαζαῖν ἔλαβε
τὴν ἀρχιστρατηγίαν, ἂν μετεβιβάσθησαν παρὰ τοῦ ἐπιτελείου πρὸς τὰ
ἀρμόδια πρόσωπα, καὶ ἂν κατέλαβον θέσιν, ὑπὸ οἰονόηποτε τίτλου, ἐπὶ
τῶν βιβλίων τοῦ ἐπιτελείου.

Στ ρ α τ η γ ὁ ς Ζ α ρ ῥ ᾶ ς (ἀφοῦ ἐξέτασε τὸ ἔγγραφο). Ἡ ἐκθεσις
αὕτη εἶναι τῆς γραφῆς μου. Εἶναι περιλήψις τῆς ὑπὸ τοῦ κ. στρατάρ-
χου πεμφθείσης διαταγῆς, καὶ ἐγένετο ὅπως σὺρῃ εἰδικῶς ἔτι μᾶλλον
τὴν προσοχὴν τῶν κκ. ἀξιωματικῶν ἐπὶ τινων σημείων.

Ερ. Αἱ ὀδηγαί αὗται δὲν ἐφαίνοντο ἐκπληρωθεῖσαι ἀκριβῶς. Φρο-
νεῖτε ὅτι ἐξετελέσθησαν ἀρκούντως, ἰδίως δὲ εἰς ὅ,τι ἀφορᾶ τὴν ἀπὸ τῶν
γεφυρῶν ἐξοδόν;

Ἄ π. Φρονῶ ὅτι δύναμαι νὰ εἶπῶ, ναί.

Ερ. Ἐν τῇ σημειώσει γίνεται λόγος περὶ τροφῶν τριῶν ἡμερῶν.
Πρόκειται περὶ τῶν τροφῶν τῶν ἐν τοῖς σάκκοις περιλαμβανομένων;

Ἄ π. Ναί, διὰ τὴν 14ην, 15ην καὶ 16ην αὐγούστου.

Ερ. Ἦσαν, ἐπαναλαμβάνω, τρόφιμα ἐν τοῖς σάκκοις πρὸς τροφήν
τῶν στρατιωτῶν μέχρι τῆς 16ης, ἀλλ' ἡ σημείωσις ὁμιλεῖ περὶ τροφῶν
διὰ τέσσαρας ἡμέρας φερομένων ἐν τῇ ἀμαξοπομπῇ.

Ἄ π. Συγγνώμην. Ἡ σημείωσις λέγει: «Τὸ ἐπιμελητήριον θέλει
φέρει ὅσα πλεῖστα δύναται τρόφιμα.» Οὕτως ἡ σημείωσις δὲν λέγει
μόνον τεσσάρων ἡμερῶν, ἀλλὰ λέγει πλεῖστα ὅσα τρόφιμα.»

(ἐπερωτώμενος). Δι' ἐμὲ εἶναι βέβαιον, ὅτι τὸ ἐπιμελητήριον εἶχε
τὴν διαταγὴν νὰ ἄγῃ πᾶν ὅ,τι ἠδύνατο, καὶ ὅτι προσετάθη, νὰ ἐκ-
πληρῶσθαι τὴν ἐντολήν αὐτοῦ, ἀλλ' ὅτι παρεμποδίσθη ὑπὸ τινων δυσκο-
λιῶν. Δὲν εἶχε μέσα ἐπαρκῆ ἐπιβλήψεως ὡς πρὸς τὰς ἰδιωτικὰς ἀμά-
ξας. Ἐχρειάζετο δι' ἐκάστην τούτων εἰς ἀνὴρ.

Πρὸς ὁ ρ ο ς. Δὲν ὠμίλησα περὶ τῶν ἰδιωτικῶν ἀμαξῶν, ἀλλὰ παρα-
τηρῶ ὅτι ἡ σημείωσις δὲν εὐρίσκεται σύμφωνος πρὸς τὰς γενικὰς ὀδη-
γίας τῆς 16ης αὐγούστου, ἰδίως εἰς ὅ,τι ἀφορᾶ τὰς παραγγελλὰς τὰς σχε-
τικὰς πρὸς τὴν ἀμαξοπομπήν. Τώρα ἄλλην τινὰ ἐρώτησιν, κ. στρατηγέ.

Ἐνθυμείσθε ὅτι τὴν 13ην αὐγούστου ὑπῆρξε στρατιωτικὸς τηλεγράμματος, συνενώνων τὰ ἀρχηγεῖα τῶν διαφόρων σωμάτων στρατοῦ, καὶ ἐπὶ παραδείγματι τὸ τοῦ σώματος τοῦ εἰς Βορνὺ τοποθετημένου, μὲ τὸν γενικὸν σταθμὸν τοῦ γενικοῦ ἐπιτελείου ἐν Μέτς;

Ἄ π. Αἱ ἀναμνήσεις μου δὲν εἶναι ἀκριβεῖς ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο.

Πρόεδρος. Ἴδου διαταγὴ τις ὑπογεγραμμένη ὑπὸ τοῦ στρατάρχο Βαζαῖν, ἧς ἀναφέρεται εἰς τὴν ἰδέαν ταύτην.

«Γενικὴ διαταγή.

»Δι' ταῖς, ὥστε αἱ τηλεγραφικαὶ συγκοινωνίαι μεταξὺ τοῦ γενικοῦ στραταρχείου καὶ τῶν διαφόρων σωμάτων στρατοῦ ὑπὸ τὸ Μέτς ν' ἀποκατασταθῶσιν ἐκ νέου. Συμβαίνει ὥστε τὰ σύρματα νὰ κόπτονται ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν. Δέον νὰ γενῆ ἐπαγρύπνησις, ὥστε οἱ στρατιῶται μὴ, ἐνεκα ἀγνοίας, ἐπιφέρωσι κώλυμα εἰς συγκοινωνίαν, ἧς δὲν εἶναι ἀνάγκη ν' ἀμνήσω τὴν σπουδαιότητα.

»Γενικὸν στραταρχεῖον τῆς Βορνὺ, 13. αὐγούστου.

»Ὁ στ. ἀτάρχης ἀρχιστράτηγος τοῦ στρατοῦ τοῦ Ῥήνου

»Ὑπογρ. Βαζαῖν.»

Ἡ διαταγὴ αὕτη, τὸ βλέπετε, εἶναι τῆς 13ης. Δὲν εἴχετε λάθει γνώσιν τῆς ὑπάρξεως τῶν τηλεγραφικῶν τούτων κοινοσιῶν, καὶ δὲν εἴχατε νὰ ποιήσητε αὐτῶν χρῆσιν;

Στρατάρχης Ζαβῆς. Ἡ ἀνάγνωσις αὕτη ἐπαναφέρει τὰς ἀναμνήσεις μου, ἀλλὰ δὲν θέλω δυνηθῆ νὰ εἶπω πρὸς τὸ συμβούλιον εἰς ποῖαν ἀκριβῶς ἐποχὴν ὑπῆρξαν αἱ τηλεγραφικαὶ κοινοσίαι.

Ἐρ. Φαίνεται ὅτι ὑπῆρχον τὴν 13ην αὐγούστου, ἀφοῦ ὁ κ. στρατάρχης ἐλάμβανε τὴν ἡμέραν ἐκείνην μέτρα ἐναντίον τῆς ἐπαναλήψεως γεγονότων τινῶν καταστροφῆς, ἅτινα ἔλαβον ἦδη χώραν.

Ἄ π. Μοὶ ἐπιτρέπετε παρατηρήσιν τινα; Ἡ σημείωσις αὕτη δεικνύει ὅτι ὑπῆρχε τηλεγραφικὸς ὄργανισμός, ἀλλὰ δὲν μοὶ φαίνεται ἀποδεικνύουσα ἀρκούντως ὅτι αἱ παραγγελίαι, ἅς περιελάμβανε, πράγματι ἐτίθεντο εἰς ἐνέργειαν. Κάλλιστα δυνατὸν νὰ συνέβη, ὥστε τὰ σύρματα νὰ ἐκόπησαν. Δέον νὰ γνωρίζωμεν πῶς ἦσαν τεθειμένα. Τὸ συμβούλιον γινώσκει ὅτι ἐτίθεντο κατὰ γῆς. Ἐκόπτοντο εὐκόλως καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ ὁ κόπτης.

Πρόεδρος. Ἀλλὰ καὶ ἐγὼ θέλω παρατηρήσει ὑμῖν, ὅπως στα-

ματήσῃ ἢ συγκοινωνία καὶ κοπή τὸ σύρμα ταχέως, ἀναγκαιῶς μοὶ φαίνεται, ἢ τε συγκοινωνία καὶ τὸ σύρμα ὄφειλον νὰ ὑπάρχωσι προηγουμένως.

Εἰδικὸς ἐπίτροπος τῆς Κυβερνήσεως. Ἡ διαταγὴ παρήγγειλε κατοπτεῖσεις διὰ τὰς γεφυράς καὶ τὰς διεξόδους. Αἱ κατοπτεῖσεις αὗται ἐγένοντο; Ὁ κ. στρατηγὸς Ζαβῆς ἀνέφερε περὶ αὐτῶν πρὸς τὸν στρατάρχην;

Στρατηγὸς Ζαβῆς. Ἐπῆλθεν ἡ ὑπόθεσις τῆς Βορνὺ, καὶ ἦναγέ κάσθη νὰ πληρώσω τὸ καθήκόν μου. Δὲν ἠδυνήθην ν' ἀσχοληθῶ περισσότερο περὶ τούτων κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην.

Πρόεδρος. Ἐχει τις νὰ κάμῃ ἐρώτησιν ἢ παρατήρησιν τινα;

Στρατάρχης. Δὲν ἔχω εἰμὴ νὰ ἐπιβεβαιώσω ἐκεῖνο, ὅπερ ἔλεγεν ὁ κ. στρατηγὸς Ζαβῆς διὰ τὸ, στρατιῶν κὼν τηλεγράφον. Τὰ σύρματα ἦσαν τεθειμένα κατὰ γῆς, καὶ ἀνα πάσαν στιγμὴν αἱ κοινοσίαι εὐρίσκοντο διακεκομμέναι μεταξὺ τοῦ γενικοῦ ἀρχηγείου τοῦ Μέτς καὶ τῶν σωμάτων στρατοῦ.

ΛΕΒΡΥΝ (Lebrun, Charles), 63 ἐτῶν, στρατιωτικὸς

ἐπιμελητὴς τῆς ἐφεδρείας.

Ἡμὴν ἐπιμελητὴς τῆς φρουρᾶς. Ἡ φρουρὰ ἐφωδιάζετο πάντοτε εὐκολώτατα, διότι δὲν ἀπεμακρύνθη ποτὲ πολὺ ἀπὸ τοῦ Μέτς. Μέχρι τῆς 18ης αὐγούστου ἦτο ἀφθόνως ἐφωδιασμένη ἀπὸ τὰς ἀναγκαίας τροφάς.

Τὴν 14ην τὸ ἑσπέρας ἀφήκαμεν τὰς ἰδιωτικὰς ἀμάξας εἰς Μέτς. καὶ δὲν παρελάθομεν μεθ' ἑαυτῶν εἰμὴ τὰ ζεύγματα τῶν ἀποσκευῶν, εἴχομεν δὴ τῶν ἡμερῶν δίπυρον. Ἡ φρουρὰ ἦτο εἰς Γραβελόττην, ἔπειτα ἐπανῆλθεν εἰς Λεσσὺ καὶ εἰς Πλαππεβίλλην.

Πρόεδρος. Λέγετε ὅτι ἡ φρουρὰ ἦτο ἐφωδιασμένη μέχρι τῆς 18ης αὐγούστου; ἀλλὰ μὲ τοῦτο ἐννοεῖτε συμπεριλαμβανομένας τὰς τροφὰς ἐν τοῖς σάκκοις;

Ἄ π. Ναί, κύριε, καὶ εἶχον μάλιστα καὶ μέχρι τῆς 19ης.

Πρόεδρος. Ἄλλ' ἔδει νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ἢ ἐκ προοιμίου καταναλώσις τῶν ἀνδρῶν.

ΓΑΪΑΡ (Gayard), στρατιωτικὸς ἐπιμελητὴς.

Ὁδήγησα ἀμαξοπομπὴν φέρουσαν τραυματίας. Ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς Ἐταῖν μοὶ κατέστη ἐντὸς ὀλίγου ἀδύνατον νὰ προχωρήσω.

Τὰ ἐχθρικά τάγματα ἔμενον κεκρυμμένα ἐντὸς δασῶν ἢ κατὰ μῆκος τῆς ὁδοῦ. Ἀφῆκα, τὸ ἐπ' ἐμοί, τὴν Δογκοῦρ (Doncourt), ἀφοῦ ἐγκατέλιπεν αὐτὴν τὸ 4ον σῶμα.

Τὴν 18ην αἱ πρῶται ἔμαζαι τῆς ἀμαξοπομπῆς τῶν ἀφικνουῦντο εἰς Ἀμανβίλλερ, ὅποτε τὰ πρῶσαικὰ ὁδοῦζια ἤρξαντο πίπτοντα ἐφ' ἡμῶν. Οἱ χωρικοὶ, οἵτινες ὠδήγουν τὰς ἀμάξας, ἦσαν περίτρομοι. Ἠναγκάσθη νὰ λάθω ἀμέσως μέτρα καὶ συγκεκρίνω τὰς μεταφορὰς μου ἐπὶ τινος ὀπισθεν εἰρικομένου ὄροπεδοῦ.

Ἐτέρα ἀμαξοπομπὴ τραυματιῶν ἐσταμάτησε καὶ ἠναγκάσθη νὰ ὀπισθοχωρήσῃ ἔμπροσθεν τῆς Κονφλάν. Τὴν εἶχον σταματήσει οὐδ' ἀνοίγειν.

Εἰδοποιήθη ὅτι ἡ ἡμέρα ὑπῆρξεν ἀτυχῆς, καὶ ἔλαβον διαταγὴν νὰ θέσω τὴν ἀμαξοπομπὴν τοῦ 4ου σώματος εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ στρατοῦ, ὅπως χρησιμεύσῃ εἰς τὰς ἀνάγκας αὐτοῦ.

Ἐρ. Ἡ τῶν τραυματιῶν πομπὴ διευθύνθη τὴν 17ην αὐγούστου ἐπὶ τὴν Βριέυ; — Ἀ π. Ναί, κύριε πρόεδρε.

Ἐρ. Ἀνεχώρησε τὴν πρωΐαν;

Ἀ π. Ναί, ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ στρατιωτικοῦ ὑπεπιμηλητοῦ κυρίου Σάσλ (Chasles), καὶ ὅτε ἀφίχθη εἰς τὸ ὕψος τῆς Ζαρνύ, ὁ ταχυδρομικὸς ἐπιστάτης τὸν ἔκαμε νὰ ἴδῃ, κατὰ τὴν διεύθυνσιν τῆς Μαρς-λα-Τοῦρ, τὸ μέρος, ἔνθα οἱ τοῦ ἐχθροῦ πρόσκοποι ἰππεῖς ἦσαν κεκρυμμένοι. Δὲν ἐπανῆλθεν ἀπὸ Βριέυ εἰμὶ τὴν δείλην. Πληροφορηθεὶς περὶ τῆς τοῦ ἐχθροῦ γεινιάσεως, διευθύνθη διὰ μέσου τῶν ἀγγῶν πρὸς συνάντησιν τοῦ 4ου σώματος.

Ἐρ. Καὶ ἡ ἄλλη ἀμαξοπομπή;

Ἀ π. Καὶ ἡ ἄλλη ἔστη, τὴν 17ην, περὶ τὴν μεσημβρίαν ὀπισθοδρόμησεν ἐνώπιον τῶν ἐχθρικών ἐπίπλων προσκόπων.

ΒΙΡΟΥΣΤ (Birouste), 46 ἐτῶν, ὑπεπιμηλητής.

Πρόεδρος. Εὐαρεστηθῆτε, κύριε ἐπιμηλητὰ, νὰ καταθέσθε ἐφ' ὅλων τῶν ἐν γνώσει ὑμῶν γεγονότων, τῶν πρὸς διαφώτισιν τοῦ συμβουλοῦ ἀρμοδίων.

Μάρτυς. Τὴν 13ην αὐγούστου ἡ μεραρχία διατάχθη νὰ ἦ ἐτοιμὴ, ὅπως κινήσῃ τὴν πρωΐαν τῆς 14ης. Μετὰ διατάξαν νὰ ἐνεργήσω διανομὴν τροφῶν διὰ δύο ἡμέρας. Αἱ ἔμαζαι αἱ περιέχουσαι τὰς ἀπο-

σκευὰς τῶν ἀξιωματικῶν ὄφειλον νὰ διευθυνθῶσιν εἰς Βάν-Σαιν-Μαρτέν. Ἐγὼ ἐβάδιζα μετὰ τῶν θεραπευτηρίων. Ὁ στρατηγὸς μὲ εἰδοποίησεν ὅτι, τῶν ἀποσκευῶν μὴ δυναμένων νὰ διαβῶσιν ἐπὶ τῶν γεφυρῶν, ὄφειλομεν νὰ λάθωμεν τὴν λιθίνην γέφυραν, ἐχρειάσθημεν δὲ ὅλην τὴν νύκτα, ὅπως περάσωμεν, ἕνεκεν τῆς ἐπισωρεύσεως.

Κατὰ τὴν ἀπὸ τῆς πόλεως ἐξοδὸν διευθύνθημεν ἐπὶ τὴν Ῥεζομβίλλην. Μετὰ τὴν διανομὴν τῶν τροφῶν, τὴν πρωΐαν τῆς 16ης, ὁ στρατηγὸς Φορτῶν εἰδοποίησεν ἡμᾶς, ὅτι ἡ μεραρχία ἔμελλε νὰ προσοληθῇ, καὶ ἀληθῶς δὲν ἤρρηξαν πίπτοντα τὰ ὁδοῦζια. Οὐδὲν ἔχω νὰ σημειώσω διὰ τὰς ἡμέρας τῆς 17ης καὶ 18ης, καθ' ἃς αἱ ἀμαξοπομπαί, ἀπίνες ἠναγκάσθησαν νὰ διέλθωσι διὰ τοῦ Βάν-Σαιν-Μαρτέν, ἀπεκόπησαν.

Πρόεδρος. Ἡ ὑμετέρα μεραρχία δὲν ἔσχε σπουδαίας ἀπωλείας;

Μάρτυς. Ἐφύλαξα 35 περίπου ἀμάξας φορτωμένας. Αἱ ἄλλαι ἐγκατελείφθησαν ἕνεκα τοῦ πανικοῦ φόβου, ἢ ἐκάθησαν, ὅπως μὴ πέσωσιν εἰς χεῖρας τοῦ ἐχθροῦ.

ΦΙΞ (Fix), 44 ἐτῶν, ταγματάρχης.

Τὸ ἑσπέρας τῆς μάχης τῆς Ῥεζομβίλλης ὁ στρατάρχης ἐξέδωκε τὰς διαταγὰς πρὸς ἐπιστροφὴν ὑπὸ τὸ Μέτς. Ἡμεθα τεθλιμμένοι διὰ τὸ κίνημα τοῦτο. Ἡμῖν παρὰ τῷ στρατάρχει μετ' ἄλλων ἀξιωματικῶν τοῦ ἐπιτελείου. Ἄφ' ἑτέρου ὅμως, κύριοι, εἶπεν ἡμῖν, ἐάν τις ὑμῶν βλέπη τι καλῆτερον νὰ πράξωμεν, εἰμὶ ἔτοιμος νὰ τὸ ἐκτελέσω. Δέον νὰ σώσωμεν τὸν γαλλικὸν στρατὸν, καὶ πρὸς τοῦτο νὰ ἐπιστρέψωμεν ὑπὸ τὸ Μέτς.»

Πρόεδρος. Δὲν ἐπιφορέσθητε, κύριε ταγματάρχα, ἐντολὴν τινὰ διὰ τὸν στρατηγὸν Κοφφινιέρ;

Μάρτυς. Ναί, ὑπῆρχεν ἐπιστολὴ τις τοῦ στρατάρχου, ἐν ἣ ἔλεγεν ὅτι συνεκροτήθη μάχη, ὅτι πολλὰ πολεμφοδία κατηναλώθησαν, καὶ ὅτι ἔδει νὰ ληφθῶσιν ἐν Μέτς μέτρα, ὅπως πεμφθῇ εἰς τὸν στρατὸν ἀμαξοπομπή τις.

[Διαταγὴ τοῦ προέδρου ὁ γραμματεὺς ἀνέγνω τὴν ἐξῆς ἐπιστολήν.]

«Στρατόπεδον ἐπὶ Γραβελόττην, 18. αὐγούστου.

» Ἀκριδέ μου στρατηγέ!

» Ὁ λοχαγὸς Φίξ, ὃν πέμπω εἰς Μέτς, δώσει ὑμῖν λεπτομερείας.

» Ὑπογρ. Βαζαίν.»

Ἰ. Γ. Ἐγκαταστήσω αὐριον τὸ ἀρχηγίδιον μου εἰς Πλατεβίλλην.»

Ἐρ. Αὐτὴν ταύτην τὴν ἐπιστολὴν ἐφέρετε;

Ἄ π. Ναί, κύριε πρόεδρε· ἐγίνωσκον τὸ περιεχόμενον, καὶ ὤφειλον νὰ μεταβιβάσω προφορικῶς τὰς ὑπὸ τοῦ στρατάρχου δεδομένας πληροφορίας.

Ἐρ. Τὸ ἐσπέρας τῆς Ῥεζομβίλλης, ὅτε ὁ στρατάρχης Βαζαῖν εἶπε τὰς λέξεις, ἃς ἐμνημονεύσατε, ὠμίλησε περὶ τῶν κυρίων σημείων τῆς γραμμῆς, ἐφ' ἧς ἐσκόπει νὰ κατακάμψῃ τὸν στρατὸν τὴν ἐπαύριον; Ὄρισε κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην ἂν ἔμελλε νὰ λάβῃ τὴν γραμμὴν τῆς Βιγνεύλλης-Δεσσὺ ἢ τὴν τῆς Ῥοζεριέλλης-Ἀγίου Πριβάτου;

Ἄ π. Γινώσκω ὅτι ἐδείκνυεν ἐκτελεσθησόμενον ὑποχωρητικὸν κίνημα, ἀλλὰ δὲν μοι εἶναι δυνατὸν νὰ εἶπω σήμερον ποῖον ἐδείκνυεν ἡμῖν.

Ἐρ. Δὲν ἐπεφορέσθητε παρὰ τοῦ κ. στρατάρχου νὰ φέρητε ταυτοχρόνως μὲ τὴν πρὸς τὸν στρατηγὸν Κορφιγιέρ ἐπιστολὴν ἑτέραν τινὰ πρὸς τὸν στρατηγὸν Σολεῖλ; — Ἄ π. Ὅχι.

Ἐρ. Ἐπίτροπος τῆς κυβερνήσεως. Ὅποτε τὸ ἐσπέρας τῆς 16ης ὁ στρατάρχης εἶπε τὴν ὁμιλίαν, περὶ ἧς ὁ λόγος, ἔκαμέ τις τῶν κυρίων, οἵτινες ἦσαν παρόντες, παρατήρησιν τινὰ καὶ ἀπεκρίθη εἰς τὴν ἐρώτησιν τοῦ κ. στρατάρχου;

Ἄ π. Ὅχι, στρατηγέ μου. Ὁφείλω νὰ ὁμολογήσω, τὸ ἐπ' ἐμοί, ὅτι μ' ἔτρωγον τὰ χεῖλη μου. Ἡμεῖθα τόσον ὀλίγον νικημένοι, ὥστε ἤμην ἔτοιμος νὰ εἶπω «στρατάρχα μου, κάμετε νὰ ἔλθωσιν ἀπὸ Μίετς φουσίγγια, καὶ ἐπαναρχίζομεν αὐριον τὴν μάχην.» Ἀλλὰ δὲν εἶπον τίποτε. Ἐν τοιαύταις στιγμαῖς δὲν ὁμιλεῖ τις.

ΒΕΕΚΕΡ (Beeker), 46 ἐτῶν, ταγματάρχης τῶν ἐπιτελῶν.

Ἀνεχώρησα ἀπὸ Μίετς τὴν 16ην αὐγ. Παρευρέθην εἰς τὴν ἀναχώρησιν τοῦ αυτοκράτορος. Ἔσχε συνομιλίαν ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ σταθμοῦ μετὰ τοῦ στρατηγοῦ Λεγεάν. Ὁ στρατηγὸς ἐξῆλθε λέγων ἡμῖν ὅτι ὁ Βαζαῖν ἔμελλε νὰ παρακολουθήσῃ ἡμᾶς.

Ἀφίχθη εἰς Βερδύνον. Τὴν μάχην τῆς 16ης ἐμάθομεν ἀπὸ τὰς διηγήσεις ταξιδιωτοῦ τινὸς ὑπαλλήλου ἐμπορίου. Τὴν εἶχε διηγηθῆ μετὰ πολλῆς ὑπερβολῆς καὶ ὡς μεγάλην τινὰ νίκην. Οἱ κάτοικοι ἦσαν ἐνθουσιασμένοι.

Ἐπεριμένεμεν νὰ ἴδωμεν ἀφικνούμενον τὸν στρατὸν τοῦ Μίετς. Μετα-

θὰς ἐγνωστοποίησα τὰ διατρέχοντα. Εἰς ἀπόκρισιν διετάχην νὰ μεταβῶ εἰς Ῥημούς.

Ἐρ. Πόσον χρόνον ἔμεινεν εἰς Βερδύνον ὁ αυτοκράτωρ;

Ἄ π. Ὅχι πλείον τῆς μιᾶς ἢ μιᾶς καὶ ἡμισείας ὥρας.

Ἐν τούτοις, ἐπειδὴ εἶχε φθάσει πρὸ ἡμῶν, δὲν δύναμαι νὰ εἶπω ἀκριβῶς τοῦτο.

Ἐρ. Οὕτω ἔμεινεν ὑμῖν ἡ ἐντύπωσις αὕτη, ὅτι ὁ αυτοκράτωρ εἶπε τῷ στρατηγῷ ὅτι ὁ στρατάρχης ἔμελλε νὰ φθάσῃ τὸ ἀργότερον τὴν ἐπαύριον πρωίαν; — Ἄ π. Ναί, κύριε πρόεδρε.

Ἐρ. Κατὰ τὰ ὅσα ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ ἐμάθετε, δὲν τῷ εἶπεν ὁ αυτοκράτωρ οὐδὲν περὶ τῆς πιθανῆς διευθύνσεως, ἣν ἔμελλε νὰ λάβῃ ὁ στρατάρχης; — Ἄ π. Ὅχι, κύριε πρόεδρε.

Ἐρ. Οὕτε τῷ εἶπεν ὅτι ὁ στρατὸς ἔμελλε νὰ ὑπερπηθήσῃ τὸν Μεύσην;

Ἄ π. Τὸ ἀγνοῶ, ἀλλ' ὅμως ἔλαβον διαταγὰς νὰ στήσω γεφύρας.

Στρατάρχης Βαζαῖν. Τυφόντι τοιαύτῃ ἤτο ἡ ἐντύπωσις τοῦ αυτοκράτορος, ὅτε ἀνεχώρησεν ἀπὸ Μίετς. Ἀλλὰ τώρα δὲν εἶχομεν ἀκόμη δώσει τὴν μάχην τῆς 16ης. Καὶ ἐν πρώτοις μὲ στρατὸν τόσον πολὺν δὲν ἠδύνατό τις νὰ ἐνεργήσῃ τὴν πρὸς Βερδύνον πορείαν εἰς δύο ἡμέρας.

ΒΕΝΟΛ (Benoist), 64 ἐτῶν, δήμαρχος Βερδύνου.

Τὴν 16ην αὐγ. εἰδοποιήθη ὅτι ὁ αυτοκράτωρ ἔμελλε νὰ διέλθῃ ἀπὸ Βερδύνου, κατὰ τὴν μεσημβρίαν, καὶ νὰ παραμείνῃ ἐπ' ὀλίγον. Ἐσπευσα, μετὰ τῶν δύο παρέδρων μου, νὰ μεταβῶ καὶ τὸν δεχθῶ εἰς τὸν σταθμὸν. Τὴν μεσημβρίαν ἀφίχθη. Ἦτο μὲ τὸ ἐπιτελεῖον αὐτοῦ, ἤτο τεθλιμμένος καὶ ἀνήσυχος, καὶ ἐφαίνετο στενοχωρούμενος ὑπὸ σοβαρῶν φροντίδων. Ὁμιλήσαμεν ἐπὶ στιγμὴν καὶ μοι εἶπε· «Ὁ στρατάρχης Βαζαῖν ἔπειτά μοι· θέλει ἔλθει νὰ κοιμηθῇ τὸ ἐσπέρας τοῦτο εἰς Κονφλάν, καὶ ἔσεται ἐνταῦθα μετὰ τοῦ στρατοῦ τοῦ αὐριου.»

Τῷ ὠμίλησα περὶ τῶν ἀπέριων προμηθειῶν, αἵτινες εἶχον συναχθῆ εἰς Βερδύνον. «Ἐχομεν ἐδῶ, Μεγαλειότατε, τῷ εἶπον, παμπόλλας προμηθείας εἰς τε πολεμεφῶδια καὶ τροφάς. Μὴ τυχὸν περικυκλωθῶμεν; Μὴ πρόκηται ἡ πόλις ἡμῶν, τὸ Βερδύνον, νὰ καταστῇ βᾶσις ἐπιχειρήσεων; — Ὅχι, ὄχι· ἡτυχάσατε, μοὶ ἀπεκρίθη ὁ αυτοκράτωρ. Ὁ

στρατάρχεις θέλει αφήσει τὸ Βερδύνον, καὶ θέλει συμπαραλάβει πᾶν τὸ ἐν αὐτῷ εὐρισκόμενον.» Ὁ αὐτοκράτωρ ἦτο μετὰ τοῦ στρατηγῶν Δεγεάν· τὸν προσεκάλεσε καὶ ἐξετύλιξαν χάρτας ἐνώπιόν μου· μοὶ εἶπε προσέτι· «Ἀναχωρῶ εἰς Παρισίους· ἐκεῖ θέλω συγκροτήσῃ τὸν στρατὸν, καὶ θέλομεν ἀναλάβει πάλιν τὸν ἐπιθετικὸν πόλεμον.»

Πρόεδρος. Ὁ αὐτοκράτωρ λοιπὸν ἐπερίμενε τὸν στρατάρχη;

Ἄ π. Ναί, κύριε.

Ἐρ. Ἐξέταζεν ἐπὶ τοῦ χάρτου τὰς τοποθετήσεις;

Ἄ π. Ναί· ἐγνωρίζομεν τὴν χώραν, ἐγὼ τε καὶ οἱ πάρεδροί μου, κάλλιον τῶν κκ. ἀξιωματικῶν τοῦ ἐπιτελείου. Ἐδείξαμεν τὰ κατάλληλα σημεία, ἰδίως τὰ διὰ τὴν διάβασιν τῶν γεφυρῶν.

ΔΥΒΙΝΙΕ (Duvignier, Nicolas), 65 ἐτῶν,
ἰδιοκτῆτης εἰς Βερδύνον.

Ὅτε ὁ αὐτοκράτωρ διέβη ἀπὸ Βερδύνου, μετέβην ἵνα δεχθῶ αὐτὸν μετὰ τοῦ δημάρχου. Ὁ αὐτοκράτωρ εἶπεν ἡμῖν ὅτι ὁ στρατὸς τοῦ Ῥήνου ἦτο ἐν πορείᾳ πρὸς τὸ Βερδύνον.

Ἐξήτησε πληροφορίας περὶ τῆς τῶν γεφυρῶν ὑπάρξεως. Εἶχομεν ἄπειρον ποσότητα ἄρτου, χρησιμεύσοντος πρὸς τροφήν τῶν παραπομπῶν.

ΛΕΒΑΛ (Lewal), 49 ἐτῶν, ἀντισυνταγματ. τῶν ἐπιτελεῶν.

Τὴν ἐσπέραν τῆς 17ης ἔλαβον παρὰ τοῦ στρατάρχου τὴν διαταγὴν νὰ κατοπτεῦσω τὰς πέριξ τοῦ Μιτς θέσεις. Ἀφικόμενοι πρὸς τὰς θέσεις τοῦ θου σώματος εἰς τὰς ἐπαύσεις τῆς Δειψίας καὶ Μόσχας, εἶδομεν φαινομένην μεγάλην τινὰ κίνησιν. Οἱ ἄνδρες ἐφωπλίζοντο. Οἱ συνοδευόντες με ἀξιωματικοὶ μοὶ ἐξήτησαν νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὸ ἀρχηγεῖον.

Ἐξηκολούθουν μόνος τὴν κατοπτευσιν μέχρι τῆς 4ης πρωϊνῆς ὥρας. Εἰς Πλαππεδίλλην ἠθέλησα νὰ ἀναφέρω περὶ τούτων πρὸς τὸν στρατηγὸν Ζαρέας. «Ὅχι, μοὶ εἶπε· τοῦτο ἀφορᾷ τὸν στρατάρχη· ὑπάγετε νὰ τὸν ἐνταμιώσητε.» Ἀνεχώρησα πάλιν καὶ ἀφίχθην εἰς Λεσσύ. Ἐκεῖ μὲ εἶπον ὅτι ὁ στρατάρχεις ἦτο εἰς τὸ ἔρμα τοῦ Ἁγίου Κουεντίνου. Τὸν εὔρον καὶ ἀνέφερον αὐτῷ τὰ περὶ τῆς ἀποστολῆς μου.

Ἐρ. Τίς ἦτο ὁ χαρακτήρ τῆς κατοπτεύσεως ταύτης; Ἐξετάζεται

τοὺς πάκτωνας (1) διὰ ἐνδεχομένην ὑποχώρησιν, κατόπιν ἀποτυχίας, ἢ ἐξήτετε τὰς καλητέρας τοποθετήσεις διὰ στρατὸν ἐγκαθιστάμενον κατὰ τὰ μέρη ἐκεῖνα;

Μάρτυς. Ὅ,τι δύναμαι νὰ εἶπω, εἶναι ὅτι τὰ συμβάντα τῆς ἡμέρας δὲν εἶχον εἰσέτι γνωσθῆ, ὅτε ἔλαβον τὴν διαταγὴν νὰ ὀρίσω τὰς τοποθετήσεις.

Στρατάρχεις Βαζαίν. Ἐδῶκα τὴν διαταγὴν ταύτην, ὅτε ἔμαθον ὅτι τὰ γερμανικὰ στρατεύματα εἶχον φθάσει ἐπὶ τοῦ ὄροπέδιου, ὅτε ἔμαθον τὴν ἀφίξιν τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας. Δὲν εἶχον ἀνάγκην νὰ γνωρίσω τὸ τέλος τῆς μάχης.

ΓΙΟΥΚ, Θεόδωρος (Yung), 40 ἐτῶν, λοχαγὸς τῶν ἐπιτελεῶν.

Τὴν 16ην αὐγ. προσεκλήθην ὑπὸ τοῦ κ. στρατάρχου. Ἦτο ἐν τῇ αἰθυσῇ αὐτοῦ, μελετῶν ἐπὶ χαρτῶν. Μοὶ εἶπε νὰ μεταβιβάσω διαταγὴν τινὰ κινήσεως πρὸς τὸ ἄον καὶ τὸ θον σῶμα, ἐκτελεσθησομένην κατὰ τὴν νύκτα τῆς 17 πρὸς τὴν 18ην. Μετέβην νὰ εὔρω τὸν συνταγματάρχη Λευάλ. Αἱ διαταγαὶ μετεβιβάσθησαν τὴν αὐτὴν ἐσπέραν.

Τὴν 18ην συνώδευσε τὸν κ. στρατάρχη εἰς τὸ ἔρμα Ἁγίου Κουεντίνου. Ἐντὸς ὀλίγου παρεστάθημεν εἰς τὴν τροπὴν τοῦ στρατοῦ, καὶ εἶδομεν τὰς ἀμαξοπομπὰς ἀποχωρούσας πρὸς τὸ μέρος τοῦ Μιτς. Τότε ἐπεστρέψαμεν.

Ἐπίτροπος τῆς Κυβερνήσεως. Ποίαν ἐντύπωσιν ἔκαμεν εἰς τὸν κ. στρατάρχη Βαζαίν ἡ θέα τῶν πρώτων στρατευμάτων, ἅτινα ἀπεσύροντο ἐν ἀταξίᾳ, καὶ τί εἶπε κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην;

Μάρτυς. Κατὰ τὴν στιγμὴν τοῦ διασκοπισμοῦ ὁ στρατάρχεις Βαζαίν μοὶ εἶπε· «Τί νὰ κάμη τις μὲ τοιαῦτα στρατεύματα!»

ΒΕΛΛΕΓΑΡΔ (De Bellegarde), λοχαγός.

Τὴν 18ην αὐγ., πρὸ τῆς μάχης τοῦ Ἁγίου Πριβάτου, διετάχθην ὑπὸ τοῦ κ. στρατάρχου Κανροβιέρ νὰ μεταβῶ καὶ αἰτήσω ἐπιουρίαν παρὰ τοῦ κ. στρατάρχου Βαζαίν. Ὁ κ. στρατάρχεις Βαζαίν μοὶ ἀπεκρίθη· «θέλω διατάξει τὸν κ. στρατηγὸν Σολεῖλ νὰ πέμψῃ ὑμῖν πυροβολικὸν, καὶ πρὸς τὸν στρατηγὸν Βούρβαχην νὰ πέμψῃ ὑμῖν μίαν μεραρχίαν τῆς φρουρᾶς.»

(1) Ponton—Πάκτων (Χαντζερῆς).

Ἐρ. Κατὰ ποίαν ὥραν ἀφήσατε τὸν στρατάρχη **Κανροβέρ**;
 Ἀ π. Περὶ τὴν 11 καὶ 1/2 π. μ. Ἦμην παρὰ τῷ στρατάρχη Βα-
 ζαῖν κατὰ τὴν ἡμίσειαν μετὰ τὴν μεσημβρίαν.

Ἐρ. Ὁ κ. στρατάρχης δὲν ἐπεφύρτισεν ὑμᾶς νὰ μεταβιβάσῃτε τὴν
 διαταγὴν πρὸς τὸν κ. στρατηγὸν Βούρβαχην;

Ἀ π. Ὁχι, κύριε πρόεδρε.

Ἐρ. Ποία ὥρα ἦτο, ὅτε ἐπανήλθετε παρὰ τῷ στρατάρχη κ. **Καν-
 ροβέρ**; — Ἀ π. Ἦτο περίπου μία μ. μ.

ΣΙΑΛΟΥ (Chalus-Adhèmar Jean), λοχαγὸς

τοῦ 3ου τοῦ πυροβολικοῦ.

Τὴν 18ην αὐγούστου ἐπέμφθη παρὰ τοῦ κυρίου στρατάρχου **Καν-
 ροβέρ** παρὰ τῷ κ. στρατάρχη Βαζαῖν καὶ τὸν εὔρον εἰς Πλαππεδίλλην.
 Τῷ ἐγνωτοποίησα τὴν διαταγὴν τοῦ στρατάρχου **Κανροβέρ**, ἧς ἤμην ὁ
 κομιστής. Ὁ κ. στρατάρχης Βαζαῖν μοι εἶπεν. «Ἐλθετε μετ' ἐμοῦ με-
 ταβαῖνω νὰ δώσω τὴν διαταγὴν τῷ στρατηγῷ **Σολεῖλ**». Ὡς ἐξερχό-
 μεθα, ἔλαβε γραμματιδίον τι, ἐν ᾧ τῷ ἔλεγον ὅτι τὰ πάντα καλῶς εἰς
 τὸ θοῦ σώμα, καὶ τότε μέιναμεν ἕως ἐκεῖ, καὶ δὲν ἔδωκε διαταγὰς τῷ
 στρατηγῷ **Σολεῖλ**.

Ἐρ. Ποία ἦσαν τὰ κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην καθήκοντα ὑμῶν;

Ἀ π. Ἦμην προσκολλημένοι παρὰ τῷ συνταγματάρχῃ ἀρχηγῷ τοῦ
 πυροβολικοῦ τοῦ θοῦ σώματος.

Ἐρ. Ἀπεκρίθητε τῷ κ. στρατάρχη **Κανροβέρ**, ὅτι ὁ στρατάρχης
 Βαζαῖν ἀπεκρίθη ὅτι παρητεῖτο τοῦ νὰ πέμψῃ τὴν αἰτηθεῖσαν μεραρ-
 χίαν; Ποία ὥρα ἦτο τότε;

Ἀ π. Περὶ τὴν 2 μ. μ. Ἐμίσειαν ὥραν μετὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ κ.
 Βελλεγάδου κατέβαλον τρία τέταρτα ὥρας, ὅπως μεταβῶ καὶ εὔρω
 τὸν στρατάρχη Βαζαῖν. Ἐπανερχόμενος ἤναγκάσθη νὰ διέλθω ἀπὸ
 Πλαππεδίλλης, ὅπως λάβω πολυμεφῶδια. Δὲν γινώσκω ἐπακριθῶς
 κατὰ ποίαν ὥραν ἀφίχθη παρὰ τῷ στρατάρχη **Κανροβέρ**.

ΒΩΜΟΝ (Louis de Beaumont), 32 ἐτῶν, μοίραρχος (1)

παρὰ τῷ 3^ῳ τῶν δραγόνων.

Ἐπανερχόμεν δούς διαταγὴν τινὰ τοῦ στρατηγοῦ Βούρβαχης εἰς τὸ

(1) Κατὰ τὴν ἑλληνικὴν ὀνομασολογίαν τῶν βαθμῶν.

ἔρυμα τοῦ Ἁγίου **Κουεντίνου**, ὅποτε ἀπέντησα τὸν κ. στρατάρχη Βα-
 ζαῖν, ὅστις μοι εἶπεν. «Ἄφου διευθύνεσθε νὰ ἐνταμώσῃτε τὸν Βούρ-
 βαχην, εὐαρεστηθῆτε νὰ τῷ εἰπῆτε ὅπως ἀποχωρήσῃ εἰς τὰ ἴδια με-
 θ' ὅλης τῆς φρουρᾶς (1), καὶ εἰδοποίησῃ τὸν στρατάρχη **Κανροβέρ**.»
 Συνεικινήθη ἐπὶ τοσοῦτον ἐκ τῶν λόγων τούτων, ὥστε ἐνόμισα καθήκον
 νὰ παρακαλέσω τὸν κ. στρατάρχη νὰ εὐαρεστηθῇ νὰ τοὺς ἀνανεύσῃ.
 Τῷ εἶπον. «Σύγγωνε, κύριε στρατάρχα. Μοι λέγετε πραγματικῶς νὰ
 διατάξω τὸν στρατηγὸν Βούρβαχην ν' ἀποχωρήσῃ εἰς τὰ ἴδια μεθ' ὅλης
 τῆς φρουρᾶς, καὶ νὰ εἰδοποίησῃ τὸν στρατάρχη **Κανροβέρ** ὅτι δὲν τὸν
 ὑποστηρίξει; Ἐνόησα καλῶς;». Ὁ στρατάρχης μοι εἶπε. «Ναί. Ἡ
 ἡμέρα ἐτελείωσεν. Οἱ **Πρωῦσοι** ἠθέλησαν νὰ δοκιμάσωσιν ἡμᾶς, ἀλλ' ἐ-
 τελείωσε!»

Πρόεδρος. Ποία ἦτο ἡ ἐντολή, ἣν ἔδωκεν ὑμῖν ὁ στρατηγὸς Βούρ-
 βαχης, καὶ ἦν ἐξεπληρωῦτε, ὅποτε συνητήσατε τὸν στρατάρχη;

Ἀ π. Ὁ στρατηγὸς Βούρβαχης μ' ἔπειπε νὰ βεβαιωθῶ μὴ ὁ ἐχθρὸς
 προῦδευεν ἐπὶ τοῦ **Μαζέλλα**. Ἀνέβην ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Ἁγίου **Κουεν-
 τίνου**, ὅπως παρατηρήσω. Ἦτο ἕκτη ὥρα μ. μ. ὅτε ἐπανήλθον παρὰ
 τῷ στρατηγῷ Βούρβαχην.

Ἐρ. Γινώσκετε ἂν ἡ εἰδοποίησις τῆς ὑπὸ τοῦ στρατάρχου δευθεῖ-
 σης κινήσεως μεταβιβάσθη πρὸς τὸν στρατάρχη **Κανροβέρ**;

Ἀ π. Ὁχι, διότι κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἀφίξεως ἡμῶν εἶδον, ὅτι
 εἶχον ἐκπέμψῃ ἐμπρὸς τοὺς ἐπιλέκτους πρὸς τὴν **Γρο-Σχέν** (**Gros-
 Chène**), καὶ ὁ στρατηγὸς Βούρβαχης δὲν ἠδύνατο νὰ πράξῃ ἄλλως,
 εἰμὴ νὰ διατάξῃ τὴν κίνησιν ταύτην.

Ἐπίτροπος τῆς **Κυβερνήσεως**. Δὲν εἶδετε ὡσαύτως τὸν
 στρατηγὸν **Δελιγνύ**, καὶ δὲν τῷ ἐκοινοποιήσατε τὴν συνομιλίαν, ἣν εἶ-
 χετε μετὰ τοῦ στρατάρχου; — Ἀ π. Ὁχι, στρατηγέ.

Ἐπίτροπος τῆς **Κυβερνήσεως**. Ἄλλ' ὁ στρατηγὸς **Δελιγνύ**
 κατέβηκεν ὅτι εἶχεν ἰδεῖ τὸν ταγματάρχη **Βωμόν**, καὶ ὅτι οὗτος τῷ
 εἶχεν εἶπει. «Ὁ στρατάρχης μὲ πέμπει νὰ εἰδοποιήσω τὸν στρατηγὸν
 Βούρβαχην νὰ ἐνεργήσῃ τὴν τῆς φρουρᾶς ἀποχώρησιν εἰς τὰ ἴδια, ὅτι
 οἱ **Πρωῦσοι** ἠθέλησαν νὰ δοκιμάσωσιν ἡμᾶς, ἀλλ' ὅτι ἡμέρα ἐτελείωσε.»

Ἀ π. Δὲν ἐνθυμούμαι τὴν συνάντησιν ταύτην μετὰ τοῦ στρατηγοῦ

(1) . . . qu' il rentre avec toute la garde . . .

Δελιγνό. Ἄλλὰ, κατὰ τὰς λεπτομερείας, ἃς δίδει ὁ στρατηγός, εἶναι προφανές ὅτι τῷ ὠμίλησα περὶ τούτου.

Λ α σ σ ῶ. Ὁ στρατηγός Δελιγνό ἦτο τότε ἐπὶ τῆς παρεκτάσεως τοῦ Ἁγίου Κουεντίνου· προφανές λοιπὸν ὅτι ὁ ταγματάρχης λίαν ἀργότερα δυνατὸν νὰ τῷ ὠμίλησε περὶ τούτου.

Μ ά ρ τ υ ς. Δὲν ἀναμνησκῶμαι τὴν συνάντησιν ταύτην.

Λ α σ σ ῶ. Ἀναγκαίως ἐγένετο τοῦτο ἀργότερον.

Σ τ ρ α τ η γ ὁ ς Σ α β ῶ - Δ α τ ο ὕ ρ (μέλος τοῦ συμβουλίου). Ὅτε ὁ κ. ταγματάρχης ἐπανεῦρε τὸν στρατηγὸν Βούρβαχην, τῷ ἀνέφερε περὶ τῆς διαταγῆς, ἣν ἔδωκεν ὁ στρατάρχης;

Τ α γ μ α τ ἄ ρ χ η ς Β ω μ ὄ ν. Δὲν τὸν εἶδον. Δὲν ὠμίλησα εἰμὴ τῷ ἀρχηγῷ τοῦ ἡμετέρου ἐπιτελείου, ὅστις μοι εἶπεν· «Ἄλλ' ἡμεῖς βαίνομεν ἐπὶ τὰ πρόσω.»

Σ τ ρ α τ ἄ ρ χ η ς Β α ζ α ῖ ν. Αἱ ἀναμνήσεις μου δὲν συμφωνοῦσι πρὸς τὰς τοῦ κυρίου ταγματάρχου Βωμόν, καὶ ἐγὼ αὐτὸς τὴν προσεκλέσα ἀκριβῶς ἐνώπιον τοῦ ἀνακριτικοῦ συμβουλίου πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ἐμῆς καταθέσεως. Ὑπῆρξε πλάνη λέξεως. Ἐντὶ τῆς λέξεως ἀποχωρῆσα (revenir), εἶπον μενεῖν (rester) τὴν φρουράν. Ἦμην ἐφ' ἔσπου, ὅτε διήρχετο ὁ ταγματάρχης. Τὸν ἐφώνασα καὶ τὸν ἐπεφόρτισα τὴν ἐντολήν ταύτην παρὰ τῷ Βούρβαχῃ.

Τ α γ μ α τ ἄ ρ χ η ς Β ω μ ὄ ν. Ἐπιμένω εἰς ὅ,τι πρὸ μικροῦ εἶπον ἐνώπιον τοῦ συμβουλίου.

Μ Ο Ρ Ν Α ῦ - Σ Ο ῦ Λ (Pierre de Mornay -Soul, duc de Damaltie), λοχαγὸς τῶν κυνηγῶν.

Ἔσχον τὴν τιμὴν νὰ ᾧ διαγγελεὺς τοῦ στρατάρχου Βαζαῖν ἀπὸ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1870. Ὁ στρατάρχης ἦτο ἐπὶ τοῦ ὄροπεδίου τοῦ Ἁγίου Κουεντίνου, ἔνθα ἐτοποθέτει κανονοστοιχίας. Ἐφρόνει προσβολὴν πιθανήν. Ἐφαίνοντο ἐχθρικά στρατεύματα ἐρχόμενα ἀπὸ τὸ μέρος τῆς Ἄρς· ἔλαβε μάλιστα χώραν συμπλοκή τις κατὰ τὴν διεύθυνσιν ταύτην, ὅπερ ἤγαγε τὸν στρατάρχην νὰ προσκαλέσῃ ἐφεδρείας ἐπὶ τοῦ ὄροπεδίου. Ἐκεῖθεν ὁ στρατάρχης μετέβη ἐπὶ τοῦ ὄροπεδίου τῆς Πλαπεβίλλης, καὶ εἶδομεν ἔκτακτον τινα κίνησιν, κατοίκους, ἀμάξια ἐπανερχομένα εἰς Μῆτε δρομαίως. Ὁ στρατάρχης ἔθετο ὡσαύτως δύο κανονοστοιχίας ἐπὶ τοῦ ὄροπεδίου τούτου.

Ἐνῷ ὁ στρατάρχης διήρχετο ἀπὸ τοῦ ἐνός εἰς τὸ ἕτερον ὄροπέδιον, διεσταυρώθημεν ὑπὸ τοῦ κ. ταγματάρχου Βωμόν, ὅστις διευθύνετο πρὸς τὴν θέσιν, ἣν κατεῖχεν ὁ στρατηγός Βούρβαχης. Εἶπον τῷ στρατάρχῃ ὅτι ὁ κ. Βωμόν διόκει ἴλην τινὰ ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ στρατηγῷ Βούρβαχῃ. Τότε ὁ στρατηγός τὸν προσεκλέσει καὶ τῷ εἶπεν· «Ἀφοῦ ἐπιστρέφετε παρὰ τῷ Βούρβαχῃ, εἰπέτε αὐτῷ νὰ τελῇ εἰς συγκοινωνίαν μετὰ τοῦ στρατάρχου Κανροβέρ, καὶ πρὸ πάντων εἰπέτε αὐτῷ ὅπως μένη ἐν ταῖς θέσιν αὐτοῦ καὶ μὴ συμπλακῇ ἐπιπολαίως.» Ἐβλεπον ὅτι ὁ ταγματάρχης Βωμόν, στενοχωρούμενος ἀναμφιδόλως ὑπὸ τῆς συγχύσεως, ἥτις ἔβασίλευε περὶ αὐτὸν, δυνατὸν νὰ μὴ ἀντελήφθῃ καλῶς τὴν διαταγὴν ταύτην, διδ' ἔκαμον τῷ στρατάρχῃ τὴν παρατήρησιν ὅτι δυνατὸν νὰ παρήκουσε· τότε ἐπανελάβον ἐγὼ τὴν φράσιν· ἀλλὰ πρὶν ἢ ἀποτελειώσω, ὁ στρατάρχης μὲ διέκοψεν, ὅπως ἐπαναλάβῃ αὐτὸς ὁ ἴδιος τὴν φράσιν αὐτολεξεῖ. Ἀπεχωρίσθημεν καὶ ἔσφιξα τὴν χεῖρα τοῦ ταγματάρχου. Ἦμην πάντοτε ὑπὸ τὴν ἐντύπωσιν ὅτι δὲν ἤκουσεν ἴσως καλῶς, καὶ, ἔτι ἄπαξ, τῷ ἐπανελάβον τὰς αὐτὰς λέξεις. Ἐπέμενον πρὸ πάντων εἰς τὴν σύστασιν ταύτην νὰ μὴ συμπλακῇ ἐπιπολαίως, διότι εἶχον ἀκούσει λέγοντα μάλιστα τὸν στρατηγὸν Βούρβαχην, ὅτι ἡ χρῆσις τῆς ἐφεδρείας δὲν ἠδύνατο νὰ γενῆ πάντοτε. Εἶπον τῷ ταγματάρχῃ Βωμόν ἀναχωροῦντι· «Καλὴ τύχη». Καὶ αὐτόθι ὑπάρχει ἡ ἀπόδειξις, ὅτι ἐσκεπτόμην ὅτι μετέβαινεν εἰς τὸ πῦρ. Δὲν λέγει τις εἰς σύντροφόν του «καλὴ τύχη», ὅτε ἀποχωρεῖ εἰς τὸ στρατόπεδον αὐτοῦ.

Τ α γ μ α τ ἄ ρ χ η ς Β ω μ ὄ ν (ἀνακαλούμενος).

Π ρ ὀ ε δ ρ ο ς. Ἐπιμένετε εἰς τὴν διήγησιν ὑμῶν;

Β ω μ ὄ ν. Ἐπιμένω εἰς ὅ,τι εἶπον. Ἀληθῶς ἐλάλησα μετὰ τοῦ κ. Μορνά, ἀλλὰ δὲν δύναμαι νὰ ἀναμνησκῶμαι τοὺς μεταξὺ μας ἀνταλλαγέντας λόγους. Δὲν ἔχει ὅμως οὕτω καὶ περὶ τῆς διαταγῆς τοῦ στρατάρχου. Ἦμην ἐπὶ τοσοῦτον συγκεκινημένος ἐκ τῶν λόγων τούτων, ὥστε, ἐνώπιον διαταγῆς τόσῃ σοβαρᾶς, δὲν ἠδυνήθην νὰ σκεφθῶ νὰ μειώσω τὴν ἐνθύμησιν αὐτῆς καὶ νὰ ἐρμηνεύσω τὴν ἰσχύν αὐτῆς ἐν συνομιλίᾳ μετὰ συντρόφου τινός.

Λ α σ σ ῶ. Ἐν τῇ μάχῃ τῆς 16ης αὐγ. δὲν ὑπάρχουσι προσωπικαὶ τινες περιστάσεις τοῦ κ. Μορνά; Ἐρωτῶ αὐτὸν, ὅπως τὰς γνωστοποιήσῃ.

Δοξα γὰρ Μορνάυ. Ὅποτε προσβολή τις τῶν οὐσσάρων τῆς Βρουνοδικ ἀπεχώρησε τὸν στρατάρχη ἀπὸ τοῦ ἐπιτελείου αὐτοῦ, ἠρχόμενη ἐπακριδῶς, ὅπως τὸν ἐναμύσω. Εἶχον μεταβῆναι νὰ δώσω διατάγας εἰς Ἰλην τινὰ οὐσσάρων, ἥτις πολὺ ἐπανήρχετο ἐντὸς τῶν γραμμῶν ἡμῶν. Ἀνεζήτησαν τὸν στρατάρχη πανταχοῦ, ἀλλ' εἰς μάτην. Μετέβην ἐπὶ τὸ δεξιὸν χωρὶς νὰ τὸν εὕρω. Ἄλλ', ἐπανερχόμενος, συνήντησα ἀξιωματικὸν τινὰ τῶν κλητῶν, ὅστις τὸν εἶχεν ἰδεῖν πρὸ μικροῦ καὶ ὅτις μάλιστα ἦτο ὑπ' αὐτοῦ ἐπιφορτισμένος νὰ φέρῃ διατάγην τινα. Ὁ ἵππος μου ἦτο ἐλαφρῶς τραυματισμένος· εἰσῆλθον ἐν τῷ χωρίῳ τῆς Ρεζομβίλλης. Ἐκεῖ συνήντησα τὸν στρατηγὸν Ζαρράς καὶ τῷ διηγήθην τὴν καλὴν ταύτην εἴδησιν.

Ὁ στρατηγὸς τότε μοι εἶπε τι, ὅπερ ζωηρῶς με ἐξέπληξε. «—Τοῦτο ἀφορᾷ ὑμᾶς, κύριε διαγγελεῦ.»

Ἴδου ποία ὑπῆρξεν ἡ ἀπόκρισις αὐτοῦ. Ἀρκούντως καταπλαγεῖς, ἐστράφην τότε πρὸς τοὺς ἀξιωματικούς τοῦ γενικοῦ ἐπιτελείου,

«—Δὲν ἔρχεσθε μετ' ἐμοῦ, κύριοι;» ἠρώτησα αὐτοῦς.

«Ὅχι, μοι ἀπεκρίθησαν, ἀφοῦ ὁ κ. ἐπιτελάρχης μένει ἐδῶ.»

Πρόεδρος. Ὁ κ. στρατάρχης δὲν περιεκυκλοῦτο ὑπὸ τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ γενικοῦ ἐπιτελείου, καθ' ἣν στιγμὴν ἠναγκάσθη νὰ σύρῃ τὸ ξίφος;

Δοξα γὰρ Μορνάυ. Αἰτοῦμαι συγγνώμην, ἀλλ' ὅμως εἶχεν ἀφῆσει τινὰς ἀξιωματικούς τοῦ γενικοῦ ἐπιτελείου ὀπισθεν αὐτοῦ κατὰ 200 μέτρα, καὶ ἀφ' ἐτέρου εἶχε πέμψει ἀλλαχοῦ τοὺς ἰδιαιτέρους αὐτοῦ ἀξιωματικούς τῶν ἐπιτελῶν εἰς τρόπον, ὥστε ἦτο, ὡς εἶπεν, κατὰ μόνος κατὰ τὴν ἐπίθεσιν τοῦ γερμανικοῦ ἱππικοῦ.

Ὁφείλω γὰρ εἶπω ἄλλην τινὰ λεπτομέρειαν. Τὸ ἑσπέρας τῆς μάχης, ὅποτε ὁ κ. στρατάρχης ἐπανήρχετο εἰς Γραβελόττην, τὸν ἠναμύσω ἐπὶ τῆς ὁδοῦ. Ἐντὸς ὀλίγου περιεκυκλώθημεν ὑπὸ τινος ἀριθμοῦ ἀνδρῶν παντὸς ὅπλου, ὑπὸ χωρικῶν καὶ ἀγωγέων. Κατὰ τινὰ στιγμὴν (ἤρξατο ἤδη τὸ σκότος) οἱ ἄνθρωποι οὗτοι ἤρξαντο τρέχοντας. Ὁ κ. στρατάρχης εὗρεν ἕκτακτον τὴν ἐπιτάχυσιν ταύτην. Ἐπίσης ἐκπλησσομένης ἐκ τοῦ πανικοῦ τούτου, μετέβην ἔμπροσθεν αὐτῶν μετὰ τὴν ῥάβδον μου καὶ τοῖς εἶπον· «Τί ἔχετε; Διὰ τί τρέχετε οὕτως; Ἀληθῶς κρῖμα νὰ ἦμεθα νικηταί!» Ὅτε μετὰ τὴν ἐπίπληξίν μου ταύτην ἐπανήλθον παρὰ τῷ στρατάρχη, μοι παρετήρησεν ὅτι δὲν ὤφειλον νὰ κἀμω χρῆσιν

τῆς ἐκφράσεως ταύτης, νικηταί, καὶ ὅτι δὲν ἦμεθα ἐντελῶς, διότι δὲν ἤδυνήθημεν νὰ καθαρῶμεν τὴν ὁδὸν ἡμῶν.

Πρόεδρος. Εἶναι ἀνάγκη ν' ἀναγνωσθῶσιν αἱ γραφαὶ καταθέσεις τῶν κυρίων Βωμόν καὶ Μορνάυ;

Δασώ. Εἶναι ἀναφελές, κύριε πρόεδρε. Εἶναι δύο διηγήσεις διάφοροι περὶ τῆς ἐκφράσεως, ἧς ἐποιήσατο χρῆσιν ὁ στρατάρχης. Τὸ συμβῶλλον ἤκουσεν αὐτάς. Θέλομεν ὁμιλήσει πάλιν περὶ αὐτῶν κατὰ τὰς ἀγορεύσεις.

ΖΟΡΝΑ ΔΕ ΛΑΚΑΛ (Zorna de Lacale), διαγγελεὺς τοῦ στρατηγοῦ Βούρβαχ.

Τὴν 18ην αὐγούστου, ἡμέραν τοῦ Ἀγ. Πριβάτου, ὁ στρατηγὸς Βούρβαχης, περὶ τὴν 2 1/2 μ. ἵππευσεν, ὅπως μεταβάς ἴδη τὰ διατρέχοντα, ἄφινε δὲ εἰς Πλαππεβίλλην τοὺς διαγγελεῖς αὐτοῦ. Περὶ τὴν 3 1/2 ἐλάθομεν διατάγην νὰ μεταβῶμεν παρ' αὐτῷ ἐπὶ τοῦ ὄροπεδίου. Κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην συνηντήσαμεν τὸν στρατάρχη. Ἀναγνωρίζων ἡμᾶς ὡς ὄντας τοῦ ἐπιτελείου τοῦ στρατηγοῦ Βούρβαχ, ὁ στρατάρχης εἶπεν ἡμῖν· «Μεταβαίνετε νὰ ἐναμύσητε τὸν στρατηγόν;» καὶ ἐπὶ τῇ καταφατικῇ ἡμῶν ἀποκρίσει, ἀναφελές, προσέθηκεν· ἡ φρουρὰ μέλλει ν' ἀποχωρήσῃ εἰς τὸ στρατόπεδον αὐτῆς». Ἐκολουθήσαμεν τὸν δρόμον ἡμῶν. Ἡ μεραρχία τῶν ἐπιλέκτων τῆς φρουρᾶς εἶχε λάβει τὰ ὄπλα καὶ διευθύνετο πρὸς τὴν Γρο-Σχέν.

Τὴν 5ην ὥραν μ. μ. ἀφίχθη ἐκεῖ, καὶ τοποθετηθεῖσα ἐπέριμνε.

Πρόεδρος. Κατὰ ποίαν ὥραν συνηντήσατε τὸν στρατάρχη;

Ἄ π. Πιθανῶς ἦτο ὥρα 4η μ. μ.

ΛΕΦΕΒΥΡ ΔΕ ΣΑΝΣΥ (Lefebur de Sancy), 36 ἐτῶν, διαγγελεὺς.

Ἀπὸ τῆς μεσημβρίας ἠκούσαμεν τὸν κανονοβολισμὸν, καὶ ὁ στρατηγὸς Βούρβαχης ἐπέμψεν ἡμᾶς περὶ τὴν 3ην ὥραν ἐπὶ τὸ ὄροπέδιον. Ἀπηντήσαμεν τὸν στρατάρχη Βαζαῖν, ὅστις εἶπεν ἡμῖν· «Ἡ ἡμέρα ἦτο καλὴ· αἱ θέσεις ἡμῶν διατηρήθησαν θαυμασιῶς. Ἡ ἡμέρα ἐτελείωσε.»

Εἶχον ποτε τὴν τιμὴν νὰ ᾧ διαγγελεὺς τοῦ κ. στρατηγοῦ Βούρβαχ;

Πρόεδρος. Κατὰ ποίαν ὥραν ἔλαθε χῶραν ἢ συνάντησας αὐτῆ;

Ἄ π. Περὶ τὴν 4ην μ. μ.

Ἐρ. Καὶ κατὰ ποίαν ὥραν ἀφίχθητε παρὰ τῷ στρατηγῷ Βούρβαχην;
 Ἄ π. Ὅσον χρόνον ἐχρειάσθημεν, ὅπως μεταβῶμεν ἀπὸ τοῦ ὄρο-
 πεδίου τῆς Πλαππεβίλλης εἰς Γρο-Σχέν, εἰκοσιπέντε σχεδὸν λεπτά.
 Πιθανὸν νὰ ἦτο ὥρα 4 1/2, ὅτε ἤνταμωσα τὸν στρατηγόν.

Λ α σ σ ῶ. Ἦτο συνομιλία μὴδὲν ἐπίσημον ἔχουσα.

Σ τ ρ α τ ἄ ρ χ η ς Β α ζ α ἰ ν. Βεβαίως. Εἶχον συναντήσει τοὺς κυ-
 ρίους τούτους. Ἀντηλλάξαμεν λέξεις τινάς. Ἦτο ἀπλή συνομιλία σιγ-
 μαία οὐδὲν τὸ ἐπίσημον ἔχουσα.

ΑΒΡΑΑΜ (Abraham), ταγματάρχης τοῦ πυροβολικοῦ.

Τὴν 18ην αὐγούστου διετάγη νὰ ἐκκινήσω δύο κανονοστοιχίας τῆς
 ἐφεδρείας διὰ τὸν Ἅγιον Πριβάτον, καὶ νὰ ζυξῶ ἀμαξοπομπὴν πο-
 λεμοφοδίων εἰς τὸ ἔρυμα τῆς Πλαππεβίλλης.

Μετέβην εἰς τὸ δάσος τῆς Λορβύ, εἰς τὰ δεξιὰ τῆς Ἀμανβιλλέρ, ἀ-
 φῆκα δὲ τὴν ἀμαξοπομπήν μου εἰς τ' ἀριστερὰ καὶ ὑπῆγον εἰς Ἅγιον
 Πριβάτον. Ἐκεῖ εἶδον κανονοστοιχίας ἐπανερχομένας ἀφοῦ ἐξήντησαν
 τὰ πολεμοφόδια αὐτῶν. Τὰ τῆς ἀμαξοπομπῆς ἡμῶν πολεμοφόδια διε-
 νεμῆθησαν παραυτίκα εἰς τὰς κανονοστοιχίας καὶ ἐχρησίμευσαν νὰ
 διατηρήσωσι πῦρ, ὅπερ, μετ' ἐκείνου τῆς κανονοστοιχίας τοῦ συνταγμα-
 τάρχου Μονδουισάν (Monduisant) ἐσταμάτησε τὴν ἐχθρικήν πορείαν.

Εἰ δὶ κ ὀ ς ἐ π ἰ τ ρ ο π ο ς. Ἐν τῇ γραπτῇ καταθέσει τοῦ μάρτυρος
 ἀναγινώσκω ὅτι, μεταβαίνων νὰ φέρῃ τὰ πολεμοφόδια ταῦτα εἰς Ἅγιον
 Πριβάτον, διεσταύρωσεν ἀξιωματικόν τινα τῶν ἐπιτελῶν, ὅστις τῷ εἶπε·
 «Μεταβαίνω εἰς Σωλνὺ νὰ ζητήσω τὴν φρουράν.» Ἔϊν' ἀκριβές;

Μ ἄ ρ τ υ ς. Ναί, στρατηγέ μου.

Π ρ ὀ ε δ ρ ο ς. Ὅτε, τὸ πρῶτον, ἤλθετε, τὴν πρωΐαν, εἰς τὰς θέσεις
 τοῦ βου σώματος, ἡ μάχη εἶχεν ἤδη ἀρχίσει;

Μ ἄ ρ τ υ ς. Ποσῶς, καὶ οὐδεὶς τῶν ἀξιωματικῶν, πρὸς οὐς ὠμίλησα
 (ἦτο ἡδὴ μεσημβρία), ἐφρόνει κἀν ὅτι ἔμελλε νὰ συγκροτηθῇ μάχη.

ΔΕΥΝ (Desvaux, Toussaint), 62 ἐτῶν, ἀντιστράτηγος
 ἀπόστρατος.

Τὴν 16ην αὐγούστου, τὸ ἑσπέρας, ἔμαθον ὅτι πολλοὶ νεαὶ δυνάμεις τοῦ
 ἐχθροῦ εἶχον περάσει τὸν Μοζέλλαν καὶ ἐβάδιζον ἐπὶ τὴν Μὰρς-λα-
 Τούρ. Μετέβην εἰς Γραβελόττην καὶ ἐκοινοποίησα τῷ στρατάρχει τὰς
 τόσον σπουδαίας πληροφορίας ταύτας.

Τὴν 18ην τὸ ἱππικὸν κατεῖχε θέσιν μεταξὺ Σιατέλ-Σαίν-Γερμαίν
 καὶ Λογγεῶ. Δὲν ἠδυνάμεθα νὰ ἴδωμεν τὴν μάχην, ἀλλ' αἱ πρωσοικαὶ
 γραμμαὶ ἐφάνησαν περὶ τὴν μεσημβρίαν καὶ ἐσταμάτησαν ὑπὸ τοῦ
 πυρὸς τοῦ Ἁγίου Κουεντίνου. Ἄν ἐδύναντο νὰ φθάσωσιν ἐντὸς τῆς κοι-
 λάδος, ἔνθα ὑπῆρχε τὸ ἡμέτερον ἱππικὸν, μεγάλη δυστυχία βεβαίως
 ἔμελλε νὰ ἐπέλθῃ, διότι ἡμεθεα περιορισμένοι εἰς χῶρον, ἐν ᾧ δὲν ἠθέ-
 λομεν δυνηθῆ ν' ἀναπτυχθῶμεν.

Εὐρίσκω τὴν ἀπόδειξιν τοῦ κινδύνου τούτου ἐν τῇ ἀταξίᾳ, ἣτις προέ-
 κυψεν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, ὅτε οἱ Πρωῶσοι ἐφάνησαν εἰς Ἁγίαν Ῥυφφίνην
 (Sainte-Ruffine). Οἱ χωρικοὶ καὶ ἀπομεμονωμένοι τινὲς ἔσπειραν
 τὸν πανικόν. Τὰ στρατεύματα εἶδον πάντα ταῦτα διερχόμενα, ἀλλὰ,
 χάρις τῷ Θεῷ, οἱ ἄνδρες μου ἔδωκαν δεῖγμα, ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ,
 σταθερότητος ἀξιοσημείωτον, σταθερότητος ἔτι μᾶλλον ἀξίας συστάσεως
 κατὰ τὰς στιγμὰς ταύτας παρὰ τὴν γενναϊότητα, ἣν δύναται τις ν' ἀ-
 ναπτύξῃ ἐν τῇ ζέσει τῶν μαχῶν.

Π ρ ὀ ε δ ρ ο ς. Ἐκ τῆς θέσεως, ἐν ἣ εὐρίσκεσθε, δὲν ἠδύνασθε νὰ ἐπι-
 τεθῆτε κατὰ τοῦ ἐχθροῦ;

Σ τ ρ α τ η γ ὀ ς Δ ε υ ῶ. Ὡ! ἦτο ἀδύνατον. Ἠθέλομεν χρειασθῆ ν' ἀ-
 ναβῶμεν πάλιν τὸ ὄροπέδιον, ἵνα ἀναπτυχθῶμεν.

ΚΑΡΟΛΟΣ ΔΕ-ΛΑ-ΤΟΥΡ-ΔΕ-ΠΕΝ (Charles-de la Tour de Pin),
 λοχαγὸς τῶν ἐπιτελῶν, ὑπάσπιστής τοῦ στρατηγοῦ
 Λαδμιρῶ.

Τὴν 18ην ἔλαβον εἰς Ἀμανβιλλέρ ἐπιστόλιόν τι γεγραμμένον διὰ
 μολύβδου ἀπὸ τὸν στρατηγὸν Βούρβαχην. Ἠγγελε τὴν παρουσίαν αὐτοῦ
 εἰς Γρο-Σχέν. Μετέβην ἐκεῖ, τῇ διαταγῇ τοῦ ἀρχηγοῦ μου, περὶ τὴν ἡμέ-
 ραν. Τῷ ἔφερσιν τὴν εἰδοποίησιν τοῦ ἀρχηγοῦ μου, ὅτι ἄσπασαι αἱ ἐφεδρεῖαι
 τοῦ 4ου σώματος εἶχον συμπλακῆ, ὅτι εἶχομεν κυριεῦσαι κανόνια καὶ
 λάβει ἐπιτυχίαν τινά, ὅτι καὶ αἱ δύο στρατιαὶ ἐφαίνοντο ἐπίσης κεκμη-
 κυαί, ὅτι τὸ 4ον σῶμα ἠδύνατο νὰ λάθῃ τὴν ἐπίθεσιν, ἀλλ' ὅτι νωπὰ
 στρατεύματα ἤβελον τονίσει τὸ ἐπιτευχθὲν ἀποτέλεσμα.

Ὁ στρατηγὸς Βούρβαχης μ' ἀπεκρίθη, ὅτι ἦτο ἐν ἐφεδρείᾳ, ὅτι ἠθε-
 λεν εἶσθαι ἀφροσύνη ν' ἀφήσῃ τὰ ὀπίσθια τοῦ στρατοῦ, καὶ μοὶ ἔδειξε,
 μακρὰν, στρατεύματα ἐχθρικά, ἅτινα ἐνήργουν κίνημα κυκλωτικόν.

Ἐπέμενον. Εἰς ὑπάσπιστής τοῦ ἀρχηγοῦ μου ἤλθεν ἐν τούτῳ τῷ

μεταξύ με αίτησιν συνεργασίας, και εκ μέρους του στρατηγού Λαδμιρῶ, και εκ μέρους του στρατάρχου Κανροβέρ.

Ἦδη ὁ στρατηγὸς Βούρβαχης ἐτέθη εἰς κίνησιν. Προέβημεν πρὸς τὸν ἤχρον τοῦ πυροβόλου. Οἱ τραυματισμένοι ἤρξαντο ἐπιστρέφοντας. Ἀφικνόμενοι πρὸς τὴν συμπλοκὴν εἶδον τὸν στρατηγὸν Βούρβαχην στάντα.

«Δὲν εἶναι καλὸν, λοχαγέ, μοι εἶπε. Ὑμεῖς ὑπεσχίθητε ἡμῖν νίκη, και ἐφέρετε ἡμᾶς νὰ παρασταθῶμεν εἰς ἤτταν. Μὲ ἐκίματε νὰ ἀπολέσω τὰς θέσεις μου.» Ἔσχον τὸ ἄδικον νὰ τῷ ἀποκριθῶ κάπως ζωηρῶς: «Δύνασθε νὰ τὰς ἀναλάβητε πάλιν, στρατηγέ μου.» Οὗτος τότε μοι ἀπεκρίθη «Αὐτὸ και μέλλω νὰ πράξω.» Τότε ἔστησε τοὺς ὑπ' αὐτόν. Τρέχω νὰ εἰδοποιήσω τὸν ἀρχηγόν μου. Εἰς ὑπασπιστῆς τοῦ στρατάρχου Κανροβέρ ἀφικνείται και ἀγγέλλει, ὅτι οὗτος εἶναι εἰς πλήρη ἀποχώρησιν. Ὁ στρατηγὸς Λαδμιρῶ με παρεκάλεσε νὰ ἐπιστρέψω παραιτίκα και γνωστοποιήσω τὴν κατάστασιν ταύτην τῷ στρατηγῷ Βούρβαχῃ, και μ' ἐπεφόρτισε νὰ τῷ εἶπω, ὅτι αὐτὰς, δηλαδὴ ὁ Λαδμιρῶ, ἔμελλε ν' ἀναγκασθῆ νὰ πράξῃ τὸ αὐτό.

Τὸ ἐσπέρας, εἰς τὸ μέγα στραταρχεῖον, ὁ στρατάρχης με ἠρώτησε. Ἦμην ὁ πρῶτος φέρων εἰδήσεις. Ἐνόμισα ὅτι ἠδυνάμην νὰ εἶπῶ, ὅτι ἐκρατοῦμεν τὰς θέσεις ἡμῶν, ὅτι ἡ μάχη δὲν εἶχεν ἀπολεσθῆ, και ὅτι δὲν εἶχομεν ἢ νὰ τὴν ἀρχίσωμεν πάλιν τὴν ἐπαύριον· ἀλλ' ὁ στρατάρχης μοι ἀπεκρίθη «Καὶ πρόκειται περὶ τούτου; Ὁφείλομεν ν' ἀναχωρήσωμεν αὐριον πρωίαν, ἀλλ' ἀναχωροῦμεν αὐριον ἐσπέρας. Ἴδου τὸ πᾶν.» Ὁ στρατάρχης διὰ τοῦ ἀν' ἀναχωρήσωμεν ἐνόμιε νὰ ἐπανεέλθωμεν ὑπὸ τὸ Μέτε.

Τὴν πρωίαν τῆς ἐπαύριον, 19ης αὐγ., ἐλάβομεν τὰς γραμμάς, τὰς ὀρθοθείας ὑπὸ τῆς γενικῆς αὐτοῦ διαταγῆς.

Παρατηρῶ ὅμιν, ὅτι τὸ ἡμέτερον σῶμα, τὸ ἄον, ἔσχε πέντε χιλιάδας ἀνδρῶν ἐκτὸς μάχης, ἀλλ' ὀφέλιμα, ὡς σημεῖον σεβασμοῦ νομίμου, ἀποδομένου πρὸς τοὺς φανευθέντας συντρόφους μου, νὰ εἶπω ὅτι τὸ σῶμα ἡμῶν οὐδ' ἐπὶ σιγμῆν ἀπώλεσε τὰς θέσεις αὐτοῦ.

Στ ρ α τ ἄ ρ χ η ς. Ὅτε εἶπον τοὺς λόγους, ὧν ἐμνήσθη ὁ μάρτυς, δὲν ἐξέφραζον σχέδιον. Ὡμίλου ὑπὸ τὴν ἐντύπωσιν εἰδήσεων και πληροφοριῶν, ἅς ἐλάμβανον. Ἦμην ἠρεθισμένος ἐκ τε τοῦ ἀριθμοῦ και τῆς πορείας τοῦ ἔχθρου.

Ἡ συνεδρίασις ἀνεβλήθη διὰ τὴν 27ην ὀκτωβρίου.

Συνεδρίασις τῆς 27ης ὀκτωβρίου.

Π ρ ὀ ς ρ ο ς. Προσκαλέσατε τὸν μάρτυρα Ῥενιέ.

[Ὁ μάρτυς οὗτος, οὗτινος τὸ ὄνομα διεγείρει ζωηρὰν περιεργείαν κίνησιν ἐν τῷ ἀκροατήριῳ, δὲν ἀποκρίνεται εἰς τὴν ἐκφώνησιν τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ (1).]

Ὁ γραμματεὺς προσκαλεῖ τὸν κατόπιν μάρτυρα, ἧτοι τὸν κ. Καφφαρέλ.

ΚΑΦΦΑΡΕΛ (Louis Caffarel), 44 ἐτῶν, ταγματάρχης τῶν ἐπιτελῶν.

Περὶ τὸ τέλος τῆς ἡμέρας τῆς 18ης αὐγ. ἐπέμφθη ὑπὸ τοῦ στρατάρχου Κανροβέρ πρὸς τὸν στρατάρχην Βαζαῖν, ὅπως γνωστοποιήσω αὐτῷ τ' ἀποτελέσματα τῆς μάχης τοῦ Ἁγίου Πριβάτου και τὸ ταύτην παρακολουθήσαν ὑποχωρητικὸν κίνημα τῶν ἡμετέρων στρατευμάτων.

Ὁ στρατάρχης Βαζαῖν δὲν ἐφάνη συγκινοῦμενος ἐκ τῆς ἡττης ταύτης, και ὡς ἐξέφραζον αὐτῷ τὴν ἐμὴν θλίψιν διὰ τὴν ὑποχώρησιν, ἦν ἠσαγκάσθη νὰ κάμῃ τὸ ὑπὸ τὸν Κανροβέρ σῶμα, ὁ στρατάρχης μοι ἀπεκρίθη ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ προαπασχολώμεθα διὰ πρᾶξιν ἀναπόφευκτον, ἧτις, ἂν μὴ ἐπῆρχετο τὴν ἡμέραν ἐκείνην, βεθαίως ἔμελλε νὰ ἐπέλθῃ τὴν ἐπαύριον.

(1) Ὁ Ῥενιέ ἐγκατέλιπε τὸ γαλλικὸν ἔδαφος. Τὰ χαρακτηριστικὰ αὐτοῦ και ἐντάγματα συλλήψεως κατ' αὐτοῦ ἐπὶ μεταίφ' ἐπέμφθησαν καθ' ὅλην τὴν Γαλλίαν.

Κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας ἐσεκφθημεν περὶ τοῦ ἐνδεχομένου τῆς φυγῆς ταύτης, καθουόχασαν ὅμως ἡμᾶς λέγοντες, ὅτι ὁ Ῥενιέ ἐπεβλέπετο, και ὅτι ἡ δικαιοσύνη δὲν ἔμελλε ν' ἀφήσῃ αὐτὸν νὰ ἐκφύγῃ οὕτω.

Ἡ φυγὴ τοῦ μάρτυρος τούτου, οὗτινος ἡ ἀκράσις ἔμελλε νὰ ἦ λίαν περιεργος, δὲν φαίνεται ἡμῖν μέλλουσα νὰ ἦ εὖνος τῷ στρατάρχῃ Βαζαῖν.

Ὁ γάλλος ἐκδότης τῆς δίκης.

Μ ε τ α φ ρ α σ τ ῆ ς. Κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 19ης Νοεμβρίου ἐκφωνεῖται και πάλιν τὸ ὄνομα τοῦ μάρτυρος Ῥενιέ, μὴ ἐμφανιζομένου δὲ και πάλιν, καθὼ μὴ συλληφθέντος μὴδὲ αὐθορμήτως παρουσταθέντος, ὁ πρέσβος παραγγέλλει τὴν ἀνάγνωσιν τῆς ἐγγράφου αὐτοῦ καταθέσεως κατὰ τὴν ἀνάκρισιν.

Ὁ ἀναγνώστης εὐρήσει ταύτην ἐν τῷ 3ῳ τόμῳ τῆς παρ' ἡμῶν μεταφράσεως τῆς δίκης ταύτης.

Μετὰ μίαν στιγμήν ἀφίκετο ὁ λοχαγὸς Δὲ-λά-Τοῦρ-δὲ-Πᾶν, ὅστις ἀνήγγειλε τὴν ὑποχώρησιν τοῦ 4ου σώματος. Ὁ στρατάρχης Βαζαῖν ἔδωκε τότε διαταγὰς διὰ τὰς νέας πρὸς κατάληψιν θέσεις. Ὁ στρατάρχης Κανροβέρ ἔλαβε, κατὰ τὴν πρωίαν τῆς 18ης, ὁδηγίας ἐπιτρεπούσας αὐτῷ σύμπυξιν τοῦ δεξιοῦ αὐτοῦ, ἂν ἐβλεπεν αὐτὸν ὑπερβαλλόντως στενοχωρούμενον κατὰ τὸ μέρος τοῦτο.

ΜΟΓΙΟΝ (Mojon), ταγματάρχης τῶν γενικῶν ἐπιτελῶν.

Κατὰ τὸ τέλος τῆς ἡμέρας τῆς 18ης αὐγ., ὅτε ἔλαβε χώραν ἡ ὑποχώρησις τοῦ 4ου καὶ 6ου σώματος, ὁ στρατάρχης Λεβέφ μ' ἔπεμψε τὸ ἐσπέρας, περὶ τὴν ἐνάτην ὥραν, πρὸς τὸν στρατάρχην Βαζαῖν. Εἶπον τῷ στρατάρχῃ ὅτι ἡμεῖς ἐτηροῦμεν τὰς ἡμετέρας θέσεις, καὶ ὅτι ὁ στρατάρχης Λεβέφ ἐπερίμενε διαταγὰς διὰ τὴν ἐπαύριον.

Ὁ στρατάρχης Λεβέφ ἤρξατο τὴν ὑποχώρησιν αὐτοῦ ἀμέσως κατόπιν. Τὸ κίνημα τοῦτο ἐπραιώθη τὴν ἐνάτην τῆς πρωίας ὥραν, χωρὶς νὰ ἀνησυχίῃ ἡμᾶς ὁ ἐχθρὸς. Ἐὰν μὴ ἤρχειτο εἰμὴ τὴν πρωίαν, τὸ κίνημα τοῦτο δὲν ἦθελε περαιωθῆ πρὸ τῆς μεσημβρίας.

Λ α σ σ ῶ. Φρονεῖτε ὅτι ἡδύνατό τις ν' ἀνανεύσῃ, τὴν 18ην, τὴν κίνησιν τῆς 16ης;

Μ ἄ ρ τ υ ς. Ὅτε ἦλθεν ἡ πρὸς ὑποχώρησιν διαταγὴ, τὴν ἐπεριμένον μὲν ἦδη. Τὸ σῶμα τοῦ στρατάρχου Λεβέφ εἶχε πολλὴ ὑποφέρει. Ἡ ἐπαύρις λοιπὸν τῆς πάλης, τὴν ἐπαύριον, ἦτο δύσκολος.

Π ρ ὅ ε δ ρ ο ς. Ἦδη πρόκειται ν' ἀκουσθῶσιν οἱ μάρτυρες οἱ ὑπὸ τῆς ὑπερασπίσεως προσκληθέντες εἰς ὅτι ἀφορᾷ τὰς στρατιωτικὰς ἐπιχειρήσεις καὶ τὰ εἰς ταύτας σχετικὰ γεγονότα, ἀπὸ τῆς 12ης αὐγούστου μέχρι τῆς 19ης.

ΓΡΑΝΖΕ ΔΥ ΡΟΥΕ (Edouard Grangez du Rouet),

50 ἐτῶν, συνταγματάρχης τῶν ἐπιτελῶν.

Π ρ ὅ ε δ ρ ο ς. Πρὶν προδῶμεν εἰς τὴν ἀκράσιν τοῦ μάρτυρος, ἐρωτήσω τὸν κύριον ὑπερασπιστὴν νὰ εὐαρεστηθῆ καὶ ὀρίσῃ τὰ σημεῖα, ἐφ' ὧν ἐπιθυμῶ ν' ἀκροασθῶμεν τὸν κ. Γρανζὲ δὺ Ρουέ.

Λ α σ σ ῶ. Ἐπιθυμῶ, κύριε πρόεδρε, ὅπως καταστήσῃ ὁ μάρτυς γνωστὰ πρὸς τὸ συμβούλιον γεγονότα τινὰ, ἅτινα ἔλαβον χώραν τὴν 6ην αὐγούστου, καὶ ἰδίως εἰς ὅτι ἀφορᾷ τὴν μεταβίβασιν τῶν ἐγγράφων.

Σ τ ρ α τ η γ ὸ ς Β ε ρ ζ ἔ. Περὶ τὴν 7 1/2 ὥραν τῆς ἐσπέρας.

Λ α σ σ ῶ. Ἀνησυχίθητε ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ;

Σ τ ρ α τ η γ ὸ ς Β ε ρ ζ ἔ. Κατὰ τὴν στιγμήν τῆς ἐνάρεως τῆς ὑποχωρήσεως, βεβαίως, οὐχὶ ὁμως ἄπαξ ἀφικόμενος εἰς Φορβάχ.

Π ρ ὅ ε δ ρ ο ς. Ὁ στρατηγὸς Φροσσάρ εἶχεν ὀρίσει ὑμῖν τοποθεσίαν τινὰ, ἣν νὰ λάβητε ἐν περιπτώσει ὑποχωρήσεως;

Σ τ ρ α τ η γ ὸ ς Β ε ρ ζ ἔ. Οὐχὶ κατὰ τρόπον θετικόν.

ΓΑΒΡΙΕΛΛΙ (Gabrielli), 52 ἐτῶν, συνταγματάρχης

ἀπόστρατος.

[Ὁ μάρτυς οὗτος ὑπέστη τὴν ἀποτομὴν μιᾶς κνήμης ἕνεκα πληγῆς ἣν ἔλαβεν εἰς Φορβάχ].

Λ α σ σ ῶ. Ὁ δήμαρχος τῆς Φορβάχ ἐγνωστοποίησεν ἡ ὅχι τῷ συνταγματάρχῃ τὴν ἀφίξιν ἐπικουρίας;

Ἄ π. Ναι. Μοὶ εἶπεν ὅτι δύο φάλαγγες ἦλθον, ἡ μὲν ἐν τῷ μεταξὺ τῆς 9ης πρὸς τὴν 10ην ὥραν, καὶ ἡ ἕτέρα μεταξὺ τῆς 10ης καὶ 11ης ὥρας.

Π ρ ὅ ε δ ρ ο ς. Ἰππικῶν; — Ἄ π. Πεζικῶν.

Λ α σ σ ῶ. Κατὰ ποίαν ὥραν ὁ συνταγματάρχης ἀφῆκε τὴν θέσιν αὐτοῦ; — Ἄ π. Κατὰ τὴν 7 1/2. Ἦμην πληγωμένος.

Π ρ ὅ ε δ ρ ο ς. Ποῦ ἦσθε; — Ἄ π. Ἐπὶ τοῦ ὄροπέδιου τοῦ Σπίκερεν. Ἐρ. Ποῖον ἦτο τὸ σύνταγμα ὑμῶν; — Ἄ π. Τὸ 8ον σύνταγμα.

ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ ΦΡΟΣΣΑΡ.

[Ἀνακαλεῖται ὑπὸ τοῦ κ. προέδρου ὅπως ἐξηγηθῆ ἐπὶ τῶν ἀποστολῶν, ἅς τινας διεβίβασε τὴν 6ην αὐγούστου].

Σ τ ρ α τ η γ ὸ ς Φ ρ ο σ σ ἄ ρ. Ὅτε τὴν 6ην αὐγούστου ἠναγκάσθη ν' ἀφίσω τὴν Σαρρέδρὺκ, μετέβην ὀπισθεν καὶ ἐτοποθετήθην ἐπὶ τῆς θέσεως τοῦ Σπίκερεν, ὅπερ ἐκάλυπτε τὴν Φορβάχ καὶ τὰς προμηθείας αἵτινες ἐκεῖ εἶχον συναθροισθῆ. Τὴν 6ην αὐγούστου εἰδοποιήθην ὅτι τὸ 2ον σῶμα ἦτο ἔκτοτε ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ στρατάρχου Βαζαῖν. Ὡς ἐκ τούτου μοὶ ἐζήτησε ποῦ ἦσαν αἱ μεραρχαὶ μου καὶ ποῖα ἡ ἀριθμητικὴ αὐτῶν δύναμις. Ἀπεκρίθην ὅτι εἶχον διαταγὴν νὰ ἐκτελέσω κίνημα ὀπισθοδρομικὸν ἐπὶ τὴν Σπίκερεν. Ἐξετέλεσα τὴν κίνησιν ταύτην ἐντὸς τῆς νυκτὸς τῆς 6ης πρὸς τὴν 6ην αὐγούστου.

Ἀποσυρόμενος τῆς Σαββέθου ἐπὶ τὴν Σπίκερον ἐπερίμενα νὰ προσβληθῶ ἐπὶ τῆς τελευταίας ταύτης θέσεως.

Τῷ ὄντι, τὴν ἡμέραν τὴν πρώτην, ἠκούσθη τὸ πυροβόλον καὶ προσβλήθημεν ὑπὸ τῶν κεφαλῶν τῶν φαλάγγων τῆς πρώτης γερμανικῆς στρατιᾶς, ἧτις εἶχε περάσει τὴν Σαάρ.

Εἰδοποίησα περὶ τούτου τὸν στρατάρχην. Ἦτο καθήκον μου. Ἡ προσβολὴ ζωηρῶς κατεφάνη.

Τὸ θον σῶμα εἶχε τρεῖς μεραρχίας κλιμακηδόν. Ἐντὸς ὀλίγου συνεπλάκη ὀλόκληρον. Καὶ αὕτη ἡ τῆς ἐφεδρείας μεραρχία μου συνεπλάκη εἰς τὸ δεξιὸν καὶ τὸ ἀριστερόν.

Ἐφ' ὅλην τὴν ἡμέραν ἀνέφερον διὰ τηλεγραφημάτων τὰ συμβαίνοντα πρὸς τὸν στρατάρχην, παρακαλῶν αὐτὸν νὰ μὲ ὑποστηρίξῃ.

Ἔδωκα διαταγὰς. Αἱ διαταγαὶ αὗται, φαίνεται, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐκπληρωθῶσιν εἰς ὥραν ὠφέλιμον. Τὸ θον σῶμα ἐπάλαυσε μόνον ὅλην τὴν ἡμέραν. Ἦναγκάσθη νὰ τραπῶ εἰς ὑποχώρησιν, ὅποτε εἶδον τὸν ἐχθρὸν ποιῶντα περικυκλωτικὸν κίνημα, ὅπερ καθίστατο ὑπερβαλλόντως ἐπικίνδυνον δι' ἡμᾶς.

Ὁ στρατηγὸς Μοντωδὸν, εἰς Σαββέγουεμίνην, εἰδοποιήθη νὰ πορευθῆ εἰς Γροσσλιεδερστρόφφ. Ὁ στρατάρχης μοι ἐγνωστοποίησε τοῦτο. Ἐτηλεγράφησα τότε τῷ στρατηγῷ Μοντωδὸν, λέγων αὐτῷ ὅτι, ἐὰν ἔλαβε τὴν διαταγὴν νὰ μὲ ὑποστηρίξῃ, νὰ εὐαρεστηθῆ καὶ ἐπιταχύνῃ τὴν πορείαν αὐτοῦ.

Ὁ στρατηγὸς Μετμὰν ἦτο εἰς Βένιγγ. Ἐπίσης εἰδοποιήθη ὅτι ὁ στρατάρχης τὸν διέταξεν ὡσαύτως νὰ τεθῆ εἰς τὴν ἐμὴν διάθεσιν. Ἐτηλεγράφησα ὡσαύτως τῷ στρατηγῷ Μετμὰν, ἐὰν ἦτο ἀκόμη εἰς Βένιγγ, νὰ ἔλθῃ πάραυτα εἰς Φορβὰχ νὰ μὲ ὑποστηρίξῃ. Δὲν ἔλαβον ἀπόκρισιν εἰς τὴν ἐπιστολὴν ταύτην.

Τέλος, ὅσον ἀφορᾷ τὸν στρατηγὸν Κασταγνὸν, δὲν ἔσχον οὐδεμίαν γνῶσιν τῆς θέσεως τῆς μεραρχίας αὐτοῦ· ἔμαθον μόνον ὅτι ἔλαβε διαταγὴν νὰ μ' ἐνταίμως, ἀλλὰ τοῦτο τὸ ἔμαθον πολὺ ἀργότερα.

Ὅτε ἐπραγματοποίησα τὴν ὑποχώρησίν μου, δὲν ἠδυνήθην λοιπὸν νὰ ὑποστηριχθῶ ὑπὸ οὐδεμιᾶς συνδρομῆς τὴν ἐπραγματοποίησα διὰ μέσου τῶν ὑψωμάτων.

Ἔστην, ὅτε ἔσχον ὀπισθὲν μου τὴν θέσιν τοῦ Καλδενόβρου. Ἡ θέσις αὕτη μοι εἶχε δειχθῆ διὰ τὸ θον σῶμα, ἦτο δὲ ἡ γραμμὴ τῆς μάχης αὐτοῦ.

Πρόεδρος. Ἀφίνων τὴν Φορβὰχ, ἠδυνήθητε νὰ εἰδοποιήσητε περὶ τῆς ὑποχωρητικῆς ὑμῶν κινήσεως τὰς μεραρχίας καὶ τὰς ταξιαρχίας τοῦ θου σώματος;

Στρατηγὸς Φροσσάρ. Καὶ ἐγίνωσκον ποῦ ἦσαν; ἦτο νῦν. Ἐγνώριζα ὅτι ὠφέλιον νὰ μὲ προασπίσωσιν, ἀλλὰ ποῦ νὰ τὰς λάβω; ὠφέλιον νὰ πέμψω εἰς τὴν τύχην. Οἱ ἀξιωματικοὶ μου ἦσαν ἀπὸ τοῦ ἀγῶνος ἐξητλημένοι. Δὲν ἠδυνάμην νὰ εἰδοποιήσω οὐδένα. Ὅταν ἐξέρχεται τις ἀπὸ τοῦ οἴκου αὐτοῦ, δύναται βεβαίως ν' ἀφήσῃ σημεῖωσιν τινα· ἀλλ' ὅταν ἦναι τις ὑπόχρεως νὰ ἐκκενώσῃ μίαν πόλιν ἐνώπιον τοῦ ἐχθροῦ δὲν δύναται ν' ἀφήσῃ ἐν αὐτῇ τὴν διεύθυνσίν του (1).

Στρατηγὸς Σαβὼ-Αατούρ. Κατὰ ποίαν ὥραν ἐπέμψατε ἐν τηλεγράφημα πρὸς τὸν στρατηγὸν Μοντωδὸν;

Στρατηγὸς Φροσσάρ. Σχεδὸν περὶ τὴν 3ην μ. μ. Μάλιστα ἔχον λάβει τὸ τηλεγράφημα τοῦ στρατάρχου, λέγον μοι: «Δίδω τὴν διαταγὴν τῷ στρατηγῷ Μοντωδὸν νὰ βαδίσῃ πρὸς ὑμᾶς».

Ἐἶχον λάβει πληροφορίας, μεταθιθασθείας ὑπὸ τοῦ γενικοῦ τοῦ αυτοκράτορος ἐπιτελείου, αἵτινες ἐδείκνυον ἡμῖν συναθροίσεις ἐχθρικών στρατευμάτων ἐπὶ τὴν Σαάρ.

Ἐλάθομεν ἀτελεῖς ἢ ἀνάκριβεῖς πληροφορίας παρὰ τοῦ γενικοῦ ἐπιτελείου.

Στρατηγὸς Σαβὼ-Αατούρ. Δὲν ἐλάβατε ἀπὸ Οὔτσιγγεν τὸ ἐσπέρας ἀπεσταλμένον τοῦ στρατηγοῦ Κασταγνὸν;

Στρατηγὸς Φροσσάρ. Ὅχι. Γινώσκω ὅτι ἐλέγητο τοῦτο, ἀλλ' εἶναι πληρυστάτη πλάνη.

Πρόεδρος. Ἄρα ὁ ἀπεσταλμένος οὗτος ὄχι μόνον δὲν ἦλθεν ὑμῖν πολὺ ἀργά, τὴν ἡμέραν αὐγούστου, ἀλλ' οὐδὲ καὶ ἦλθε ποσῶς.

Στρατηγὸς Φροσσάρ. Οὐδέποτε. Ὡ! Ἐὰν τὴν ἡμέραν τὸ ἐσπέρας ἡ τὴν πρώτην τῆς ἡμέρας ἐγίνωσκον ὅτι ὁ στρατηγὸς Κασταγνὸν ἦτο ὀπισθὲν μου, οὐδὲ ἤθελον αἰτήσῃ τῷ στρατάρχῃ συνδρομὴν. Ἦθελον ἀπλούστατα πέμψῃ ἀξιωματικὸν τινα πρὸς τὸν στρατηγὸν Κασταγνὸν, ὅπως τῷ εἶπῃ νὰ ἔλθῃ πρὸς ὑποστήριξίν μου.

(1) Ὁράται καὶ εὐγενῆς ἐκφρασις στρατηγοῦ ἠτηθέντος μὲν, μὴ ἔχοντος ὁμῶς ἀφορμὴν νὰ ἐμυθισθῆ διὰ τὴν ἦτταν αὐτοῦ. Μέγα μάθημα ἀφ' ἑτέρου πρὸς τοὺς μὲ ψυχρὸν αἷμα κρίνοντας περὶ τῶν πράξεων τῶν ἄλλων. Μ.

Στρατάρχης. Ἐπεμψα τῷ στρατηγῷ Μοντωδὸν τὴν 6ην αὐγούστου τὸ ἐξῆς :

« Ἅγιος Δρόλδος, 6 αὐγ., ὧρα 3η μ. μ.

« Ἀφήσατε τὴν φρουρὰν εἰς Σάρβεγουμείνην μὲ τὰ στρατεύματα τοῦ στρατηγοῦ Λαπασὲ καὶ διευθυνθῆτε ἐπὶ τὴν Γροσσβλιεδερστρόφφ. Ἔστέ ὑπὸ τὴν διαθήσιν τοῦ στρατηγοῦ Φροσσάρ, ὅστις ἰσχυρῶς συγκρούεται πρὸς τὸ μέρος τοῦ Σπίκερεν. Ἀκολουθεῖτε, ἐννοητέον, τὴν ἀριστερὰν τοῦ Σαάρ ὄχθην. »

Στρατηγὸς Φροσσάρ. Τοῦ τηλεγραφήματος τούτου ἕμα λαβὼν γινώσκω παρὰ τοῦ στρατάρχου Βαζαῖν ἔπεμψα καὶ εἰδοποίησα τὸν στρατηγὸν Μοντωδόν.

Στρατάρχης. Ἐὰν ἀφίαν ἡμᾶς νὰ συγκεντρωθῶμεν τὴν 7ην αὐγούστου, αἱ περιστάσεις δὲν ἤθελον εἶσθαι ἐπὶ τοσοῦτον κακάι. Ἀλλὰ τὸ γενικὸν ἐπιτελεῖον διατάττει ν' ἀποσυρθῇ τὸ 4ον σῶμα. Τὰ σῶματα ἦσαν διεσκορπισμένα πρὸς ἐπιτήρησιν τῶν συνόρων. Ἡ συγκέντρωσις δὲν ἤθελε φέρεται τοιαῦτα ἀποτελέσματα.

ΒΑΝΣΟΝ (Joseph Vanson), 48 ἐτῶν, ταγματάρχης

τῶν ἐπιτελῶν.

Τὴν 7ην αὐγούστου ἔλαβον τὴν διαταγὴν ν' ἀναχωρήσω ἀπὸ Μέτς, ὅπως διευθύνω ἐπὶ τὴν Σιαλὼν τοὺς τραυματίας καὶ τοὺς ἀσθενεῖς καὶ συναγάγω τοὺς μεμονωμένους κατόπιν τῆς μάχης τοῦ Βοέρς. Ἀργότερα συνητήθη μετὰ τοῦ στρατάρχου Μάκ-Μαῶν.

Λασσώ. Αἱ ὁδηγίαι τοῦ ταγματάρχου δὲν τῷ ἔλεγον ὅτι δὲν ἤδύναντό τις νὰ ὑπερβῇ τὴν Νανσύ ἄνευ νεωτέρας διαταγῆς ;— Ἄ π. Ὅχι.

Λασσώ. Τὴν 15ην αὐγούστου ὁ μάρτυς δὲν ἐπέμφθη πρὸς τὸν στρατηγὸν Λαδμιρὼ παρὰ τοῦ στρατάρχου, ὅπως τῷ εἶπη νὰ κινήσῃ πάραυτα ;

Ἄ π. Ναί, τὸ 4ον σῶμα ὄφειλε νὰ διευθυνθῇ ἐπὶ τὴν Δονκούρ.

Ὁ κ. στρατηγὸς Λαδμιρὼ μοὶ παρετήρησεν, ὅτι τὰ στρατεύματα αὐτοῦ ἦσαν κεκμηκῶτα ἀπὸ τῆς πορείας, καὶ ὅτι ἐπολέμησαν πολὺ τὴν προτεραίαν. « Δὲν νομίζω νὰ δυνηθῶ ν' ἀναχωρήσω πάραυτα », μοὶ εἶπε. Ἐγὼ ἐπέμεινα τότε μοὶ εἶπε : « Ἀποκριθῆτε τῷ στρατάρχῃ ὅτι δὲν φρονῶ δυνατὴν διὰ σήμερον τὴν ἀναχώρησιν ταύτην. Γινώσκει τὸν στρατηγὸν Λαδμιρὼ. Γινώσκει ἂν γνωρίζω νὰ ὀδηγῶ τὸ πεζικόν. Εἶπατε

αὐτῷ ὅτι δὲν πιστεύω δυνατὴν τὴν ἀναχώρησιν καὶ θέλει τὸ πιστεύσει ».

ΔΕ ΦΡΑΝΣ (Arthur de France), ταγματάρχης

τῶν ἐπιτελῶν.

Λασσώ. Ὁ κ. ταγματάρχης ἐξεπλήρωσε δύο ἀποστολάς. Τὴν μὲν τὴν 9ην, τὴν δὲ τὴν 11ην αὐγούστου παρὰ τῷ στρατηγῷ Φαιλλύ ;

Ἄ π. Τὴν 9ην αὐγ. ἔλαβον ἔγγραφον προσκαλοῦν τὸν στρατηγὸν νὰ διευθυνθῇ ἐπὶ τὴν Νανσύ. Ἐπανῆλθον εἰς Μέτς. Τὴν πρωίαν μὲ προσεκάλεσεν ὁ αὐτοκράτωρ καὶ μοὶ εἶπε νὰ ἐπανεέλθω παρὰ τῷ στρατηγῷ Φαιλλύ, καὶ τῷ εἶπα ὅτι τῷ ἐπέτρεπε νὰ διευθύνῃ τὴν πορείαν αὐτοῦ ἐπὶ τὸ Μέτς διὰ τῆς Τοῦλ ἀντὶ διὰ τῆς Νανσύ καὶ τῆς Πόντ-α-Μουσσόν.

Συνεπῶς πρὸς τὰς ἐξηγήσεις, ἃς τῷ ἔφερον ὁ στρατηγὸς Φαιλλύ, μετέβαλλε τὰς διαταγὰς ἃς εἶχεν ἤδη ἐκδώσει.

Τὴν 11ην αὐγούστου ἐπέμφθη εἰς ἀποστολὴν πρὸς συναγωγὴν τῶν μεμονωμένων.

Λασσώ. Τὴν 16ην αὐγ. δὲν ἐξετελέσατε ὡσαύτως ἀποστολὴν τινα ;

Ἄ π. Ἐπέμφθη ὑπὸ τοῦ στρατάρχου Βαζαῖν, τὴν πρωίαν τῆς 16ης αὐγ., παρὰ τοῖς ἀρχηγοῖς τοῦ 2ου καὶ 6ου σώματος, ὅπως λάβω πληροφορίας περὶ τῆς καταστάσεως αὐτῶν, καὶ πρὸ πάντων περὶ τῆς καταστάσεως τῶν τροφίμων αὐτῶν.

Ὁ στρατηγὸς Φροσσάρ καὶ ὁ στρατάρχης Κανροβέρ ἦσαν εἰς Ῥεζομβίλλην. Μετέβην ἐκεῖ. Ὁ στρατάρχης Κανροβέρ μοὶ εἶπε : « τὸ βον σῶμα δὲν ἔχει κρέας διὰ τὴν 16ην· μόλις ἔχει δίπυρον. Δὲν ἔχει μίτη ζάχαριν, μίτη ὀρούζιον, μίτη καφέ ». Εἰς δὲ τὸ 2ον σῶμα ὁ στρατηγὸς Φροσσάρ μοὶ εἶπε : « Μόλις ἔχομεν πρὸς μίαν διανομὴν δίπυρον, τὴν 16ην, καὶ σχεδὸν οὐδὲν ἕτερον ἔχομεν ».

Μετέφερον τὰς πληροφορίας ταύτας πρὸς τὸν στρατάρχην. Ἔδειξε τὴν δυσἀρέσειάν του, καὶ εἰδοποίησε περὶ τῆς καταστάσεως ταύτης τὸν ἐπιμελητὴν Πρευάλ.

Πρόεδρος. Ὁμιλεῖτε περὶ τῆς καταστάσεως τῶν ἐν τοῖς σάκκοις τροφίμων ;

Μάρτυς. Τόσον διὰ τὰ ἐν τοῖς σάκκοις, ὅσον καὶ διὰ τὰ ἐν ταῖς ἀμάξαις. Ἐγγράψα τὰς πληροφορίας ταύτας ὑπαγορεύοντος τοῦ στρατάρχου Κανροβέρ καὶ τοῦ στρατάρχου Φροσσάρ, καὶ μετεβίβασα αὐτὰς τῷ στρατάρχῃ Βαζαῖν κατὰ λέξιν.

Εἰδικὸς ἐπίτροπος. Τὸ θῶν σῶμα ἐγίνωσκε καλῶς, ὅτι ἡ ἀμαξοπομπὴ αὐτοῦ ἦτο ἐπὶ τοῦ ὄροπέδιου;

Μάρτυς. Ὁ στρατηγὸς Φροσσάρ μοι εἶπεν, ὅτι ἐπερίμενε τὴν ἀμαξοπομπὴν ταύτην ἀπὸ τοῦ Μέρς.

Πρόεδρος. Εἶναι βέβαιον ὅτι ἡ ἀμαξοπομπὴ ἦτο ἐπὶ τῶν ὄροπέδιων, ἀλλ' ἦτο ἀπομεινωμένη ἀπὸ τοῦ σώματος αὐτῆς, καὶ ὁ στρατηγὸς Φροσσάρ ἠγνόει ἀναμφιβόλως τὴν τοιαύτην αὐτῆς γειννάσιν.

Στρατάρχης Βαζαίν. Ἔδωκα διαταγὰς, ὅπως γενῆ ἀμέσως διανομὴ τροφίμων, ἀλλ' ἐπῆλθεν ἐν τῷ μεταξύ ἡ ἐπίθεσις καὶ τὴν παρεμπόδισα. Αἱ διαταγαί, ἃς εἶχον δώσει τὴν 13ην αὐγ., κακῶς ἐξεπληρώθησαν.

ΔΥΠΛΕΣΣΙΣ (Eugène Duplessis), 58 ἐτῶν,

ἀντιστράτηγος.

Δασώ. Τὴν 12ην αὐγ. ὁ στρατηγὸς δὲν συνήντησε τὸν στρατάρχην Βαζαίν, ἐνῷ ἐπεδιώρθου τὴν θέσιν τῶν στρατευμάτων, καὶ ὁ στρατάρχης δὲν τῷ ὠμίλησε;

Στρατηγὸς Δυπλεσσίς. Τὴν 12ην ἡ ταξιαρχία μου ἦτο τοποθετημένη ἐπὶ τῆς Μονβοά (Montbois), ὁπότε, κατὰ τὴν 4ην ὥραν, ὁ στρατάρχης ἐπαρουσιάσθη καὶ δὲν εὗρε τὴν θέσιν καλὴν. Μὲ ἔκαμε νὰ ἀποσυρθῶ ἐπὶ δύο χιλιόμετρα ὀπίσω, πρὸς τὴν φάραγγα τῆς Λωβαλλιέρ (Lauvallière). Εἰς τὴν περίστασιν ταύτην μοι εἶπεν, ὅτι κίνησις τις ἦτο τόσῳ μᾶλλον κατεπεύγουσα, καθόσον μέγας πληθυσμὸς Γερμανῶν ἐπαρουσιάζετό μοι.

ΜΑΡΚΕΣΙΟΣ ΔΕ ΦΟΡΤΟΝ (Henri marquis de Forton),

ἀντιστράτηγος.

Δασώ. Ὁ κ. στρατηγὸς Φορτὼν συνῆψε μάχην τὴν 15ην αὐγ. εἰς Πυξιέ (Puxieux). Τίνος ἔνεκα ἀφῆκε τὴν Μάρς-λα-Τούρ;

Στρατηγὸς Φορτὼν. Ἀναχωρήσας ἀπὸ Γραβελόττης τὴν πρωίαν τῆς 15ης αὐγ. διευθύνθη, συμφώνως μὲ τὰς διαταγὰς, ἃς εἶχον λάβει, ἐπὶ τὴν Μάρς-λα-Τούρ, ἔνθα ὠφείλον νὰ διέλθω τὴν νύκτα τῆς 15 πρὸς τὴν 16ην. Ἐν τῇ πορείᾳ ταύτῃ προεπορεύετό μοι μία ἕλη τοῦ 1ου τῶν δραγόνων, ἣτις ἀπέτελει τὴν ἐμπροσθοφυλακὴν, ἐπλαγιοφυλαττόμενη δὲ ἀριστερὰ ὑπὸ μιᾶς ἕλης τοῦ 9ου τῶν δραγόνων, ἐνῷ

ταυτοχρόνως δεξιὰ συνεκινῶνουν μετὰ τῆς μεραρχίας Βαράιλ, ἣτις ἠκολούθει τὴν ὁδὸν τῆς Κονφλάν.

Τὸ πρωί, νυκτὸς ἔτι οὔσης, ἐβεβαιώθη, ὅτι δυνάμεις ἐχθρικοὶ ἀρκούντως πολυάριθμοι εὗρισκοντο συσσωρευμένοι ἀριστερὰ τῆς Μάρς-λα-Τούρ. Ἐν τούτοις, ὅπως ἀσφαλέστερον κρίνω περὶ τῆς ἀριθμητικῆς δυνάμεως τῶν στρατευμάτων τούτων, ἀπέσπασα πρὸς κατοπτεῦσιν κατὰ τὸ μέρος τοῦτο τὴν ταξιαρχίαν τῶν δραγόνων ὀλόκληρον, ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ πρίγκηπος Μυράτ.

Ὁ στρατηγὸς οὗτος δὲν εἶχεν εἰσεῖτι ἐνταμίωσει τὴν φάλαγγά μου, ὅτε διῆλθον ἐγὼ τὴν Μάρς-λα-Τούρ ἐπὶ κεφαλῆς τῆς τῶν θωρακοφόρων ταξιαρχίας μου, παρακολουθουμένης ὑπὸ τοῦ πυροβολικοῦ μου. Διεθέμην τότε καὶ τὴν μὲν καὶ τὴν δὲ ὡς ἐπὶ μάχῃ, καὶ ἀριστερὰ τοῦ χωρίου περιέμενον τὴν ἐπάνοδον τῆς κατοπτεύσεως.

Ὀλίγον ἔπειτα μοι ἀναφέρεν αὐτὴ ὅτι συνήντησε πολλὰς ἕλας θωρακοφόρων καὶ οὐλάνων ὑποστηριζομένας ὑπὸ τοῦ πυροβολικοῦ, ὅτι τὸ χωρίον Πυξιέ ἐκενώθη κατὰ τὴν προσέγγισιν αὐτῆς, καὶ ὅτι ἀφοῦ αὐτὴ τὸ διῆλθεν, εὗρε τὰ δάση, ἐμπρὸς, κατεχόμενα ὑπὸ πυροβολικοῦ καὶ ἀρκούντως πολλοῦ πεζικοῦ.

Ἡδυνήθη νὰ πεισθῶ ἐντὸς ὀλίγου περὶ τῆς ἀκριθείας τῶν πληροφοριῶν τούτων, διότι ὁ πρίγκηψ Μυράτ παρηκολουθήθη ἐν τῇ ὑποχωρήσει, ἣν ἔκαμεν, ὅπως ἔλθῃ παρὰ τῇ μεραρχίᾳ, ὑπὸ τῶν ἐχθρικῶν στρατευμάτων, ἅτινα κατώπτεισε, καὶ ἅτινα κατεῖχον ἤδη τὴν κορυφὴν, ἣτις ὑψοῦται πέραν τοῦ Πυξιέ, καὶ ἣτις δεσπόζει τῆς Μάρς-λα-Τούρ.

Ταυτοχρόνως τὸ πρωσσικὸν πυροβολικὸν ἤρχετο τοῦ πυρός, εἰς ὃ ἀπῆντησα διὰ τῶν κανονοσταχιῶν μου, ἐνῷ τὰ τέσσαρα συντάγματα τῆς ἐμῆς μεραρχίας, ἀποκρυπτόμενα ὀπισθεν πτυχῆς τοῦ ἐδάφους, ἔμενον προφυλαττόμενα ἀπὸ τῶν βλημάτων.

Περὶ τὸ τέλος τοῦ ἀγῶνος τούτου τοῦ πυροβολικοῦ, ὅστις διήρκεσε περὶ τὴν μίαν ὥραν, ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐκ μέρους ἡμῶν ἀπωλείας, ἡ μεραρχία τῶν κυνηγῶν τῆς Ἀφρικῆς τοῦ στρατηγοῦ Βαράιλ, δὲν ἀμέσως εἶχον εἰδοποιήσει, καὶ ἣτις ἄλλως ἀφ' ἐαυτῆς ἐβάδιε πρὸς τὸν κανονοβολισμόν, εἶχε δεῖξει τὴν κεφαλὴν τῆς φάλαγγος αὐτῆς ἀνωθι τῆς Μάρς-λα-Τούρ. Ἡ μεραρχία τοῦ ἵππικοῦ τοῦ θῶν σώματος στρατοῦ εἶχεν ὡσαύτως προχωρήσει ὀλίγον, καὶ ἐφάνη ἐπὶ τῆς κορυφῆς, μετὰ τῶν

χωρίων Βιομβίλλης και 'Ρεζομβίλλης, εἰς τὴν διασταύρωσιν τῶν ἐκεῖ διερχομένων ὁδῶν.

Ὁ κ. στρατηγὸς, ἀρχηγὸς τοῦ 2ου σώματος στρατοῦ, προπορευθεὶς αὐτοπροσώπως ἔμπροσθεν τῆς ἰππικῆς αὐτοῦ μεραρχίας, καὶ ἠδυνήθη νὰ τὸν πληροφορήσῃ περὶ τῶν κινήματων, ἵνα παρετήρησα, καὶ τὸν ἐβεβαίουν ὅτι τὰ ὑψώματα ὡς καὶ τὰ δάση τοῦ Πυξὲ ἐπληροῦντο πρωσιῶν στρατευμάτων.

Τότε, κρίνων τὴν θέσιν τῆς Μὰρς-λα-Τοῦρ λίαν δεσποζομένην καὶ λίαν δύσκολον νὰ κρατηθῆ ὑπὸ μόνου τοῦ ἰππικοῦ, ὁ κ. στρατηγὸς Φροσσάρ ἐνέκρινε τὴν γνώμην, ἣν εἶχον ἐκφράσει, νὰ ἀποσυρθῶ εἰς Βιομβίλλην.

Κατὰ τὴν πρώτην ὥραν μετὰ τὴν μεσημβρίαν, ἀφοῦ διέταξα καὶ ἔπιον καὶ ἀνεπαύθησαν ὀλίγον οἱ ἵπποι μου, ἠρξάμην πράγματι τὴν ἐπὶ τὸ χωρίον τοῦτο (Βιομβίλλην) κινήσιν μου, ἔνθα καὶ ἐνεκατέστην.

ΛΕΦΟΡ (Lefort), ἰατροχειρουργὸς ἐν τῷ νοσοκομείῳ τῆς Λαριβοαζιέρ (Lariboisière).

Λασσώ. Τὴν 17ην, πρωίαν, ὁ ἱατρὸς εὕρισκετο εἰς τὴν ἔπαυλιν τοῦ Ἁγίου Οὐδέρτου (Saint-Hubert). Δὲν παρετήρησε πολυαριθμότητα ἐχθρῶν σωρείας, αἵτινες διέβαινον τὸν Μοζέλλαν καὶ ἐφέροντο ἐπὶ τὴν Γόρζην (Gorze);

Ἄ π. Ναί, ἔβλεπον αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ ὕψους τοῦ ὄροπεδίου τῆς Ρόζερίλλης.

Ἐ ρ. Ποία ὥρα ἦτο; — Ἄ π. Τρίτη καὶ ἡμίσεια.

ΜΟΝΤΑΡΔΥ (Montardy), στρατηγός.

Πάντοτε ὑπωπευόμεν ὅτι ὁ ἐχθρὸς διεβίβαζε τὰ στρατευμάτα του τὸ ἐν ὄπισθεν τοῦ ἄλλου διὰ τῆς Νοβεάν. Πειπεισμένος ὡσαύτως ὅτι ὁ ἐχθρὸς ἔμελλε νὰ ποιήσῃ χρῆσιν τῶν δασῶν, ἔψευσα δύο Ἰλας ὅπως τὰ ἐπιβλέπωσι, μέχρις οὗ ἔλθον τὸ περικλινὸν ἀντικαταστήσῃ ἡμᾶς. Ὁ ἐχθρὸς δὲν ἠδύνατο νὰ ἔλθῃ διὰ τῶν φαράγγων τῆς Γόρζης, δὲν ἠδύνατο νὰ ἔλθῃ εἰμὴ διὰ τῆς Νοβεάν.

Τὸ ἑσπέρας εἴμεθα ἐν παρατάξει μάχης εἰς Ῥεζομβίλλην. Ἐῶμεν διερχόμενα πολλὰ στρατεύματα ἐν ἀταξίᾳ, ἦσαν δὲ τόσοι ἀριθμοί, ὡς εἰπεῖν, ὅσοι καὶ ἄνδρες. Ὅλιγον τι ἔπειτα ἠρξάμεθα τοῦ προσκλητη-

Στρατηγὸς Πουρσέ, ἐπίτροπος τῆς κυβερνήσεως. Ζητῶ νὰ θέσῃ παρατήρησιν τινα. Πρὶν ἢ ἐγκαταλίπωμεν τὰς ἀκροάσεις τὰς ἀφορώσας τὰς πράξεις, τὰς ἀποδοδιόμενας τῷ στρατάρχει Βαζαῖν, πρὸ τῆς 12ης αὐγ. 1870, ὀφείλομεν νὰ παρατηρήσωμεν πρὸς τὸ συμβούλιον, ὅτι τὸ ὀριστικὸν γράμμα τῆς πρὸς ἀνάκρισιν διαταγῆς, ὡς καὶ ἐκεῖνο τῆς εἰς δικὴν παραπομπῆς, περιώρισαν τὴν κατηγορίαν, τὴν κατὰ τοῦ στρατάρχου φερομένην, εἰς τὴν ἐκτίμησιν τῆς διαγωγῆς αὐτοῦ ὡς ἀρχιστρατήγου τοῦ στρατοῦ τοῦ Ῥήνου. Δὲν ἔχομεν λοιπὸν νὰ ἐξετάσωμεν, ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς κατηγορίας ταύτης, τὰς πράξεις αὐτοῦ τὰς προγενεστέρας τῆς 12ης αὐγ., ἡμέρας καθ' ἣν περιεβλήθη τὴν ἀρχηγίαν ταύτην.

Τὸ ἀνελεῖν πέραν τούτου εἶναι ἴσον τῷ ὑπερηθῆσαι τὰ ὄρια, ἅτινα ἐχαράχθησαν ἡμῖν ὑπὸ τοῦ νόμου.

Πράγματι ὁ κώδιξ τῆς στρατιωτικῆς δικαιοσύνης διαγράφει ὀριστικῶς, ὅτι οὐδεμία καταδίωξις δύναται νὰ ἐνεργηθῆ ἐνώπιον τῶν στρατοδικείων ἄνευ διαταγῆς πρὸς ἀνάκρισιν.

Τὸ ἄρθρον 99ον τοῦ κώδικος τούτου καθιεροῖ τὴν ἀρχὴν ταύτην καὶ ὀρίζει τὸ ὄριον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὀφείλει νὰ περικλείηται ἡ ἐνέργεια τῶν ὑπαλλήλων τοῦ δικαστηρίου.

Τὸ ἄρθρον τοῦτο ἔχει οὕτω:

Ἡ καταδίωξις τῶν κακούργημάτων καὶ πλημμελημάτων δὲν δύναται νὰ λάβῃ χώραν, ἐπὶ ποινῇ ἀκυρότητος, εἰμὴ ἐπὶ τῇ βάσει διαταγῆς πρὸς ἀνάκρισιν, ἐκδοθείσης ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ διοικητοῦ τῆς μεραρχίας, εἴτε αὐταπαγγέλτως, εἴτε συνεπιεία τῶν ἐκθέσεων, πράξεων ἢ πρωτοκόλλων, κατεστρωμένων συμφώνως πρὸς τὰ προηγούμενα ἄρθρα.

Ἡ πρὸς ἀνάκρισιν διαταγὴ ἐκδίδεται ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ τοῦ πολέμου, ἐὰν ὁ κατηγορούμενος ᾖναι συνταγματάρχης, στρατηγὸς ἢ στρατάρχης τῆς Γαλλίας.

Ἄλλ' ἢ πρὸς ἀνάκρισιν διαταγὴ, ἢ δοθείσα ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ τοῦ πολέμου κατὰ τοῦ στρατάρχου Βαζαῖν, κατόπιν τῆς ἐκθέσεως τοῦ ἀνακριτικοῦ συμβουλίου, ἐκφράζεται οὕτω

Ἄ ὁ ὑπουργὸς τοῦ πολέμου

Ἰδὼν τὰ ἄρθρα 99 καὶ 100 τοῦ στρατιωτικοῦ ποινικοῦ κώδικος.

Ἐπειδὴ προκύπτει ἀπὸ τῆς γνωματεύσεως τοῦ ἀνακριτικοῦ συμβουλίου τοῦ ἐπ' αὐτῷ τοῦτ' αὐσταθέντος, ὅτι ὁ στρατάρχης Βαζαῖν

ἐπὶνέγκει τὴν ἀπώλειαν στρατοῦ 150,000 ἀνδρῶν καὶ τοῦ φρουρίου τοῦ Μάτσι· ἔτι ἡ εὐθύνη ἐπ' αὐτοῦ πίπτει ὀλόκληρος, καὶ ὅτι, ὡς ἀρχιστρατηγός, δὲν ἔπραξε πᾶν τὸ ἐπιβαλλόμενον αὐτῷ ὑπὸ τοῦ καθήκοντος καὶ τῆς τιμῆς.

Ἐπειδὴ, συνεπῶς, ἡ παρ' αὐτοῦ ὑπογραφεῖσα σύμβασις παραδόσεως ἀποτελεῖ τὰ ἐγκλήματα τὰ προβλεπόμενα ὑπὸ τῶν ἄρθρων 209 καὶ 210 τοῦ στρατιωτικοῦ ποινικοῦ κώδικος.

Διατάσσει ὅπως ἐνεργηθῆ, κατ' αὐτοῦ, ἀνάκρισις ὑπὸ τοῦ εἰδικοῦ πρὸς τοῦτο ὀνομασθέντος εἰσηγητοῦ τοῦ 1ου στρατοδικείου, κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ 12 ἄρθρου τοῦ ἐν λόγῳ στρατιωτικοῦ ποινικοῦ κώδικος.

Ἐπιφορτίζει τὸν ἐπίτροπον τῆς κυβερνήσεως ν' ἀσφαλίσῃ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς παρούσης πρὸς ἀνάκρισιν διαταγῆς.

Ἐγένετο ἐν Βερσαλλίαις, τὴν 7 Μαΐου 1872.

(Ἵπογρ.)

Στρατηγός Δὲ-Σισσέϋ.

Ἀπὸ τῆς πρὸς ἀνάκρισιν διαταγῆς ταύτης προκύπτει, ὡς ἐπίσης ἀπὸ τῆς διαταγῆς πρὸς παραπομπὴν εἰς δίκην, ἥτις ἐπαναλαμβάνει τὰς κυριώδεις διατάξεις ἐκείνης καὶ ἧς τινος τὸ συμβούλιον ἤκουσε τὴν ἀνάγνωσιν, ὅτι ὁ στρατάρχης Βαζαῖν δὲν προσκαλεῖται ν' ἀποκριθῆ ἐνώπιόν τῆς δικαιοσύνης εἰμὴ ἐπὶ γεγονότων τελεσθέντων, ὡς ἀρχιστράτηγός τοῦ στρατοῦ τοῦ Ῥήνου.

Συνεπῶς καὶ ὅπως συμμορφωθῶμεν πρὸς τὰς διατάξεις τῶν ἄρθρων 99, 100, 108 καὶ 109 τοῦ ἐν λόγῳ στρατιωτικοῦ ποινικοῦ κώδικος, κηρύττομεν πρὸς τε τὸ δικαστήριον καὶ πρὸς τὴν ὑπεράσπισιν ὅτι ἡ κατηγορία δὲν μέλλει νὰ ὑποστηρίξῃ τὰ ἐπιβαρύνοντα τὸν στρατάρχην Βαζαῖν, εἰμὴ καθόσον ἀφορᾷ τὰ γεγονότα τὰ τελεσθέντα παρὰ τοῦ στρατάρχου ἀπὸ τῆς παραλαβῆς τῆς ἀρχιστρατηγίας τοῦ στρατοῦ τοῦ Ῥήνου, ἧτοι ἀπὸ τῆς 12ης αὐγούστου 1870.

Πρόεδρος. Δὲν εἶναι πρότασις;

Ἐπίτροπος τῆς κυβερνήσεως. Εἶναι ἀπλὴ διακήρυξις. Ἡ κατηγορία δὲν μέλλει ν' ἀσχοληθῆ ἐπὶ γεγονότων, ἅτινα εἶναι ξένα τῆς διαταγῆς πρὸς παραπομπὴν εἰς δίκην, ἧτοι ἅτινα ἀνέρχονται εἰς ἡμερομηνίαν προγενεστέραν τῆς 12ης αὐγούστου.

Διασώ. Δυσκολεύομαι κάπως νὰ ἐξηγήσω εἰς ἑμαυτὸν τὰς ὑπὸ τοῦ κ. ἐπιτρόπου τῆς κυβερνήσεως παρουσιαζόμενας παρατηρήσεις, ὅς τις, φρονῶ, συγχίζει τὰ πράγματα. Ἡ κατηγορία περιορισθήσεται ὑπ' αὐ-

τοῦ ὡς μέλλει νὰ θεωρήσῃ καθήκον αὐτοῦ νὰ τὰ πράξῃ, ὡς μέλλει νὰ ὑπαγορεύσῃ αὐτῷ ἡ συνείδησις αὐτοῦ. Θέλει διατηρήσει τὰς αἰτιάσεις, ἅς θέλει νομίσῃ ὅτι ὀφείλει νὰ διατηρήσῃ κατὰ τοῦ κ. στρατάρχου Βαζαῖν· ἀλλὰ, ἐν τῷ ἀριθμῷ τῶν ἄρθρων τῶν μνημονευθέντων ὑπὸ τοῦ κ. ἐπιτρόπου τῆς κυβερνήσεως ὑπάρχει ἐν, τὸ ἄρθρον 321 τοῦ κώδικος τῆς ποινικῆς ἀνακρίσεως, ὅπερ λέγει ρητῶς ὅτι ὁ κατηγορούμενος ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ προσαγάγῃ μάρτυρας ἐπὶ πάντων τῶν γεγονότων, ἅτινα διήγειρεν ἡ κατηγορία, ὡς ἐπίσης ἐπὶ τῶν σημείων ἅτινα δύνανται νὰ ἐνδιαφέρωσι τὴν τιμὴν του καὶ τὴν ὑπόληψιν αὐτοῦ.

Καταλαμβάνω ὅτι ἡ μάχη τῆς Φορδὰχ δὲν περιλαμβάνεται μεταξὺ τῶν γεγονότων τῆς κατηγορίας· ἀλλ', ἀφοῦ τ' ἀποτελέσματα ἕκαμιον νὰ κριθῶσιν ἐπὶ τοσοῦτον αὐστηρῶς αἰ πρὸς ταύτην σχετιζόμενα πράξεις, εἶναι δυνατόν εἰς τὸν κ. στρατάρχην Βαζαῖν ν' ἀπόσχη τοῦ ν' ἀκροασθῶσι μαρτυρίας φύσεως διαφωτισούσης τὸ συμβούλιον ἐπὶ τῆς διαγωγῆς αὐτοῦ ὑπὸ τὴν ἐποψὴν τῆς τιμῆς του κατὰ τὰς περιστάσεις, αἵτινες ἀναφέρονται εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην;

Ἐπίτροπος τῆς κυβερνήσεως. Λυπούμαι ὅτι ὁ κ. ὑπεράσπιστής δὲν ἐνόησε τὴν παρ' ἐμοῦ παρουσιασθεῖσαν παρατήρησιν. Δὲν ἀνθίσταμαι εἰς τὴν ἀκρόασιν τῶν μαρτύρων. Ἐτοιμός εἰμι ν' ἀκούσω αὐτοὺς, σεβόμενος τὰ αἰσθήματα, ἅτινα ἔφερον ὑμᾶς εἰς τὸ νὰ προσκαλέσητε τούτους, ἀλλ' ἐνόμισα καθήκόν μου νὰ διακηρύξω ὅτι θέλω μείνει ἀπολύτως ξένος εἰς τὴν συζήτησιν, ἣν ἡ μαρτυρία αὐτῶν δυνατόν νὰ γεννήσῃ.

Πρόεδρος. Ἄνωφελὴς ἡ παράτασις τῆς συζήτησεως.

Δὲν κατετέθη πρότασις. Τὸ συμβούλιον ἤκουσε τὴν διακήρυξιν τοῦ κ. ἐπιτρόπου τῆς κυβερνήσεως καὶ τὰς παρατηρήσεις τοῦ κυρίου ὑπεράσπιστοῦ.

Εἶναι προφανές, ὅτι, ἐὰν διεγερθῆ, κατὰ τὴν ἀκρόασιν, συζήτησις τις ἐπὶ τῶν γεγονότων, ἅτινα εἶναι ξένα τῆς ὑποθέσεως, ἡ συζήτησις αὕτη δὲν ὑποχρεοῖ τὸν δημόσιον κατήγορον νὰ ὑποστηρίξῃ κατηγορίας προκυπούσας ἀπὸ τῶν γεγονότων τούτων, ἅτινα δὲν ἔξαρτῶνται ἐκ τῆς διαταγῆς τῆς εἰς δίκην εἰσαγωγῆς.

Ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἡ σειρά τῶν γεγονότων τῶν ἐνοχοποιούντων δυνάμει τῆς διαταγῆς τῆς εἰς δίκην εἰσαγωγῆς ἄρχεται ἀπὸ τῆς ἡμερομηνίας, ἣν ὑπονοουμένως ὀρίζει ἡ ἐν λόγῳ διαταγή, δηλαδὴ ἀπὸ τῆς

42ης αὐγούστου 1870, ἡμερομηνίας τοῦ διορισμοῦ τοῦ κ. στρατάρχου Βαζαίν εἰς τὴν ἀρχιστρατηγίαν τοῦ στρατοῦ τοῦ Ῥήνου, καὶ ἀπολήγει εἰς τὴν ὑπονοουμένης ὠρισμένην ἡμερομηνίαν, διὰ τῆς αὐτῆς διαταγῆς, τὴν 28ην ὁκτωβρίου 1870.

Ὡς πρὸς τοῦτο, εἰμὶ πληρέστατα σύμφωνος μετὰ τοῦ κ. εἰδικοῦ τῆς κυβερνήσεως ἐπιτρόπου. Ἄλλ' οὐχ ἤττον προφανές εἶναι ὅτι τὸ ἄρθρον 321 τοῦ κώδικος τῆς ποινικῆς ἀνακρίσεως μοι παραγγέλλει ν' ἀφήσω ν' ἀκουσθῶσιν αἱ μαρτυρίαι, αἵτινες δύνανται νὰ ἐνδιαφέρωσι τὴν τιμὴν καὶ τὴν ὑπόληψιν τοῦ κατηγορουμένου.

Δὲν ἔχω μῆτε τὴν ἀξίωσιν μῆτε τὴν ἐπιθυμίαν νὰ τῷ ἀφαιρέσω τὰ πλεονεκτήματα τῶν διατάξεων τοῦ ἄρθρου τούτου. Ὁ νόμος δὲν ἀπαγορεύει μῆτε τοῖς δικασταῖς μῆτε τῇ δημοσίᾳ κατηγορίᾳ νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὰς ἀκροάσεις ταύτας. Βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι αἱ ἀκροάσεις αὗται δέον ἐπίσης νὰ περιορίζωνται ἐντὸς τῶν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ νόμου θεσμιμένων κανόνων. Τούτων λεχθέντων μέλλομεν νὰ προβῶμεν εἰς τὴν τῶν μαρτύρων ἀκρόασιν.

Λ α σ σ ῶ. Ὁ μάρτυς ἦτο ὑπαρχηγὸς εἰς τὸ ἐπιτελεῖον τοῦ στρατηγοῦ Μανέτ (1). Ἐπεθύμουν, κ. πρόεδρε, ὅπως εὐαρεστηθῇ ὁ μάρτυς καὶ εἴπῃ ἡμῖν, ἐάν, ὅτε τὰ ἔγγραφα τοῦ στρατηγοῦ Φροσσάρ ἀφικνοῦντο εἰς Ἄγιον Αὐδὸλδον, δὲν ἔσπευσαν νὰ δώσωσι διαταγὰς εἰς ἀπόκρισιν τῶν διὰ τῶν ἐγγράφων τούτων αἰτουμένων ὁδηγιῶν.

Ἄ π. Κατὰ τὴν ἕην.....

Ἐρ. Πρόκειται περὶ τῆς 6ης αὐγούστου, ἡμέρας τῆς μάχης τῆς Φορβάχ.

Ἄ π. Τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἤμην ὑπαρχηγὸς τοῦ ἐπιτελείου ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ στρατηγοῦ Μανέτ ἠγγούον τότε ὅτι τὸ 2ον σῶμα ὑπῆρχεν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ στρατάρχου Βαζαίν.

Ἐρ. Ὅτε ἤρχοντο ἔγγραφα τοῦ στρατηγοῦ Φροσσάρ αἰτούμενα συνδρομὴν, ἐπέμποντο διαταγαί;

Ἄ π. Οὐδὲν ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ἐνθυμοῦμαι. Γινώσκω ὅτι ὑπῆρχε τηλεγράφος εἰς Ἄγιον Αὐδὸλδον, ἀλλ' οὐδέποτε ἔσχον τηλεγρα-

(1) Manet, ἦτο ἀρχηγὸς τοῦ ἐπιτελείου τοῦ στρατάρχου Βαζαίν πρὶν ἢ ὀνομασθῆ ὡς ἀρχιστρατηγός, ἦτο ἐφ' ὅσον ἦτο ἀρχηγὸς τοῦ 2ου, 3ου καὶ 4ου σώματος στρατοῦ.

φήματα ἐν ταῖς χερσὶ μου. Δὲν γινώσκω ἐάν ὁ τηλεγράφος ἀνταπεκρίνετο μὲ τὴν Μαρεινθάλ.

ΜΟΝΔΩΔΩΝ (de Mondaudon), 55 ἐτῶν, ἀντιστράτηγος.

Ἐρ. Εἰς ποίαν κατάστασιν ἦθε τὴν 6ην αὐγούστου καθ' ἣν σιγμὴν ἐτέθητε εἰς πορείαν καὶ ποία ὥρα ἦτο;

Ἄ π. Τὴν 6ην αὐγούστου, τὸ ἑσπέρας, ἔλαβον τὴν διαταγὴν νὰ πορευθῶ εἰς Σαρρέγουσεμίνην περὶ τὴν 6ην ὥραν. Μόλις φθάσας, εἶδοποιήθη ὅτι ἔμελλον νὰ προσβληθῶ. Ἐκράτησα ἐπὶ τῶν ὅπλων τοῦ στρατιώτου μου ἐφ' ὅλην τὴν νύκτα. Τὴν πρωίαν τῆς 6ης ἐνήργησα κατόπτεισιν καὶ εἰδοποίησα τὸν στρατάρχην περὶ τῶν συμβαινόντων. Τὸν ἐτήρουν ἐν γνώσει ἀπὸ ὥρας εἰς ὥραν. Μετὰ τὴν μεσημβρίαν ἔγγραφον τοῦ γενικοῦ ἀρχηγείου μ' ἐπληροφόρησεν, ὅτι ὁ στρατηγὸς Φροσσάρ προσελήθη εἰς Φορβάχ.

Περὶ τὴν 7ην ὥραν μ. μ. ἕτερον ἔγγραφον μὲ διέταξε νὰ βαδίσω πρὸς τὴν Φορβάχ, ἐν διευθύνσει, ἔθθα ἀφίχθην περὶ τὴν 7ην ὥραν τῆς ἑσπέρας. Ἦκουσα τὸ πυροβόλον καὶ ἐβάδισα πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ 2ου σώματος. Ὅτε ἀφικόμεν, οὐδεὶς ἦτο πλέον ἐκεῖ, μῆτε κανονοβολισμός, μῆτε τουφεκισμός. Ἐλαβον τότε διαταγὴν ν' ἀποσυρθῶ εἰς Μαρεινθάλ.

Ἐρ. Τὴν 16ην αὐγούστου ποία ἦτο ἡ στάσις τῆς μάχης περὶ τὴν μεσημβρίαν;

Ἄ π. Εἶχον πεμφθῆ παρὰ τοῦ στρατάρχου πρὸς τὴν Ἄρς, ὅτε ἔμαθον ὅτι οἱ Πρώσοι ἔλαβον ἄλλην διευθύνσιν. Ἠτησάμην νέας διαταγὰς, ὁ δὲ στρατάρχης μοι ἔπεμψεν ἄλλο δρομολόγιον. Συνήντησα τὸν ἐχθρὸν, ὃν ἀπώθησα καὶ κατηυλίσθημεν ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης. Ἐπὶ δύο χιλιόμετρα πρόσω οὐδὲ εἰς Πρώσσοις εὐρίσκατο ἀπέναντι ἡμῶν.

ΔΕ ΚΑΣΤΑΓΝΥ (Arman-Alexandre de Castagny),

65 ἐτῶν, ἀντιστράτηγος ἐν ἐφεδρείᾳ.

Κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς μάχης τῆς Φορβάχ ὁ στρατάρχης μοι εἶπε νὰ τεθῶ εἰς τὴν διάθεσιν τῶν στρατηγῶν, ὅτινες ἦσαν ἐν πρώτῃ γραμμῇ, καθ' ἣν περιπτώσιν ἤθελον τῷ ζητήσῃ συνδρομὴν.

Ἐρ. Ποίας διατάξεις ἐλάβετε τὴν πρωίαν τῆς 6ης αὐγούστου;

Ἄ π. Αἱ διατάξεις μου δὲν ἦσαν πολὺ καλά. Τὴν πρωίαν συνεχά-λεσα τοὺς ἀξιωματικούς μου, καὶ ὡς εὐρισκόμεθα συνηθροισμένοι ἐν

τινι πεδίῳ ἠκούσαμεν ἰσχυρὸν κανονοβολισμὸν ἐμπρὸς ἡμῶν. Δέγων κανονοβολισμὸν ἀπατῶμαι, διότι δὲν ἤμεθα σύμφωνοι· καὶ ἐγὼ αὐτὸς μεταξὺ ἄλλων ἐφρόνουں ὅτι ἦτο καταγίς. Εἶπον τῷ ὑπασπιστῇ μου. «Υπάγετε ὅσον μακρύτερα, καὶ ἔλθετε νὰ μοὶ εἰπῆτε τὸ συμβαίνον». Ὁ κανονοβολισμὸς ἐπαύσατο· ἐλέγετο ὅτι ὁ στρατηγὸς Φροσσάρ ἦτο νικητῆς. Ἐπεμψα ἀξιωματικούς ν' ἀναζητήσωσι πληροφορίας, με διαταγὴν νὰ μοὶ ἀναφέρωσιν ὅ,τι μάθωσιν. Οἱ ἀξιωματικοὶ οὗτοι μοὶ ἀνέφερον ὅτι ὁ στρατηγὸς Φροσσάρ ἦτο εἰς ὑποχώρησιν πρὸς τὴν Σαρρετουεμίην.

Ἐρ. Δὲν ἐδέχθητε, τὴν ἡμέραν ἐκείνην, τὸν λοχαγὸν Λοκμαρίαν;

Ἄ π. Ναί. Ἦλθε καὶ μ' ἔφερε διαταγὴν πορείας. Ὁλόκληρος ἡ μεραρχία μου διετέλει ἐπὶ τινος οὐδοῦ ἐπιτόμου· ἔλαβον τὴν παραγγελίαν νὰ καθέξω τὰ ὑψώματα. Ἡ ἀλλαγὴ αὕτη τῆς θέσεως ἦτο δύσκολος περὶ τὴν ἐκτέλεσιν, καὶ ἀπεκρίθην ὅτι ἐμελλον νὰ ἴδω τί ἠδυνάμην νὰ πράξω, ὅπως ἐκπληρώσω, συμβιβάζων αὐτὰς τὰς διαταγὰς, ἃς προηγουμένως εἶχον λάβει καὶ τὰς ἤδη ἀφικνουμένας μοι.

ΒΕΚΑ (Joseph Becat), 34 ἐτῶν, λοχαγὸς τῶν ἐπιτελῶν.

[Ὁ μάρτυς οὗτος κατατίθηεν ἀπαρράλλακτως ὡς ὁ προηγούμενος].

Δ α σ σ ῶ. Ὁ κ. λοχαγὸς Βέκα ἔλαβε δύο ἐπιστολάς κατὰ τὴν νύκτα τῆς ὄης πρὸς τὴν θην καὶ ἐκείνην τῆς θης πρὸς τὴν 7ην αὐγούστου.

[Ὁ μάρτυς κατατίθησι τὰ περὶ τῆς ἐντολῆς, ἣν τῷ ἔδωκεν ὁ στρατηγὸς Κασταγνὺ διὰ τινὰ κατασκόπευσιν τοῦ ἰππικοῦ, τὸ ἑσπέρας τῆς θης αὐγούστου, πρὸς Καλδενθόρν. Ὅτε ἀφίχθη ἐκεῖ, δὲν ἠκούετο πλέον τὸ πυροβόλον. Ὁ κ. στρατηγὸς Κασταγνὺ ἔπεμψε νὰ εἰδοποιήσῃ τὸν κ. στρατηγὸν Φροσσάρ.

Ὁ μάρτυς διηγείται κατόπιν τὰ ἐπιστάδια τῆς ὑποχωρήσεως τῆς Φορδάχ εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν μεραρχίαν Κασταγνὺ καὶ τὴν ἐπὶ τὴν Μαρεινθάλ ὑποχώρησιν. Διακηρύττει ὅτι ὁ στρατηγὸς Φροσσάρ οὐδεμίαν ἠτήσατο συνδρομὴν τοῦ στρατάρχου Βαζαίν, ἀλλ' ὅτι οὗτος ἔθετο πλείστας μεραρχίας εἰς τὴν διάθεσιν αὐτοῦ].

ΜΕΤΜΑΝ (Jean-Louis-Metmann), 59 ἐτῶν, ἀντιστράτηγος.

Τὴν 6ην αὐγ., περὶ τὴν ἡμίσειαν μετὰ μεσημβρίαν, μετέβην, διαταγῇ τοῦ στρατάρχου, εἰς Μαρεινθάλ. Κατὰ τὴν 11 1/4 ὁ λοχαγὸς

Λοκμαρία μοὶ ἔφερε τὴν διαταγὴν νὰ πορευθῶ ἀπὸ Μαρεινθάλ εἰς Βενιγγ, ὅπως ἐπιτηρήσω τὴν διέξοδον τῆς Μερλεδέχ, ἀφιέμενος μέρος τῶν στρατευμάτων μου εἰς Μαχερὲν, δεξιὰ τοῦ Ἁγίου Αὐδόλδου. Περὶ τὴν 3 1/2 ὁ στρατηγὸς Φροσσάρ μοὶ εἶπε νὰ μεταβῶ καὶ τὸν εὐρω. Μετέβην ἐκεῖ, καίτοι μὴ ἔχων διαταγὴν νὰ τεθῶ εἰς τὴν διάθεσίν του.

ΛΟΚΜΑΡΙΑ (Etienne de Locmaria), 40 ἐτῶν, λοχαγὸς τῶν ἐπιτελῶν.

[Ὁ μάρτυς οὗτος κατατίθησι περὶ τῶν ἀποστολῶν, ἃς ἐξεπλήρωσεν ἐντὸς τῆς ἡμέρας τῆς θης αὐγ. Αὐταὶ ἐσκόπουں τὴν μεταφορὰν διαταγῶν πρὸς τοὺς στρατηγούς Μετμὰν καὶ Κασταγνὺ.

Ὁ μάρτυς προστίθητιν, ὅτι, εἰς ἀπόκρισιν αἰτήσεως τοῦ στρατηγοῦ Φροσσάρ, ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ἐνδεχομένης ἐπαναλήψεως τῆς πάλης ἐπὶ τὴν ἐπαύριον, τῷ ἔπεμψαν τὸ βον τῆς γραμμῆς.

Τὴν 13ην αὐγ. ἔφερον ἐπίσης διαταγὰς περὶ τὴν 9ην ὦραν τῆς πρωίας πρὸς τὸν στρατηγὸν Λαδμιρὺ καὶ τὸν στρατάρχην Κανροβέρ.]

ΑΡΝΩΔΩ (Arnaudeau), 52 ἐτῶν, ὑποστράτηγος.

Ἀφίχθην εἰς Μαχερὲν, καὶ ἐκεῖθεν ἀνέβην ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων, ἀτινα ὄφειλον νὰ κατέχω διαταγῇ τοῦ στρατάρχου Βαζαίν. Δὲν ἠκούσαμεν τότε τὸν κανονοβολισμὸν, ἀλλ' ἀργότερον ἀξιωματικοὶ τινες ἐκ τῶν ἐμῶν ἐνόμισαν ὅτι τὸν ἤκουσαν.

Εἰς ὑπασπιστῆς τοῦ στρατηγοῦ Φροσσάρ ἦλθεν ἵνα εἴπῃ ἡμῶν, ὅτι σήμερον οὐδὲν τὸ σοβαρὸν, ὅτι ὁ στρατηγὸς δὲν ἀνησύχει, ἀλλ' ὅτι τὴν αὐριον, ἄλλο πρᾶγμα.

Ἐπειτα ἦλθεν εἰς ἡμᾶς εἰς ἀξιωματικὸς τοῦ στρατηγοῦ Μετμὰν, ὅστις με διέταξε νὰ ἐνωθῶ μετ' αὐτοῦ εἰς Βενιγγ. Δὲν εἶχον διαταγὴν τοῦ στρατάρχου. Εἶπον πρὸς τὸν ἀξιωματικὸν τοῦτον νὰ τῷ αἰτήσῃ εἰς Ἁγιον Αὐδόλδον. Ὁ στρατάρχης μοὶ ἀπεκρίθη· «Ἀνταμώσατε τὸν ἀρχηγὸν τῆς μεραρχίας ὑμῶν.»

Ἐβιάδισα τότε ἐπὶ τὴν Βενιγγ. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς μεραρχίας ἦτο ἐμπρός. Ἀφίχθην τότε ἐν μιᾷ ὥρᾳ εἰς Φορδάχ. Εὗρον τὸν στρατηγὸν Μετμὰν ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων.

Π ρ ὅ ε δ ρ ο ς. Κατὰ ποίαν ὥραν ἀνεχωρήσατε;

Ἄ π. Ἡ ἀναχώρησίς μου προηγῆθη τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου. Ἐνθυ-

μοῦμαι, διότι ἔκαμον νὰ παρατηρήσωιν οἱ ἀξιωματικοὶ μου, ὅτι ὁ οὐρανὸς εἶχε νέφη περιβαλλόμενα ἐρυθρὸν χρῶμα. Ἀφίχθημεν εἰς Φορβὰχ κατὰ τὸ μεσονύκτιον ἢ μίαν κατόπιν ὥραν. Ἦνταμῶσταμεν τὸν στρατηγὸν Μετμὰν κατὰ τὴν χαραυγὴν.

Ὁ κ. στρατηγὸς Μοντωδὼν ἀνακαλεῖται, τῇ αἰτίσει τοῦ κ. Λασσῶ, ὅστις ἐπιθυμεῖ νὰ μάθῃ παρ' αὐτοῦ, ἂν μετὰ τὴν μάχην τῆς Ῥεζομβίλλης (16ης αὐγ.) ἔκρινε δυνατόν τὸ νὰ ἐπαναληφθῇ ἢ ἐπὶ τὰ πρόσω πορεῖα.

Στρατηγὸς Μοντωδὼν. Καίπερ ὡσθέντες πρὸς τὰ ὀπίσω οἱ Πρῶσοι, δὲν ἀπεκρούσθησαν ὅμως. Ἡ ἐμὴ ἐντύπωσις ὑπῆρξεν, ὅτι μὴ ἐφαίνετο ἄφρων, ὅπως μὴ εἶπω ἀδύνατος, ἢ ἐπὶ τὰ πρόσω πορεῖα, χωρὶς νὰ καταστραφῇ ὁ γερμανικὸς στρατὸς καὶ βιβθῶσιν οἱ Πρῶσοι ἐντὸς τοῦ Μοξέλλα μετὰ μεγάλην τινὰ μάχην.

Εἰδικὸς ἐπίτροπος. Ἄλλ' ἢ μάχη αὕτη δὲν ἦτο δυνατή;

Στρατηγὸς Μοντωδὼν. Τοῦτο εἶναι ἄλλο ἐρώτημα. Μόνον ὁ ἀρχιστράτηγος, μεθ' ὅλας τὰς πληροφορίας, ἅς συνεκέντρου περὶ ἑαυτὸν, μόνος αὐτὸς καὶ οὐδεὶς ἄλλος, ἐδῶνατο νὰ γινώσκῃ ἂν ὠφέλιμον νὰ δώσωμεν τῷ ἐχθρῷ τὴν μάχην ταύτην.

Λασσῶ. Τοῦτο εἶναι προφανές.

Στρατηγὸς Μοντωδὼν. Ἡμῖν ἀντιστράτηγος, καὶ εἰς διοικητῆς μεραρχίας δὲν δύναται νὰ γνωρίζῃ τὴν κατάστασιν ὡς ὁ ἀρχιστράτηγος.

ΒΑΤΑΪΑ (Henri-Jules Bataille), 57 ἐτῶν, ἀντιστράτηγος.

Λασσῶ. Ἡθέλον παρακαλέσει τὸν κ. πρόεδρον νὰ εὐαρεστηθῇ νὰ ἐρωτήσῃ τὸν στρατηγὸν Βαταῖλ κατὰ ποίαν ὥραν, κατὰ τὴν νύκτα τῆς 6ης πρὸς τὴν 7ην αὐγ., τὰ τελευταῖα κλιμάκια τῆς μεραρχίας αὐτοῦ ἀφῆκαν τὰ ὑψώματα τοῦ Ὁέιτιγγεν;

Στρατηγὸς Βαταῖλ. Τὴν 7ην αὐγ., περὶ τὴν 3ην ὥραν καὶ 10 λεπτά τῆς πρωίας, τῆς ἡμέρας ὑποφωσκούσης.

Λασσῶ. Ἡ ὑποχώρησις τῆς μεραρχίας ταύτης ἀνησυχίθη;

Ἄπ. Δὲν ἀνησυχίθη.

ΒΕΡΖΕ (Vergé), 63 ἐτῶν, ἀντιστράτηγος.

Λασσῶ. Κατὰ ποίαν ὥραν ἤρξατο ὁ στρατηγὸς τὴν ὑποχώρησιν αὐτοῦ, τὴν 6ην αὐγ.;

ρίου, καὶ τὰ σαλπύματα ἠκούσθησαν ἐπὶ γραμμῆς ἀρκετὰ ἐκτεταμένης, ἴσως ἐπὶ μίαν λεύγην. Τὰ προσκλητήρια ταῦτα διήρκεσαν μέχρι σχεδὸν τοῦ μετονυκτίου.

Λασσῶ. Ὁ κ. στρατάρχης Κανροβέρ δὲν ἠτήσατο μίαν ἕλιν τοῦ στρατηγῶ Μονταρβῶ, ὅπως στήσῃ τὴν ἀταξίαν;

Μάρτυς. Ναί· εἶπον τῷ κ. στρατάρχῃ: «Δὲν δύναμαι κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην ν' ἀποχωρήσω οὐδεμίαν τῶν ἰλῶν μου». Ὀλίγον τ' ἔπειτα τῷ ἐπεμψα δύο, ἀλλὰ, δυστυχῆ! ἀφίκοντο λίαν ἀργά!

Πρόεδρος. Οὕτω φαίνεται ὅτι τὸ θοὸν σῶμα εἶχεν ἀντιπαρῆλθει ἐν ἀταξίᾳ;

Μάρτυς. Τὸ φρονῶ.

ΣΤΡΑΤΑΡΧΗΣ ΚΑΝΡΟΒΕΡ (ἀνακαλούμενος).

[Διαμαρτύρεται ὅτι τὸ θοὸν σῶμα, οὐτινος ἦτο ἀρχηγός, ἐκράτησε στερεῶς τὰς θέσεις αὐτοῦ, ἅς δὲν ἀφῆκεν, εἰμὴ τὴν 11ην ὥραν τῆς νυκτός. Ἐπὶ μακρᾶς ἐκτάσεως πεδίου μάχης δυνατόν νὰ παρετηρήθησαν μεμονωμένοι, ἀλλ' οὐδὲ κἂν τῷ ἐγένετο περὶ τούτου ἀναφορά (1)].

ΚΟΝΔΡΕΚΟΥΡ (Henri de Condrecourt),

58 ἐτῶν, ἀντιστράτηγος.

Λασσῶ. Τὸ ἐσπέρας τῆς 16ης αὐγούστου ἦτο δυνατόν νὰ καταληφθῇ ἡ Μὰρς-λὰ-Τούρ;

Μάρτυς. Δὲν δύναμαι ν' ἀποκριθῶ εἰμὴ τοῦτο. Ἡ μεραρχία Λεγρὰν (Legrand), τοῦ 4ου σώματος, εἰς ὃ ἀνήκον ἐγὼ, κατεῖχε τὸ δεξιὸν ἀφίκετο δ' ἢ πρώτη τὴν 11ην ὥραν τῆς πρωίας· παρεκλούθη ὀλίγον τι κατόπιν ὑπὸ τῆς μεραρχίας Γρενιέ (Grenier). Ἐφίεθμεν πρὸς τὸν κανονοβολισμὸν.

Μέχρι τῆς 2ας μ. μ. ὁ ἐχθρὸς ἐφαίνετο ἐν πλήρει ὑποχωρήσει· εἴχομεν αἰχμαλωτίσει τινάς.

Τὴν 2αν ὥραν ὁ ἐχθρὸς λαθὼν ἐπικουρίας προσέβαλε τὸ δεξιὸν ἡμῶν, ὅπερ ὑπεχώρησεν, ἀλλ' ἄνευ σπουδῆς. Ἡ μεραρχία τοῦ Σισαεῦ ἀφίχθη κατὰ τὴν 4ην ὥραν μ. μ., καὶ ἀφοῦ ἀνέλαβε τὴν ἐπίθεσιν, ἐθαδίσαμεν ἐπὶ τὰ πρόσω.

(1) Ἀντίθεσις ἀξία παρατηρήσεως. Μ.

Ἐἶχον πέμψει ἱππεῖς πρὸς κατόπτευσιν εἰς Μάρς-λὰ-Τούρ. Δὲν κατέχετο, ἀλλ' ὅτε ἐπληρώσαμεν ἐκεῖ ἀργότερα, ὁ στρατηγὸς Λαδμῖρῶ ἀνεκάλυψεν ἐν αὐτῇ μάζαν γερμανῶν ἱππέων. Ἐπεμψα τὸν ὑπασπιστὴν αὐτοῦ κ. Δέ-λὰ-Τούρ-δὺ-Πέν νὰ παρακαλέσῃ τὸν στρατηγὸν Λεγρὰν (Legrand) νὰ ἐπιτηρήσῃ τὸ μέρος τοῦτο. Κατόπιν ἐνήργησα τὴν τῶν λοχχοφόρων ἡμῶν ἐπίθεσιν. Ἄπωλέσαμεν τὸ τέταρτον τῆς δυνάμεως ἡμῶν, ὡς καὶ δύο ἢ τρεῖς στρατηγούς. Ἐπὶ στιγμὴν ἔλαβε χῶραν δυσάρεστος σύγχυσις, προσελθοῦσα ἐκ τοῦ ὅτι οἱ ἡμέτεροι λοχχοφόροι εἶχον περὶ τοῦ τῆν αὐτὴν στολὴν μὲ τοὺς γερμανοὺς οὐλάνους. Ἡ σύγχυσις αὕτη ὑπῆρξεν ἀφορμὴ, ὥστε οἱ ἡμέτεροι λοχχοφόροι νὰ ἀλληλοσπαθισθῶσιν.

Ἦπισθοδρομήσαμεν κατὰ 200 μέτρα. Συνήθροισα τότε τοὺς ἱππεῖς μου. Ὁ ἔχθρὸς ἀπεσύρθη καὶ ἄφινεν ἡμῖν τοὺς τραυματίας αὐτοῦ καὶ τοὺς νεκροὺς του.

Τὸ νὰ καταλάβωμεν τὴν Μάρς-λὰ-Τούρ, τὸ ἐσπέρας τῆς 16ης αὐγ., ἦτο, εἰς τὰ ἐμὰ ὄμματα, ἀδύνατον. Οἱ ἵπποι ἡμῶν οὐδὲν εἶχον μῆτε φάγει μῆτε πῖσι. Οἱ ἄνδρες μου μόλις εἶχον φάγει ἐπὶ χειρὸς ὀλίγοντι. Δὲν γινώσκω τί ἡδύνατό τις οὕτω νὰ πράξῃ τὴν νύκτα ἐν τῇ σκοτίᾳ.

Τὸ ἡμέτερον ἱππικὸν ἦτο καταβεδλημένον ὑπὸ τε τῶν μόχθων καὶ τῶν τραυμάτων, ὅπερ ὅμως δὲν ἐμπόδισεν αὐτὸ νὰ πολεμηθῇ ἀνδρείως μετὰ δύο ἡμέρας.

Δασσώ. Τὴν 17ην ἢ ἐπὶ τὰ πρόσω πορεία ἦτο δυνατή;

Πρόεδρος. Ζητεῖται παρ' ὁμῶν ἀπλῆ γνώμη.

Στρατηγὸς Γονδρεκούρ. Ἡ γνώμη μου εἶναι γνώμη ἀτομική. Τὸ νὰ βαδίσωμεν ἐπὶ τὰ πρόσω, τὴν 17ην αὐγ., ἦθελεν εἶσθαι, δι' ἐμὲ, ἡ ἀναστροφὴ ὄλων τῶν ἀρχῶν τῆς στρατηγικῆς, ἃς ἡδυνήθη νὰ ἀντλήσω ἐν ταῖς ἐμαῖς μελέταις. Τὸ ὅτι ἡδυνάμεθα νὰ βαδίσωμεν, τὴν 17ην αὐγούστου, ἐπὶ τὸ Βερδύνον, πρὶν ἢ προηγουμένως ἀπαλλαγῶμεν τῆς στρατιᾶς τοῦ πρίγκηπος Καρόλου, περιλαμβανούσης 240,000 ἀνδρῶν, δηλαδὴ τὸ διπλάσιον τῆς ἡμετέρας στρατιᾶς, μὲ τὴν πιθανότητα ὅτι ἠθέλομεν εὑρεῖ ἐπὶ τῶν κεφαλῶν ἡμῶν τὴν στρατιάν τοῦ βασιλικοῦ πρίγκηπος καὶ ἐπὶ τὴν δεξιὰν ἡμῶν τὴν τοῦ πρίγκηπος τῆς Σαξωνίας, ἐπαναλαμβάνω, ὅτι τοῦτο μοὶ φαίνεται δυσκόλως παραδεκτόν. Ἴσως ἢ σχολὴ τοῦ Κονδὲ ἤθελε τὸ πράξει, ἀλλ' ὁ φρόνιμος Τυρέννος οὐδέποτε ἤθελε τὸ ἀποπειραθῆ.

ΓΟΥΔΙΝΟΣ (Charles-Gudin), λοχαγὸς τοῦ 10^{ου}
τῶν θωρακοφόρων.

Δασσώ. Τὸ συμβούλιον ἐνθυμεῖται τὴν κατάθεσιν τοῦ κ. Βωμὸν καὶ τὴν τοῦ κ. Μορνάυ. Θέλω ἐρωτήσῃ τὸν μάρτυρα ἂν μὴ συνήτησε τὸν κ. Μορνάυ ἡμέρας τινὰς κατόπιν τῆς 18ης αὐγούστου, καὶ ἂν οὗτος δὲν τῷ εἶπε, ὅτι τὴν 18ην αὐγούστου εἶχε συναντήσῃ τὸν κ. Βωμὸν, καὶ ὅτι ὁ κ. στρατάρχης, ἐπὶ παρουσίᾳ αὐτοῦ, εἶχε δώσει εἰς τὸν τελευταῖον τοῦτον διαταγὴν τινα διὰ τὸν στρατηγὸν Βούρβαχην;

Μάρτυς Ναι. ἡμέρας τινὰς μετὰ τὴν 18ην αὐγούστου ὁ κ. Δέ-Μορνάυ μοὶ διηγήθη, ὅτι, ὢν μετὰ τοῦ στρατάρχου, συνήτησε τὸν κ. δὲ Βωμὸν, καὶ ὅτι ὁ στρατάρχης εἶπε πρὸς τὸν τελευταῖον τοῦτον· «Ἄφοῦ μεταβαίνετε πρὸς συνάντησιν τοῦ Βούρβαχη, εὐαρεστηθῆτε νὰ τῷ εἰπῆτε νὰ μὲνῃ ἢ φρουρὰ εἰς τὰς θέσεις αὐτῆς, καὶ πρὸ πάντων νὰ μὴ συμπλακῇ ἐπιπολαίως.»

ΓΟΥΪΟΡΑ (Guyord), 39 ἐτῶν, ταγματάρχης
τῶν ἐπιτελῶν.

Τὴν πρωΐαν τῆς 18ης αὐγούστου ἐπέμφθη παρὰ τῷ στρατάρχῃ Λεβέφ καὶ τῷ στρατηγῷ Φροσσάρ, ὅπως μάλω ἂν αἱ προμήθειαι αὐτῶν εἰς τρόφιμα καὶ εἰς πολεμεφόνια εἶχον ἀνανεωθῆ. Εὔρον τὸν κ. στρατάρχην Λεβέφ ἐφ' ἵππου, μοὶ εἶπε δὲ ὅτι τὰ μὲν τρόφιμα αὐτῶν ἦσαν ἀνεπαρκῆ, τὰ δὲ πολεμεφόνια αὐτοῦ ἦσαν σχεδὸν πλήρη.

Ὁ κ. στρατηγὸς Φροσσάρ μ' ἐπεφόρτισε νὰ εἰπῶ τῷ στρατάρχῃ Βαζαῖν, ὅτι ὅλοι οἱ ὑπ' αὐτὸν ἀρχηγοὶ εἶχον φονευθῆ ἢ ἐτραυματίσθησαν, ὅτι οἱ ἀξιωματικοὶ δὲν ἦσαν ἐντελῶς βέβαιοι περὶ τῆς σταθερότητος τῶν ἀνδρῶν αὐτῶν· ὅτι τὰ πολεμεφόνια τοῦ πεζικοῦ ἦσαν σχεδὸν πλήρη, ὅτι δὲν εἶχεν οὕτω καὶ διὰ τὸ πυροβολικόν· ὅτι τὰ στρατεύματα εἶχον κρέας, ἀλλ' ὅτι ἀπολέσαντες τὰ σκεύη τῆς μαγειρικῆς, δὲν ἡδύνατο νὰ τὸ μαγειρεύσωσιν. Ἐπέστρεψα εἰς τὸ γενικὸν ἀρχηγεῖον καὶ ἀνέφερον ταῦτα πρὸς τὸν στρατάρχην.

Πρόεδρος. Ἡ ἀκρόασις τῶν μαρτύρων ἐπὶ τῶν στρατιωτικῶν ἐπιχειρήσεων τῆς 13ης μέχρι τῆς 19ης αὐγούστου ἐπεραιώθη. Εἰς τὴν προσεχῆ συνεδρίᾳ ἀρξόμεθα τῶν ἐρωτήσεων ἐπὶ τοῦ 3ου τμήματος, ἦτοι συκοινωνία μετὰ τοῦ ἀυτοκράτορος, τῆς κυβερνήσεως, τοῦ στρατάρχου Μάκ-Μαὼν καὶ ἄλλων.

Ἡ συνεδρίασις διαλύεται.

(ἀκολουθεῖ)